

LJUBITELJSKA GLEDALIŠKA DEJAVNOST PO DRUGI SVETOVNI VOJNI V KRAJEVNI SKUPNOSTI BUKOVICA–ŠINKOV TURN

Raziskovalna naloga z interdisciplinarnega področja
(zgodovina in etnologija)

Avtorici: Lejla Sodnik in Lucija Rozman, 8. a

Mentorici: Vilma Vrtačnik Merčun in Andreja Bečan

Vodice, marec 2024

K A Z A L O

	Stran
Povzetek, ključne besede, zahvala	3
1 UVOD	4
1.1 Cilji raziskave	4
1.2 Metode in potek raziskovanja	4
1.3 Teoretični del	5
2 RAZISKOVALNI DEL	8
2.1 Naselja v Krajevni skupnosti Bukovica–Šinkov Turn	8
2.2 Gledališke predstave pred ustanovitvijo Prosvetnega društva Srečko (1945–1951)	11
2.2.1 Spomini Franca Kunstlja	12
2.2.2 Izpiski iz zapisnikov PGD Šinkov Turn iz obdobja 1945–1956	13
2.2.3 Izpiski iz blagajniške knjige PGD Šinkov Turn iz obdobja 1945–1956	18
2.3 Delovanje Prosvetnega društva Srečko (1952–1971)	20
2.3.1 Dokumenti o Prosvetnem društvu Srečko v Zgodovinskem arhivu Ljubljana	21
2.3.2 Zakaj je Prosvetno društvo nosilo ime Srečko?	27
2.3.3 Spomini Fani Marn, por. Šetina	28
2.3.4 Izgradnja zadružnega doma v Utiku	30
2.3.5 Bilten ob deseti obletnici delovanja Prosvetnega društva Srečko	31
2.3.6 Izbris Prosvetnega društva Srečko iz registra društev	34
2.3.7 Gledališke predstave Prosvetnega društva Srečko	34
3 RAZPRAVA	37
4.1 Primerjava ugotovitev z literaturo	37
4.2 O kulturni dejavnosti v KS Bukovica–Šinkov Turn leta 1955 v <i>Slovenskem poročevalcu</i>	39
4.3 Gledališke predstave do ustanovitve Prosvetnega društva Srečko (1946–1951)	39
4.4 Gledališke predstave Prosvetnega društva Srečko (1952–1971)	41
4 ZAKLJUČEK	53
5 VIRI IN LITERATURA	54
6 PRILOGA	56
6.1.1 Intervju z Ano Benda, por. Rahne	56
6.1.2 Spomini Ivana Rahnetja in Tilke Zupan, por. Rahne	62
6.1.3 Spomini Ivanke Kunstelj, por. Žun	63
6.1.4 Spomini Marije Benda, por. Hofmann	64
6.1.5 Spomini Fani Marn, por. Šetina	65
6.1.6 Spomini Štefke Zorman, por. Merčun	65
6.1.7 Intervju z Marjanom Podborškom	66

Slika na naslovni strani: Ana Benda: »Na skupinski sliki smo vsi, ki smo nastopali v igri Divji lovec, 35 nas je bilo. Med njimi so bili tudi taki, ki so samo malo prišli na oder. Igrali smo jo 7. in 8. 11. 1953 v Zadružnem domu Bukovica.« (arhiv Ane Benda). Zadaž z leve: Derkarjev Joža (Očka), Lužarjeva Darinka, režiser Alfonz Mihelčič, Ivanova Francka, Franci Hribar, Nace Vrtačnik, Kristina Gubanec (Jakčeva), Mazovčev Rudl, Anica Gubanec (Jakčeva), Kimovčev Tone, Ivanka Kunstelj (Aljaževa), Zofka Zupan (Štefančeva), Rudi Kunstelj (Aljažev), Milka Sešek (Vončičeva), Majda Zupan (Štefančeva), sedijo v drugi vrsti: Grogovčeva Mari, Lojze Kosec (Sršenov), Tilka Zupan (Štefančeva) in Ivan Rahne, Marjan Kunstelj (Aljažev), Ana Benda, Tone Černivec (Rakov), Cita Marn. Spredaj: trije otroci, prvi Cene Zupan (Štefančev), v beli obleki Štefan Borčnik, Kriškarjev Janez, s harmoniko Pestoten Daro, desno Marjan Podboršek (Bognarjev).

POVZETEK

V raziskovalni nalogi sva želeli ugotoviti, katere gledališke igre so po drugi svetovni vojni uprizarjali domačini v našem kraju ter kako so se kazale zgodovinske značilnosti časa, v katerem so živeli. Pisne vire sva našli v arhivu Prostovoljnega gasilskega društva (PGD) Šinkov Turn in v Zgodovinskem arhivu Ljubljana, opravili pa sva tudi devet intervjujev. Že leta 1946 so v okviru PGD Šinkov Turn uprizorili dve gledališki igri, do ustanovitve Prosvetnega društva Srečko pa še najmanj dve. Ker niso imeli dvorane, so igrali na okoliških odrih, v domačem kraju pa le na Sršenovem podu na Selu. 8. februarja 1952 so ustanovili prosvetno društvo, ki so ga poimenovali po medvojnem aktivistu Francu Marnu Srečku. Prostore za vadbo in nastope so dobili v novozgrajenem združenem domu v Utiku. V desetih letih delovanja društva je okoli sto igralcev odigralo 31 predstav, za 30 predstav sva uspeli ugotoviti naslove. Med njimi je bilo 14 dram, 12 komedij, tri burke in ena žaloigra. Do leta 1955 je predstave režiral Alfonz Mihelčič, učitelj v Utiku, po njegovem odhodu pa večinoma Štefan Borčnik, nekaj pa tudi Milka Sešek in Matko Baloh. Z gledališkimi predstavami so gostovali na odrih v okoliških krajih od Šentvida in Savelj v Ljubljani do Kamnika in Ihana. Največ gostovanj so imele drame: *Spomenik pri Hrastovcu*, *Kovarstvo in ljubezen*, *Lepa Vida*, *Divji lovec* in burka *Nebesa na Zemlji*. Pri predstavah so vsi sodelovali prostovoljno. Imeli so veselje do igranja, radi so se družili in delali za skupni cilj. Za čas, v katerem so živeli, je bilo značilno, da so se med starejšimi prebivalci še čutila nasprotja iz časa druge svetovne vojne, mladina pa tega ni občutila. Država je vršila cenzuro nad izborom dramskih besedil, saj so morali za uprizarjanje iger predhodno pridobiti dovoljenje. Oblast je za člane odbora društva pisala tajne karakteristike, vendar jih pri delovanju ni omejevala.

Ključne besede: ljubiteljska gledališka dejavnost, amatersko gledališče, Prosvetno društvo Srečko, PGD Šinkov Turn, KS Bukovica–Šinkov Turn, Občina Vodice

ZAHVALA

Da je raziskovalna naloga dobila bogato vsebino, se morava zahvaliti vsem intervjuvancem. To so bili: Ana Rahne, Marjan Podboršek, Franc Kunstelj, Ivan Rahne, Tilka Rahne, Marija Hofmann, Ivanka Žun, Fani Šetina in Štefka Merčun. Za podatke PGD Šinkov Turn se zahvaljujema Mariji Kunstelj, za slikovno gradivo pa intervjuvancem in Stanetu Rahnetu. Hvala tudi mentorici Vilmi Vrtačnik Merčun, ki naju je vodila skozi raziskovalni proces in nama pri tem pomagala, saj na tem področju nisva imeli nobenih izkušenj. Zahvaljujema se tudi mentorici Andreji Bečan, ki je pregledala najino raziskovalno nalogo in poskrbela, da sva se lahko udeležili regijskega srečanja mladih raziskovalcev domžalsko-kamniškega območja. Hvala tudi knjižničarki Urški Ščavničar Cunder za lektoriranje naloge.

1 UVOD

V preteklem šolskem letu smo učenci gledališkega krožka naše šole naštudirali igro Antona Ingoliča *Tajno društvo PGC*. V njej je igrala tudi ena od avtoric te raziskovalne naloge (Lejla Sodnik). Zaradi te izkušnje sva se začeli zanimati za gledališke igre. Stari starši so nama pripovedovali, da so po drugi svetovni vojni gledališke igre pogosto igrali tudi v našem kraju. Ker o tem ni bilo mogoče nikjer ničesar prebrati, saj tega še nihče ni raziskoval, sva se odločili, da sami raziščeva ljubiteljsko gledališko dejavnost po drugi svetovni vojni v našem kraju.

1.1 Cilji raziskave

Glavni raziskovalni vprašanji se glasita:

- Katere gledališke igre so uprizarjali domačini v našem kraju po drugi svetovni vojni?
- Katere značilnosti povojnega zgodovinskega obdobja lahko prepoznamo pri izvajanju prostovoljske gledališke dejavnosti v kraju?

V intervjujih sva najini raziskovalni vprašanji podrobneje razčlenili z naslednjimi vprašanji:

- Katere igre so igrali? Koliko slikovnega gradiva o njih se je ohranilo do danes?
- Kdo so bili igralci, režiserji, tehniki, kostumografi, scenografi in drugi sodelujoči?
- Kdaj in kje so imeli premiere in gostovanja?
- Kje, kdaj in kako pogosto so imeli vaje ter kako so potekale?
- Kdo je bil zadolžen za izdelavo scene? Kje so dobili kostume in rekvizite?
- Kdo je skrbel za ličenje in preobrazbo obrazov (šminka, maska, lasulje)?
- Ali so vključevali zvočne efekte in glasbo? Kako je bilo z osvetlitvijo?
- Kako je potekalo obveščanje občinstva o predstavah?
- Kako so potekala gostovanja: prevozi scene, kostumov in igralcev, postavitve scene in priprava igralcev na nastop?
- Ali so kdaj za svoje delovanje dobili kakšne nagrade oz. priznanja?
- Ali so obeleževali kakšne obletnice delovanja društva ali dramske sekcije?
- Ali so se družili tudi po premieri in predstavah?
- Ali jim kdaj predstava ni uspela? Kakšne težave so se pojavljale?
- Kako so bile predstave odvisne od zunanjih dejavnikov: kmečkih opravil, državnih praznikov in drugih prireditvev v kraju?
- Katera je bila zadnja predstava? Kdaj in zakaj so prenehali z igranjem gledaliških predstav (kot skupina oz. društvo)?
- Kaj je bilo pri vsej dejavnosti najbolj privlačno, zabavno? Kaj jim je sodelovanje takrat pomenilo? Kakšni so bili razlogi, da so posamezni člani prenehali igrati?

1.2 Metode in potek raziskovanja

Najprej sva domnevali, da bova raziskovali s stališča etnologije, saj je bilo sodelovanje posameznikov v tej dejavnosti povezano z njihovim načinom življenja. Ko pa sva se lotili dela, sva naleteli na več ovir. Od druge svetovne vojne je minilo že 78 let. Če so bili takratni igralci leta 1945 stari 18 let, imajo danes 96 let, če pa so bili stari 18 let leta 1955, imajo danes 86 let. V vsakem primeru gre za častljivo starost in le od njihovega zdravja je odvisno, kako dobro se še spominjajo sodelovanja v gledaliških igrah v času svoje mladosti. Zaradi tega sva za svojo raziskavo skušali poleg ustnih virov pridobiti še čim več pisnih in slikovnih virov.

Slika 1: Avtorici Lucija Rozman in Lejla Sodnik v Zgodovinskem arhivu Ljubljana, 31. 8. 2023 (foto: Srečo Merčun).

Najino raziskovanje je potekalo po naslednjem zaporedju:

- Izdelava delovnega načrta in vprašalnika za intervjuje.
- Pisanje teoretičnega dela raziskovalne naloge.
- Intervju z Ano Benda, por. Rahne, ki je v predstavah odigrala veliko glavnih vlog.
- Izvedba še nekaterih intervjujev z nekdanjimi igralci ter zbiranja slikovnega gradiva o gledaliških igrah (v času poletnih počitnic 2023).
- Iskanje pisnih virov o Prosvetnem društvu Srečko v Zgodovinskem arhivu Ljubljana.
- Pridobitev obsežnega pisnega gradiva s strani PGD Šinkov Turn.
- Izvedba ostalih intervjujev z nekdanjimi igralci in dopolnjevanje slikovnega gradiva.
- Analiza pisnih virov in urejanje zapisov intervjujev.
- Pisanje razprave in dokončanje raziskovalne naloge.

V raziskovalni nalogi za igralke v gledaliških predstavah v prvi omembi navajava dekliske priimke in priimke po poroki, v nadaljevanju pa le še dekliske priimke, saj v času igranja še niso bile poročene.

1.3 Teoretični del

Že pred koncem druge svetovne vojne je bilo jasno, da je Komunistična partija Jugoslavije (KPJ) postala najmočnejša politična sila v Jugoslaviji. Ideologija KPJ je temeljila na boljševiški ideologiji, ki je nastala v Sovjetski zvezi, kjer so del življenja prebili številni jugoslovanski komunistični voditelji, tudi Tito. Politično usodo Jugoslavije so zapečatile volitve 11. novembra 1945, katerih zmagovalec je bil znan vnaprej. To je bila edina kandidatna lista Ljudske fronte Jugoslavije z nosilcem liste Josipom Brozom, ki jo je navdušeno volil večji del

privržencev osvobodilnega gibanja. V Titu in osvobodilnem boju so videli simbol zmage nad fašizmom in nacizmom, hkrati pa so zaupali obljubam o socialno pravičnejši prihodnosti. Ko se je KPJ polastila političnega monopola, se je lotila revolucionarnega spreminjanja sveta. Najprej je morala poskrbeti za obnovo, saj je primanjkovalo stanovanj, v številnih javnih prostorih so bile nastanjene vojaške enote, uničeno podeželje ni zmoglo pridelati dovolj hrane. Velika težava so bile slabe in uničene prometne povezave. Na kulturnem področju pa je Jugoslavija po sovjetskem zgledu ustvarila močan cenzurni aparat, ki ni dopuščal pluralnosti v medijih in kulturnem delovanju.¹

Kulturna dejavnost po drugi svetovni vojni

»Slovenska kultura se je po letu 1945 znašla v novih razmerah. Slovenija z razvejano mrežo kulturnih ustanov in društev je preoblikovala stare ali ustanovila nove ustanove. /.../ Spodbude za razvoj so se odražale v hitri rasti števila slovenskih prosvetnih in kulturnih ustanov. /.../ Medem ko je federativna ureditev nove države prinesla spodbude za slovenski kulturni razvoj, pa je bila enopartijska narava nove oblasti ovira za živahnejšo kulturno ustvarjanje. Od umetnikov in znanstvenikov je zahtevala, da delo uskladijo z ideologijo marksizma in leninizma. Kritizirali naj bi kapitalistični sistem in hvalili prednosti socialističnega. Pozornosti naj ne bi namenjali posameznikom, temveč kolektivu in družbi kot celoti, saj je bil v miselnosti vodilnih komunistov posameznik podrejen zahtevam družbe, ki jih je določala Komunistična partija. /.../ Vpliv sovjetske kulture je bil viden v številnih delih, prevedenih iz ruščine, v močnem vplivu ruskih filmov, v obveznem učenju ruščine in prevajanju ruskih učbenikov za predmete, za katere domači učbeniki še niso bili napisani.«²

»Komunistična partija Jugoslavije / Slovenije, ki je prevzela oblast, ni trpela nikakršne konkurence. To se je seveda odražalo tudi v kulturni sferi, saj so svoboda govora, tiska in izražanja svetovnonazorske usmeritve temeljne pravice pluralne demokratične družbene ureditve. Vsega tega komunistična oblast ni dopuščala. Za nadzorovanje dejavnosti kulturnih ustanov je bil zadolžen poseben **partijski aparat za agitacijo in propagando** ali krajše **»agitprop«**. Ta je kot vrhovni cenzor presojal ustreznost programov kulturnih ustanov. Čeravno agitprop ni imel zapisanih nobenih zakonskih pristojnosti, je dejansko postal vzporedna veja oblasti, ki je imel pri odločanju o programih pomembnejšo besedo kakor ministrstvo. /.../ Od kulturnih ustvarjalcev je nova politična elita zahtevala, naj pri ustvarjanju svojih del spoštujejo in upoštevajo marksistično misel. /.../ Pri tem ni šlo za »deideologizacijo«, temveč za zamenjavo starih navad z novimi, temelječimi na ideologiji vladajoče Komunistične partije, pri čemer bi češčenje nekdanjih svetnikov zamenjalo proslavljanje novih voditeljev. Pri zagotavljanju monopolnega položaja je komunistična oblast že v prvih mesecih po prevzemu oblasti poskrbela, da je dobila popoln nadzor nad tiskom in občili. /.../ Umetnike in znanstvenike so oblasti bolj kot po njihovih strokovnih zmožnostih presojale po politični naravnosti in lojalnosti do komunističnega režima. Tiste, ki so maja 1945 emigrirali v tujino, je nova oblast pospešeno štela za »narodne izdajalce« in nanje je – tako kot na tiste, ki so bili med vojno nasprotniki Osvobodilne fronte – padla tančica molka. Kulturni prostor je bil tako odprt le tistim umetnikom in znanstvenikom v Sloveniji, ki se niso kakorkoli zamerili komunistični oblasti. /.../ Obdobje najbolj grobega vmešavanja politike v kulturo se je končalo po informbirojevskem sporu med Jugoslavijo in Sovjetsko zvezo, ko je Jugoslavija nehala v vsem slepo slediti velikemu vzorniku. Tudi v kulturi se je začela močneje

¹ Gabrič, Aleš; Režek, Mateja, 2020, str. 183-186.

² Gabrič, Aleš; Režek, Mateja, 2020, str. 203.

uveljavljati strokovnost, tako da za ocenjevanje ni bila dovolj le politična zanesljivost ali lojalnost, temveč je moral posameznik dokazati, da tudi kaj zna.«³

»Tudi po odpravi agitpropa se Komunistična partija (po novem Zveza komunistov) ni odrekala vodilnemu mestu v kulturi. Vodilni slovenski kulturni ideolog Boris Zihlerl je še vedno skušal **podrežati kulturo marksistični ideologiji**, pa tudi v leta 1958 sprejetem programu Zveze komunistov Jugoslavije je bila ustrezna pozornost namenjena kulturnim vprašanjem. Vladajoča stranka je spremenila le taktiko in hotela svojo prevlado uveljavljati z navidezno bolj demokratičnimi sredstvi. /.../ Novo kulturnopolitično načelo, ki so ga po odpravi agitpropa začeli zagotavljati vodilni kulturni ideologi, je nalagalo, da se ne smejo več vsevprek prepovedati dela, ki jih ocenjujejo kot politično škodljiva, temveč je treba v odprti polemiki dokazati in pojasniti, zakaj je bolje, da se v Sloveniji tovrstnim smerem odrečemo. Marksisti so zlasti nasprotovali takrat sodobnim zahodnim trendom, kajti s političnim odpiranjem Jugoslavije proti Zahodu so vanjo začeli čedalje močnejše pritekati tudi sodobni zahodni vplivi. /.../ Toda ker so bila med njimi pogosto tudi takšna, ki so bila zelo kritična do oblasti, se je ta vse pogostejše zatekala k cenzurnim posegom, kar je pripeljalo do odmevnejših afer, kajti kulturniki niso križem rok opazovali slabšanja razmer za kulturno dejavnost, temveč so podpisovali tudi protestne izjave ob zapiranju revij ter gledališč in sorodnih kulturnopolitičnih aferah.«⁴

»Prosti čas, namenjen kulturi, so ljudje v predvojnih letih in prvem desetletju po vojni še vedno večinoma izrabljali na dva načina: **z branjem knjig in delovanjem v številnih kulturnih društvih**. Močnejše založbe so izdajale letne zbirke v velikih nakladah, zaradi česar so bile knjige razmeroma poceni. Toda tudi pri delovanju kulturnih društev je prišlo do monopolizacije v rokah vladajočih komunistov, saj je smela po vojni delovati le ena zveza amaterskih kulturnih društev, Ljudska prosveta (danes je to Zveza kulturnih društev), in sicer na temelju programa Osvobodilne fronte. Z delom so morale prenehati druge zveze, med njimi tudi pred vojno najmočnejša katoliška Prosvetna zveza. V prvem povojnem desetletju je bil politični pritisk na amatersko kulturo še močan, sredi petdesetih pa je začel popuščati. V petdesetih letih 20. stoletja je bil **drugi organizacijski višek amaterskih kulturnih društev** na Slovenskem, saj je v več kot 700 kulturnih društvih v Sloveniji aktivno delovalo več kot 40.000 Slovencev. Tudi obiskovalcev prireditev teh skupin je bilo več kot v kasnejših letih, ko je ponudba kulturnih dobrin močno spremenila svojo podobo. Kasneje je na spremembo izrabljanja prostega časa močno vplivala televizija, ki je začela z rednim oddajanjem oktobra 1958. Televizija je prinesla skoraj v vsak dom številne kulturne dobrine, zaradi česar je padlo v krizo tradicionalno amatersko kulturno delovanje, podobno tudi kinematografi. Nekoliko so krizo omilile novosti v delovanju, kot so bila množična srečanja istovrstnih skupin (npr. srečanja pevskih zborov v Šentvidu pri Stični, novi glasbeni festivali (npr. od 1959 jazzovski festival na Bledu, nato v Ljubljani, od 1962 slovenska popevka, od 1967 narečna popevka Vesela jesen v Mariboru itd.) in številne plesno-zabavne prireditve.«⁵

³ Gabrič, Aleš: Slovenska kultura v drugi Jugoslaviji, v: Slovenska kultura in politika v Jugoslaviji (Ervin Dolenc, Bojan Godeša, Aleš Gabrič), Ljubljana, Modrijan (Zbirka Zgodovinski viri za srednje šole), 1999, str. 116-118.

⁴ Gabrič, Aleš, 1999, str. 116-118.

⁵ Gabrič, Aleš, 1999, str. 125-126.

Opredelitev pojmov: gledališče in amatersko gledališče

Gledališče ima po Slovarju slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) dva pomena: je umetniška ustanova, ki se ukvarja z izvajanjem odrskih, zlasti dramskih del, obenem pomeni tudi prostor te ustanove.⁶

Amatersko gledališče je »celotno ljubiteljsko gledališko gibanje ali organizacijska oblika delovanja amaterskih gledaliških skupin. Gledališki amaterizem je ena izmed najbolj množičnih ustvarjalnosti ljubiteljske kulture in ima dolgo tradicijo. /.../ Prvi amaterski igralci, ki so igrali leta 1597 v slovenskem jeziku, so bili študentje jezuitskega kolegija v Ljubljani. Tudi drugi začetki slovenskega gledališča izhajajo iz amaterskih uprizoritvenih prizadevanj. Ta so se zelo razširila po letu 1848 hkrati z nastajanjem novih slovenskih društev. Znale so prireditve z igrami in recitacijami. Čitalniško gibanje po letu 1860 je dokončno uveljavilo množično ljubiteljsko dejavnost. /.../ Z zbirko **Slovenska Talija**, ki je v letih 1967–96 v 60-ih zvezkih objavila 118 deloma izvirnih, večinoma pa prevedenih in prirejenih iger, je nastala repertoarna osnova za ljubiteljsko igranje, temeljne programske, organizacijske in igralsko izvedbene napotke pa so amaterji dobili s *Priročno knjigo*, ki je v redakciji J. Nollija izšla kot prvi zvezek zbirke. V obdobju 1867–1914 sta se poklicno in amatersko gledališče razvijala v tesni medsebojni povezavi. /.../ Po prvi svetovni vojni se je gledališki amaterizem naglo razvijal.«⁷ Gledališki terminološki slovar navaja, da so bila **trideseta leta 20. stoletja** obdobje razmaha amaterske gledališke dejavnosti, in sicer predvsem v okviru katoliških in delavskih gibanj. Ljubiteljska kultura se je takrat začela sistematično organizirati in nastopati v obliki društvenih dejavnosti.⁸ »Ljubiteljsko igranje se je nadaljevalo tudi med NOB; amaterji so recitirali in igrali na mitingih, skupaj s poklicnimi igralci pa so igrali tudi v celovečernih igrah.«⁹

2 RAZISKOVALNI DEL

2.1 NASELJA V KRAJEVNI SKUPNOSTI BUKOVICA–ŠINKOV TURN

Lokalna organiziranost na območju nekdanje Krajevne skupnosti (KS) Bukovica–Šinkov Turn se je po drugi svetovni vojni spreminjala. Najprej je bilo območje organizirano kot Krajevni ljudski odbor (KLO), ki je bil vezan na **Okrajni ljudski obor (OLO) Kamnik** (tega so ukinili leta 1952). Z združitvijo KLO je nastala Občina Vodice, ki je bila priključena **Občini Šentvid**, ta pa se je leta 1961 priključila **Občini Ljubljana Šiška**.¹⁰ Krajevne skupnosti so nastale znotraj občin na podlagi leta 1955 vpeljanega komunalnega sistema; z ustavo iz leta 1963 so bile vgrajene v sistem kot neobvezne samoupravne skupnosti občanov, ustava iz leta 1974 pa

⁶ Gledališče, SSKJ, <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=1&Query=gledali%C5%A1%C4%8De> (20. 9. 2023).

⁷ *Enciklopedija Slovenije 1*, A-Ca, urednica Alenka Dermastia, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1987, str. 54–55.

⁸ Sokler, Ajda: 70 let ljubiteljskega gledališča na Studencu, *Amfiteater, Revija za teorijo scenskih umetnosti*, letnik 8, št. 1, 2020, Ljubljana: Akademija za gledališče, film, radio in televizijo, Slovenski gledališki inštitut, 2020, str. 339–340.

⁹ *Enciklopedija Slovenije 1*, A-Ca, urednica Alenka Dermastia, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1987, str. 55.

¹⁰ *Krajevni leksikon Slovenije*, II. knjiga, Jedro Osrednje Slovenije in njen jugovzhodni del, urednik Roman Savnik, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1971, str. 372.

jih je postavila kot enega od temeljev socialističnega samoupravljanja.¹¹ Tako je ostalo vse do leta 1995, ko je iz KS Bukovica–Šinkov Turn in KS Vodice nastala današnja Občina Vodice.¹²

Na spletnih straneh Zgodovinskega arhiva Ljubljana zasledimo, da je Skupščina občine Ljubljana Šiška po Zakonu o območjih krajev in občin v SRS (Uradni list št. 35/64) obsegala tudi naselja **Bukovica, Utik, Koseze, Šinkov Turn, Selo pri Vodicah in Vesca**, ki so bila združena v **Krajevno skupnost Bukovica–Šinkov Turn**.¹³ Ta naselja se nahajajo na jugovzhodnem delu današnje Občine Vodice, na vzhodnem delu Skaruškega polja med hribovema Rašica na jugu ter Bukovskim in Koseškim hribom na severu.

Slika 2: Območje nekdanje KS Bukovica–Šinkov Turn danes.¹⁴

Posebej opozarjava na ime naselja **Šinkov Turn**, saj so zanj v obdobju, ki ga obravnavava, uporabljali ime in zapis Šenkov turn. V Krajevnom leksikonu iz leta 1971 je o kraju naslednji zapis: »Šinkov Turn: Na razglednem mestu stoji Marijina cerkev, ki se prvič omenja leta 1526. /.../ V vasi so pičle ruševine starega gradu, ki ga je sezidal leta 1240 baron Šenk pl. Osterwitz s Koroškega. /.../ Pred zadnjo vojno je bila v gradu osnovna šola. Leta 1943 so poslopje požgali partizani, da se ne bi zasidrala okupatorjeva posadka. Kasneje so domačini večino ruševin porabili pri gradnji hiš. **Po baronu Šenku bi se kraj moral imenovati Šenkov turn.**«¹⁵

¹¹ Krajevne skupnosti, *Enciklopedija Slovenije* 5, Kari/Krei, glavni urednik Marjan Javornik, Ljubljana, Mladinska knjiga, 1987, str. 361.

¹² Občina Vodice, Zgodovina, dostopno na <https://www.vodice.si/objave/175> (19. 9. 2023).

¹³ Občinski ljudski odbor Ljubljana Šiška, Zgodovinski arhiv Ljubljana, dostopno na https://vac.sjas.gov.si/vac/search/details?id=1085941&refCode=SI_ZAL_LJU/0074&type=&subId=&subLink= (19. 9. 2023).

¹⁴ Območje nekdanje KS Bukovica Šinkov Turn, povzeto po Google Maps, <https://www.google.com/maps/place/Ob%C4%8Dina+Vodice/@46.163291,14.5050792,5863m/data=!3m1!1e3!4m6!3m5!1s0x477acafdc1f29c1:0x606b337caa980430!8m2!3d46.1630471!4d14.4894461!16s%2Fg%2F121dvhy?entry=ttu> (20. 10. 2023).

¹⁵ *Krajevni leksikon Slovenije*, II. knjiga, 1971, str. 386.

Da bi ugotovili, kako so živeli ljudje na tem območju po drugi svetovni vojni, sva zbrali podatke o krajih iz Krajevnega leksikona Slovenije¹⁶. Vsi podatki se nanašajo na popis prebivalstva leta 1961. Zanimale so naju predvsem krajevne značilnosti in dejavnosti, s katerimi so se prebivalci leta 1961 preživljali.

Preglednica 1: Število prebivalcev, hiš, gospodinjstev in kmetov leta 1961 po naseljih nekdanje Krajevn skupnosti Bukovica–Šinkov Turn¹⁷

<i>Naselje</i>	<i>št. preb.</i>	<i>št. hiš</i>	<i>št. gospod.</i>	<i>št. kmetov</i>
Bukovica	291	58	64	101
Koseze	86	22	23	29
Selo pri Vodica	166	35	38	54
Šinkov Turn	138	31	35	52
Utik	231	47	55	44
Vesca	68	18	17	30
skupaj	980	211	232	310

Preglednica 2: Odstotek prebivalcev, hiš, gospodinjstev in kmetov leta 1961 po naseljih nekdanje Krajevn skupnosti Bukovica–Šinkov Turn

<i>Naselje</i>	<i>% preb.</i>	<i>% hiš</i>	<i>% gospod.</i>	<i>% kmetov</i>
Bukovica	30	27	28	33
Koseze	9	10	10	9
Selo pri Vodica	17	17	16	17
Šinkov Turn	14	15	15	17
Utik	23	22	24	14
Vesca	7	9	7	10
skupaj	100	100	100	100

Na območju nekdanje KS Bukovica–Šinkov Turn je leta 1961 živelo 980 prebivalcev, največ v Bukovici (291 oz. 30 % prebivalcev KS) in Utiku (231 oz. 23 %), najmanj pa v Vesca (68 oz. 7 %) in Kosezah (86 oz. 9 %). Največ kmetov je živelo v Bukovici (101 ali 33 % vseh kmetov v KS), povsod drugod je bilo kmetov manj kot 17 %. Najmanj kmetov je bilo v Kosezah (29 ali 9 %).

Preglednica 3: Delež kmetov leta 1961 po naseljih glede na skupno število prebivalcev v naselju¹⁸

<i>Naselje</i>	<i>št. preb.</i>	<i>št. kmetov</i>	<i>delež</i>
Bukovica	291	101	35 %
Koseze	86	29	34 %
Selo pri Vodica	166	54	33 %
Šinkov Turn	138	52	38 %
Utik	231	44	19 %
Vesca	68	30	44 %
skupaj	980	310	32 %

¹⁶ Krajevni leksikon Slovenije, II. knjiga, Jedro Osrednje Slovenije in njen jugovzhodni del, urednik Roman Savnik, Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1971.

¹⁷ Podatki so povzeti iz: *Krajevni leksikon Slovenije*, II. knjiga, 1971, str. 377-389.

¹⁸ Podatki so povzeti iz: *Krajevni leksikon Slovenije*, II. knjiga, 1971, str. 377-389.

Če primerjavo število kmetov s številom prebivalcev v posameznem naselju, ugotavljamo, da je bilo največ kmečkega prebivalstva v Vesci (44 %) in Šinkovem Turnu (38 %), najmanj pa v Utiku (19 %). Čeprav je bil delež kmetov v primerjavi z današnjim stanjem še dokaj velik, je iz podatkov razvidno, da je večina prebivalstva hodila na delo v okoliške industrijske kraje. Pri opisih krajev so navedena naslednja industrijska središča: Mengeš, Jarše, Trzin, Tacen, Pržanj in Gameljne.¹⁹

2.2 GLEDALIŠKE PREDSTAVE PRED USTANOVITVIJO PROSVETNEGA DRUŠTVA SREČKO (1945–1951)

Ana Benda, por. Rahne, je bila doma iz Šinkovega Turna (v zaselku Potok), po poroki pa je z družino živela v Vižmarjah, kjer živi še danes. 11. decembra 2014 je po svojih zapisih in spominu sestavila spisek gledaliških iger, ki so jih igrali v našem kraju. Tako je ohranila dragocene podatke o odigranih predstavah, ki bi ga zaradi časovne oddaljenosti danes težko sestavili.

Takoj po koncu vojne leta 1946 so se
mladi odločili, da pričnejo z igranjem.
Prva igra je imela naslov:
"Dve nevesti"
režija je bila takrat v rokah učiteljice,
ker doma ni bilo dvorane so takrat
gostovali v Vodichah.
"Deseti brat" 1947/8

Slika 3: Začetek zapisa z naslovom »Po mojih spominih in zapisih« Ane Benda z dne 11. 12. 2014 (arhiv Ane Benda).

Zapisala je: »Takoj po koncu vojne leta 1946 so se mladi odločili, da pričnejo z igranjem. Prva igra je imela naslov **Dve nevesti**. Režija je bila takrat v rokah učiteljice. Ker doma ni bilo dvorane, so takrat gostovali v Vodichah.

Deseti brat, 1947: uprizoritev v Mekinjah in Trzinu!

Ljubavni cvet je zamorjen, 1948: To igro je režirala Milka Sešek – Vončičeva iz Kosez. Vse uprizoritve so bile po drugih dvorinah, ker pri nas ni bilo primerne prostora, vaje pa so bile kar pri Vončiču doma, v hiši. Kako so takrat nazivali društvo, z gotovostjo ne morem trditi, ali je bilo samo prosvetno društvo Šinkov turn ali je mogoče bilo gasilsko društvo. Sem spraševala, pa so ljudje pozabili – in jih več ni.«

V zborniku Prostovoljnega gasilskega društva Šinkov Turn zapis o igri **Deseti brat** najdemo pod letnico 1946: »Trudili smo se obuditi delovanje društva na operativnem in kulturnem področju. Naraščajniki gasilske čete so se naučili vloge za igro **Deseti brat**, s katero smo konec marca gostovali v Trbojah. V aprilu smo jo uprizorili še v Ihanu. Igralci so jo obakrat odigrali prav dobro.«²⁰

¹⁹ Krajevni leksikon Slovenije, II. knjiga, 1971, str. 377-389.

²⁰ Matija Jenko, Cilka Marenčič, Marija Kunstelj: Vzponi in padci 1946–1969, Prvih 90 let PGD Šinkov turn, 20, str. 48.

Slika 4: »Igra **Deseti brat** je bila odmevna, še danes slišimo zanjo. Na sliki zgoraj: Cilka Jež (Buzovčeva), Franc Kunstelj (Aljažev), Francka Černivec (Strškova), Marjan Kunstelj (Aljažev), Ivan Trampuž (Seškov), Milka Mušič, roj. Sešek (Vončičeva), Jože Kunstelj (Aljažev), Tone Černivec (Rakov), Mari Borčnik, roj. Gubanec (Kajžna), Slavko Podgoršek (Pstoten), Ivan Zamen (Šuštarjev), Franc Vertačnik (Andrejevčev), Hinko Rosulnik (Mežnarjev); spodaj: Slavko Rosulnik (Anškov), Tone Sešek (Vončičev), Rudi Verbič (Majdonov), Marjan (Dušan) Gosar (Skavarjev), Mihaela Selan, roj. Rosulnik (Mežnarjeva), Tone Podgoršek (Anškov), Tone Mušič (Martinkov), spodaj leži: Julij Jeraj (Rojčev iz Vodice), igrali na nastopu 1947 (arhiv Franca Kunstlja).«²¹

2.2.1 Spomini Franca Kunstlja

S Francem Kunstljem, po domače Aljaževim, sva se pogovarjali 3. 7. 2023 na njegovem domu na Selu pri Vodica. Da raziskovalna naloga ne bi bila preobsežna, sva iz krajših intervjujev naredili povzetke.

Franc Kunstelj: »Na sliki igralcev Desetega brata smo trije Aljaževi bratje: Marjan, Jože in jaz. Igrala je tudi sestra Ivanka, pa tudi brat Rudi je veliko igral. Igral sem samo v dveh igrah, v Desetemu bratu (1946) in v igri Domen (1947). V Desetemu bratu sem igral sodnika, v igri Domen pa enega kmeta. Obe igri je režirala učiteljica Ana Vučer, ki je učila v tej šoli.²² Na Štajerskem je bila doma. Vaje smo imeli v šoli, ki je bila takrat v farovžu. To je bilo čez zimo. Takoj po vojni sem se zaposlil. Prišel je eden iz vasi, ki je imel obrt in je iskal delavce, povabil me je in sva šla. V Dravljah sva sama naredila eno streho. Po poklicu sem cimperman. Ker sem bil čez dan v službi, so morale biti vaje zvečer. Takrat se je delalo tudi ob sobotah, a samo do opoldne. Besedilo, ki smo se ga naučili, smo imeli napisanega z roko.

Igre smo takrat igrali brez dvorane, zadružni dom je bil zgrajen šele kasneje. Igrali smo naokoli, recimo v Ihanu, v Mekinjah, v Trbojah. Tukaj, v domačem kraju, pa smo igrali na Sršenovem podu. Malo so seno dali vkup in pod pospravili. Tudi luč je takrat že bila. Zdi se mi, da je bila vstopnina tudi pri Sršenu.

²¹ Slika in besedilo sta povzeta po zborniku *Prvih 90 let PGD Šinkov Turn, 1925–2015* (avtorji: Matija Jenko, Cilka Marenče, Marija Kunstelj), Vodice: PGD Šinkov Turn, 2020, str. 48–49.

²² Opomba: Pred vojno je bila šola v Šinkovem Turnu v gradu. Ker so tega partizani leta 1943 požgali, je bila prva leta po vojni šola v farovžu pod cerkvijo.

Kovačeva Marinka s Sela, moja letnica, nas je malo našminkala. V glavnem pa smo imeli kar svoje kostume. Le enkrat se spomnim, da smo jih dobili iz gledališča.

Da smo krajane obvestili o igri, smo izobesili plakate, ki smo jih napisali sami. Ko smo gostovali v drugih krajih, smo se peljali s furmanom, s konjem in vozom. Rakov ata nas je vozil. Igre so nam zelo dobro uspele. Deseti brat je bil boljši kot na televiziji. Hinko Rosulnik, ki je igral Krjavlja, je bil odličen.

Kakšnih posebnih težav nismo imeli. Ko smo igrali v Ihanu, je bilo v dvorani pri peči pripravljen kup nemških knjig. Vzel sem eno, a mi je bilo žal, da nisem še malo prebrskal in jih vzel več. Bile so namenjene za požig. To je bilo takoj po vojni.

Tisti, ki smo igrali v igri, smo se seveda bolj pogosto družili. Pri sosedu, pri Kočarju, so imeli vsako nedeljo ples. Tako je bilo, dokler se Kočarjev Jernej ni oženil, potem tega ni bilo več. Imel pa sem zelo malo prostega časa. Hodil sem v službo in tudi doma na kmetiji je bilo potrebno delati. Zato sem potem nehal z igranjem. Prej mi je bila to zabava in druženje, potem pa je bilo dela preveč.»

Slika 5: Igro **Ljubavni cvet je zamorjen** so igrali v 15. decembra 1947 in v prvi polovici leta 1948, z leve: Nace Vrtačnik (Andrejevčev), Roza Vrtačnik (Tramšova), Francka Vrtačnik (Andrejevčeva), režiserka Milka Sešek, Mimi in Jože Kunstelj (Aljaževa), Tone Sešek (Vončičev), Ivanka Kunstelj (Aljaževa), desno sedi s košaro Čita Marn (iz arhiva Francke Vrtačnik, por. Mrak).

2.2.2 Izpiski iz zapisnikov PGD Šinkov Turn iz obdobja 1945–1956

Vpogled v zapise Prostovoljnega gasilskega društva Šinkov Turn takoj po drugi svetovni vojni nama je omogočila Marija Kunstelj, ki je zapise prenesla v elektronsko obliko. Poslala nama je veliko dragocenega arhivskega gradiva, ki ga je zbrala ob izdaji zbornika PGD Šinkov Turn.²³ Ko nama je 27. 10. 2023 posredovala arhivsko gradivo, nama je o njem posredovala tudi nekaj informacij.

²³ Matija Jenko, Cilka Marenče, Marija Kunstelj: Prvih 90 let Prostovoljnega gasilskega društva Šinkov Turn, Koseze, PGD Šinkov Turn, 2020 (ponatis).

Marija Kunstelj: »Zapisi o igrah v zapisnikih našega gasilskega društva so precej skopi. Bolj zanesljivi so zapisi v blagajniški knjigi. Če je v blagajniški knjigi zapisano, da so dali denar za note ali za režiserja, za kostume ali za šminko, to pomeni, da je bilo sigurno tako, da so igre zares izvedli. Tudi sama sem se spraševala, kako je prišlo do sodelovanja s Prosvetnim društvom Srečko. Verjetno pa so bili isti ljudje pri gasilcih in v prosvetnem društvu. Če je bil v blagajni zapisan strošek, to pomeni, da je bil nosilec igre gasilsko društvo. To je moje mnenje, a za to nimam nobenega dokaza. Zapisniki od leta 1925 pa do druge svetovne vojne so odlični, takoj po vojni pa so najprej zelo šibki. Od 50. leta naprej, ko je bil tajnik Jože Kunstelj, pa so spet odlično napisani. Kako dobri so, je bilo vedno odvisno od tajnika, ki jih je pisal. Z atom, Francem Kunstljem, sva naredila izpise iz teh zapisnikov, ki vama jih bom posredovala. V njih so izpisani bistveni podatki, tako da se vse hitreje najde. Tudi blagajniški zapisi so zelo pregledni, ločeni po prihodkih in odhodkih. Tam je možen hiter pregled, pri zapisnikih pa je malo težje, ker ni vse zapisano, evidentirano.«

Iz izpiskov, ki nama jih je posredovala ga. Marija Kunstelj, sva izdelali spodnjo preglednico. Vsebuje le informacije, pomembne za zgodovinski opis povojnega obdobja in za gledališke igre, ki so jih pripravljali.

Preglednica 4: Izpiski iz zapisnikov PGD Šinkov Turn

31. 3. 1946, igra Naraščaj gasilske čete Šinkov turn je priredil 31. 3. v Trbojah igro Deseti brat .
13. 4. 1946, igra Ponovili so igro v Ihanu pri Domžalah, igrali so prav dobro.
01. 12. 1946, seja Na prošnjo prostovoljne gasilske čete Šinkov turn je bila sklicana seja v šoli ob 9 uri dopoldan, udeležilo se je 11 članov, razpravljalo se je, da priredi četa čim prej eno igro , zatem je pa tov. Ramovž imel politično uro - nastanek OF fronte , ob 11h je bilo končano.
22. 12. 1946, seja Seja gasilske čete Šinkov turn se je vršila ob 9. uri dopoldne v mežnariji. Na seji se je sklenilo, da se čimprej nauči igra Domen . In da se igra v korist gasilske čete Šinkov turn.
28. 3. 1947, seja Dopoldan se je vršila seja gasilske čete Šinkov turn, ki je bila sklicana po nalogu OF odbora ob 8. uri zvečer v šoli. Kot prvi je spregovoril predsednik OF odbora Šinkov turn in predvsem to, da se morajo vse masovne organizacije, kakor tudi naša četa, sodelovati v krogu OF.
16. 2. 1947, seja Ob 7. uri dopoldne v šoli, na dnevnem redu je bilo: 1. Naj se po odredbi okrajnega gasilskega referenta vrši občni zbor, da se izvrše volitve in pobere članarina. 2. Za prireditev igre dne 23. 2. 1947 v Mekinjah so bili štirje naraščajniki določeni, da izobesijo plakate v okolici Mekinj, bili so določeni reditelji in dva člana za prodajanje vstopnic.
9. 3. 1947, igra Naraščaj gasilske čete Šinkov turn je trikrat uprizoril igro Domen in sicer dne 9. 3. v Trzinu, 16. 3. v Radomljah in še 23. 3. v Mekinjah. Udeležba je bila povsod prav dobra, igralci so se pa tudi prav dobro izkazali.
19. 7. 1947, seja Zvečer se je vršil sestanek v gasilskemu domu v navzočnosti 27 članov. Tov. poveljnik otvori sestanek s pozdravom na pomoč. Med prvo točko pride, da se izvolita dva člana za politično predavanje in to je bil izvoljen Ramovž Fr. in Gosar Fr. ml. potem se izvoli en član za strokovno predavanje, za strokovno predavanje je bil izvoljen Rosulnik Feliks.

27. 8. 1947, seja Ob 9. uri zvečer se je vršila seja, katere se je udeležilo 6 članov in imenovani. Prvo je bilo prečitavanje okrožnice, kakor tudi diskusija o vajah, nato se je sklepalo, kdaj bi se vršili politični in kdaj strokovni predavanji. Tov. Ramovž in tov. Gosar se med sabo domenita, da ne bosta skupaj, ampak vsak posamezno vršila sestanek.
6. 1. 1948, igra Gasilska igra Ljubavi cvet je zamorjen . Igrali so jo v Mengšu.
5. 12. 1948, seja Navzočih 12 članov. Tov. Bergant Ivan predlaga, da naj bi se v zimskih mesecih priredile kake igre in so soglasno vsi člani odgovorili, da bi bilo to zelo primerno, samo: kdo nam bo za režiserja in voditelja iger. Tov. Črnivec Vili se javi sam, da preskrbi igre, za režiserja oziroma voditelja iger bi pa poiskala ...
6. 10. 1949, sestanek Masovni sestanek vseh organizacij v gasilskem domu Šenkov turn. Predavanje o pomenu in nalogah gasilstva.
10. 2. 1951, občni zbor PGD Bukovica in PGD Šenkov Turn. ²⁴ Sklepi: 1. Čim večja povezava k masovnim organizacijam in sicer O. F., K. L. O., L. M. S, A. F. Ž. (op. osvobodilna fronta, krajevni ljudski odbor, ljudska mladina Slovenije, antifašistična fronta žena). 2. Nuditi največjo pomoč od strani društva pri organiziranju organizacije P. A. Ž. 3. V letu 1951 vključiti čim več novih članov in članic v čete. 4. Pospešitev dela pri združnem domu, udarniško delo in sicer na vsakega člana gasilca cca 10 ur, tu aktivnih 73 = 730 delovnih ur. S predlaganimi sklepi se strinjajo vsi navzoči ter jih v celoti potrdijo. Nadalje se izglasuje še predlog za osamosvojitve čet, soglasno. Ker ni bilo pripomb, se OZ zaključi ob 11h. S pozdravom Na pomoč! Zapisnikarja Jež Anton, Špenko Kristina (Prlesnikova).
2. 11. 1951, sestanek, zvečer ob 8h v gasilskem domu. Navzočih 13 članov, 3 članice. /.../ Dalje smo prišli, da bi se naučili kakšno igro . Po kratki debati smo se odločili za igro ' Njega ni '.
4. 2. 1952, izredni sestanek, pri Ramovžu. Ker je zapadlo 1,90 m snega in je bilo stanje raznih gospodarskih in stanovanjskih hiš težko, je tov. poveljnik sklical sestanek in naročil, da v slučaju še nadaljnjih padavin in v slučaju dežja moramo opustiti ostalo delo in pomagati, kjer je mala družina. Skopati kanale po vseh ovinkih, kjer je nevarnost vode. Poudaril je tudi, da je to tudi nalog od oblasti.
2. 1. 1953, ob 9h zvečer se je vršila pri Zmrzlikar Jožetu gasilska seja. Navzočih je bilo 6 članov, opravičeno izostan 1 član. /.../ Da bi se na pustno soboto igrala igra , po igri pa veselica in da bo dobiček namenjen le za našo četo. Ker ne vemo, katera igra je dovoljena , bo moral iti eden vprašat na prosveto v Ljubljano . In da se rezervira dvorana za pustno soboto.
13. 1. 1953, ob 20h se je vršila gas seja pri Ramovžu. /.../ Ker smo v stiski za denar, smo se pogovorili, da bi za pustno soboto priredili igro, po igri pa veselico. Predlog je bil, da bi se igrala igra 'Dve nevesti' ali pa kaj podobnega. To bo preskrbel mladinski referent Kunstelj Marjan.
Ob 9h dopoldne, navzočih 30 članov, 4 članice, sekt. poveljnik Jež Ivan. /.../ Prejeli smo v tem času dve okrožnici za festival, navodila za izvedbo OZ, dovoljenje za veselico, za igre in za nabiranje prostovoljnih prispevkov za gasilski avto.
21. 1. 1953, redna seja Navzočih 65 članov UO, 1 član NO /.../ V bližnji bodočnosti t. j. na pustno soboto je predvidena gasilska prireditev, pri kateri je mišljena tudi uprizoritev igre ' Gasilec Anže '. Za vlogo so predlagani: Kunstelj M. –

²⁴ Skupen občni zbor sta imeli gasilski društvi zato, ker je obstajala politična direktiva, da naj bil gasilska društva združiti gasilska društva. V zborniku je o tem naslednji zapis: »Občni zbor tega leta smo imeli skupaj z gasilsko četo Bukovica – društvo se je imenovalo PGD Bukovica. Kdaj natančno je prišlo do združitve, nimamo podatka. To je bil zadnji skupni občni zbor, saj smo sprejeli predlog z dovoljenjem Okrajne gasilske zveze, da se četi Šinkov Turn in Bukovica preimenujeta nazaj vsaka v svoje društvo.« Prvih 90 let PGD Šinkov Turn, zbornik, 2020, str. 53. (Gasilska četa je operativna enota, PGD je društvo).

Anže, Benda Anica – Liza, Lojze Zorman – Lovrenc, Črnivec Marjetka – Mojca, Zupan Tilka – Mica Golobica, Trampuš Ivan – Luka, Črnivec Tone – poveljnik, Jež Ivo – četovodja, Sršen Feliks, Kunstelj Rudi in Podgoršek Jože – gasilci. O vsem tem bo Kunstelj Jože govoril z režiserjem Mihelčičem od Prosvetnega društva 'Srečko', ako bi hotel priti vsaj parkrat k vajah.
3. 2. 1953, prijava Prijava pustne zabave Okrajnemu ljudskemu odboru Ljubljana okolica, poverjeništvu za notranje zadeve. PGD Šenkov turn bo priredilo dne 14. 2. 1953 v dvorani zadružnega doma Bukovica po dogovoru s Prosvetnim društvom 'Srečko' Šenkov turn pustno zabavo z majhno veselico, enodejanko 'Gasilec Anže' in s plesom. Začetek zabave bo ob 20h. Čisti dobiček je namenjen za nabavo gasilskega avtomobila. Na pomoč!
7. 2. 1953, sestanek Masovni sestanek radi pustne veselice, navzočih 20 članov, 5 članic. /.../ Godba naj bi bila v dvorani zadaj, kjer bo ples. Veselico bo prijavil na notranjem odseku Rosulnik Feliks. Plakate napišeta Kunstelj Ivanka in Jože. Za k igri bodo še sledeči gasilci, ki samo pridejo na oder: Bergant Franc, Zmrzlikar Ciril, Gosar Marjan. Za pospravljanje dvorane, ko mora biti pospravljena v nedeljo, 15. 2., do 9h, so se prijavili ...
23. 10. 1953, sestanek Ob 20h, navzočih 14 članov in 2 članici. Tov. poveljnik je otvoril sestanek in pozdravil vse navzoče za ta sestanek, ni bilo posebnega dnevnega reda. V glavnem je bil sklican radi udeležbe društva članstva na svečanosti odkritje spomenika padlim borcem in talcem na pokopališču v Vodcah , ki bo v nedeljo 26. 10. K temu je pripomnil tov. poveljnik, da naj se člani udeležijo te svečanosti v čim večjem številu in to tudi člani, ki nimajo paradnih uniform.
30. 1. 1954, občni zbor Ob 10h, navzočih 28 članov, 3 članice. Sklepi: /.../ Da se priredi po možnosti v predpustnem času gasilsko prireditev z igro , k čemur naj vsak član prispeva en dobiček za srečelov.
7. 3. 1954, seja Ob 10.30 seja OU, navzočih 7 članov. /.../ Igra 'Fejst fant' je v glavnem prepisana. Vloge igrajo: Črnivec Tone, Ramovž Bojan, Kunstelj Jože, Ramovž Julka in Zupan Zofka. Učil jih bo igre režiser Mihelčič Alfonz. Za veselico in srečelov, ki bo združena z igro, se nabavi 100 litrov vina v steklenicah pri 'Vino Ljubljana', kjer je najcenejše. /.../ Plakate bo napisala Ivanka Kunstelj, prijavo za prireditev bo uredil Rosulnik Feliks. Sestanek članstva za razpored dela na prireditvi bo 15. 3., kjer se bomo podrobno pogovorili o delu.
15. 3. 1954 Ob 20h, navzočih 16 članov, 1 članica. /.../ Delo za prireditev je bilo takole razdeljeno: ... (našteti poimensko): dvorano pripravijo, srečelov, jestvine – klobase, kuhajo klobase, prijava prireditve, bloki za vstopnino ter eventualne šminke za igro, vstopnice, reditelji, prodaja srečk. Pri plesu ne bo vstopnine, ker je vstopnina pri sami igri. V nedeljo pospravijo dvorano vsi, ki sodelujejo pri igri.
27. 9. 1954, seja Ob 20h, navzočih 7 članov UO. /.../ Tov. Črnivec Vili je vprašal tudi, če bo društvo v letošnji sezoni priredilo kakšno igro . Mnenje večine je, da se to izvede na ta način, da se skliče seja UO, na kateri bi se obravnavalo predvsem prosvetno delo. Dolžnost referenta za prosveto je, da se za to zavzame in ustvari pri članstvu zanimanje za kulturno prosvetno delo.
8. 10. 1954, seja Ob 19h, navzočih 9 članov UO, 1 član NO. 1. Sklep UO je, da priredi naše društvo v letošnji zimski sezoni najmanj eno prireditev z igro . V čim krajšem času je treba preskrbeti kakšno primerno knjigo in pristopiti k študiranju.
21. 11. 1954, seja Ob 10h, navzočih 4 člani UO. Pogovor o razdelitvi vlog za igro 'Zemlja' in razdelitev samih vlog. Vloge so bile razdeljene med najboljše igralce našega prosvetnega odseka in po najuvidnejši razsodbi navzočih članov UO. Igra se po možnosti doštudira še pred novim letom, kljub temu, da vsebina ni preveč izrazita in jo bo treba dobro obvladati.
23. 1. 1955, občni zbor Ob 15h, navzočih 32 članov. /.../ 11. Gosar Franc je povedal v poročilu NO, da je NO deloval skupno z UO ter da je bilo vse poslovanje UO v redu. Tudi blagajniško poslovanje je v redu vršeno in predlaga, da se

čimprej priredi kako gasilsko prireditev (igra), da se poravna deficit v blagajni. /.../ Vrtačnik Nace je pa izvoljen za prosvetnega referenta. /.../ V letu 1955 bo imelo društvo prvo nedeljo v juniju 30-letnico združeno z gasilsko parado in veselico. Na programu bodo tudi konjske ali moto dirke ali kaj sličnega. /.../ Za to sezono je predvideno, da priredi društvo narodno igro 'Naša kri'. Vloge bo prepisala Ramovž Julka v teku 14 dni. Za izvedbo vsega je odgovoren prosvetni referent.
8. 2. 1955, seja Ob 14h, navzočih 7 članov UO. Radi izvedbe igre 'Naša kri' se je UO sestal danes na krajšo sejo, kjer bi se naj razdelile vloge posameznim igralcem. Vloge je Ramovž Julka prepisala v roku, ki ji je bil postavljen in zasluži pohvalo. Vloge so razdeljene po uvidevnosti UO glede sposobnosti posameznih igralcev. Igra se prične študirati takoj. Režiser bo Mihelčič Alfonz, šolski upravitelj v tukajšnji šoli. Datum nedelje, ko bomo igrali, še ni določen, predvidevamo, da bo še pred pustom! Plakati so naročeni pri 'Slovenskem poročevalcu'.
18. 2. 1955, sestanek Ob 19.30, društveni sestanek, navzočih 19 članov. Dnevni red: 1. Igra 'Naša kri' 2. Razno. Današnji sestanek je bil sklican predvsem radi igre, kdaj bi isto priredili, da bo boljši uspeh, je objasnili tov. predsednik. Po daljši diskusiji je sklenjeno, da se igra priredi doma, tj. v dvorani našega združnega doma in prosvetni dvorani v Skaručni. Potrebne obleke, šminke in vstopnice preskrbi Zmrzlikar Jože, ki gre večkrat v Ljubljano. Plakati za igro na domačem odru se razobesijo v teku tega tedna. Za redarje v dvorani so določeni (našteti), za prodajo vstopnic (našteti). Pri postavljanju potrebnih scen na odru pomagajo vsi igralci, vodi Črnivec Tone. 2. Po tej točki ni bilo razprave, ker se je diskusija o izvedbi igre preveč zavlekla. Sestanek zaključen ob 22.30.
7. 4. 1955, seja Ob 20h, seja UO, navzočih 8 članov UO, 1 član NO. Dnevni red: 1. Priprave za proslavo 30. letnice društva 2. Razno /.../ Po daljši diskusiji je bilo sklenjeno, da se igra 'štehvanje', koroški narodni običaj, v kolikor bodo zato naši fantje. Za nekako vstopnico k prireditvi naroči Gosar Vinko pri nekem tiskarju 1000 značk. Prireditev bo pri Ramovžu. Za ples se preskrbi orkester iz Šenčurja. Masovni sestanek društva radi izvedbe prireditve bo v najkrajšem času. /.../ 2. Blagajnik je povedal, da smo pri obeh prireditvah igre 'Naša kri' imeli cca 10.000 din čistega dobička.
17. 4. 1955, sestanek Ob 10h, navzočih 21 članov. Predmet: dogovor za izvedbo prireditve 5. 6. Tov. predsednik je pojasnil članstvu sklepe UO z njegove seje 7. t. m. /.../ Določeni so tudi člani, ki bodo štehvali, to so (našteti).
3. 5. 1955, seja Ob 20h, navzočih 5 članov UO in 1 član NO. /.../ 3. Veselica: godba za ples bo iz Šenčurja, za kar ima že poveljnik ustni dogovor. /.../ Ob 14h sprevoz na kraj prireditve, nato svečani del prireditve in potem narodna igra fantov na konjih: 'Štehvanje'. Po zaključku programa velika vrtna veselica s plesom in srečelovom.
16. 5. 1955, seja Ob 8h zvečer, navzočih 6 članov UO, 1 član NO. /.../ Štehvanje uredita Črnivec Viljem in Mušič Jernej. Nagrade pri Štehvanju: 1. venec zmage in moška obleka, 2. krasna torta, 3. vsakemu, ki bo sodeloval pri štehvanju, se da pol litra vina in klobase brezplačno.
13. 7. 1955, seja ob 20h, navzočih 6 članov UO, 1 član NO. /.../ Mihelčič Alfonzu se da kot nagrada za režijo igre 'Naša kri' 1000 din.
7. 12. 1955, seja Ob 7h zvečer, navzočih 6 članov UO. /.../ Sklenjeno je tudi, da se v predpustnem času izvede gasilsko prireditev s kako igro, v koliko bo članstvo voljno sodelovati in bomo imeli kakšno nedeljo v predpustu prosto našo prosvetno dvorano. Dobiček bi šel za popravilo gasilskega avtomobila.
3. 3. 1956, seja Ob 20h, navzočih 6 članov UO. /.../ Sklenjeno je, da se priredi 7. 4. zvečer gasilska prireditev z veselico in kratkim kulturno zabavnim programom. Primerno veseloigro za to prireditev preskrbita Črnivec Viljem in Gosar Vinko.
22. 4. 1956, sestanek Ob 10h, navzočih 14 članov. /.../ 2. Glede veselice je dokončno dogovorjeno, da bo 3. 6., kot smo se prvotno dogovorili. Črnivec Viljem bo jutri ali pa v torek vprašal na Viru za godbo. Zmrzlikar Jože vpraša v

Gameljnah za plesni oder. Črnivec Viljem se obveže tudi, da bo izvedel s pomočjo drugih fantov 'Štehvanje' v sklopu programa naše prireditve ob priliki veselice.

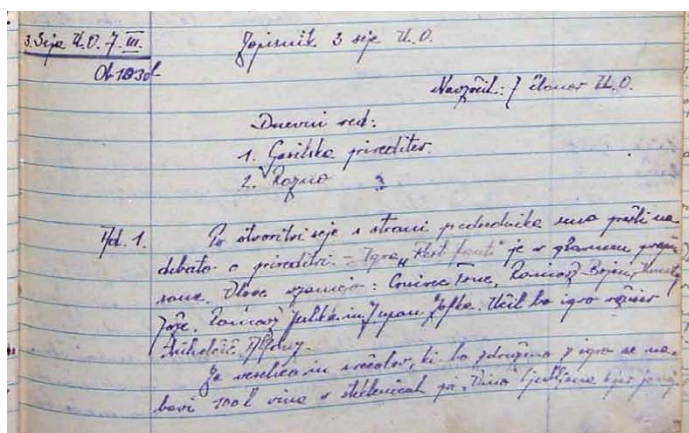
3. 5. 1956, seja

Ob 20h, navzočih 6 članov UO, 1 član NO. /.../ Zmrzlikar Jože je izvedel v Gameljnah, da plesni oder lahko dobimo 10. 6., za 3. 6. pa je že oddan. Veselica se radi tega prestavi na 10. 6., ker bo ta nedelja najbolj brez veselice v naši bližnji okolici.

10. 5. 1956

Ob 19.30 navzočih 16 članov. /.../ Prireditve 7. 4. je odpadla radi tega, ker **ni bilo mogoče dobiti primerne igre** in se **prireditve brez igre na sobotni večer pri nas ne izplača**. Priznati je treba, da bi z dobro voljo večjega števila članov dalo vkljub temu izvesti kaj primerne.

Pregledali sva zapisnike PGD Šinkov Turn do leta 1970, a od leta 1956 dalje v zapisih omembe gledaliških iger ni bilo več.

Slika 6: Del zapisnika 3. seje Upravnega odbora z dne 7. 3. 1954, ko so razpravljali o gasilski prireditvi. Na njej naj bi uprizorili igro **Fejst fant**, ki je »v glavnem prepisana«. »Vloge vzamejo: Črnivec Tone, Ramovž Bojan, Kunstelj Jože, Ramovž Julka in Zupan Zofka. Učil bo igro režiser Mihelčič Alfonz.« (arhiv PGD Šinkov Turn).

2.2.3 Izpiski iz blagajniške knjige PGD Šinkov Turn iz obdobja 1945–1956

Marija Kunstelj iz PGD Šinkov Turn nama je posredovala tudi skenirane liste iz blagajniške knjige. Iz njih sva izpisali samo podatke, povezane z gledališkimi igrami.

Stroški				47
Dan	mes	let		Din
1	12	47	gledališke stroške	24
2	21	47		24
3	10	47	Uprizoritev Dvornice	900
4	11	47	Šminke za igro Dvornice	535
5	11	47	Vabjenje in Tiskar	675
6	11	47	priznanje	40
7	11	47	gledališke stroške Dvornice	153
8	11	47	6 Litrov vina za igralce	240
9	11	47	Uprizoritev Dvornice	550
10	11	47	Vabjenje in Tiskar	454
11	11	47	Uprizoritev Dvornice	344
12	11	47	Uprizoritev	200
13	11	47	Priznanje za igralce	500

Slika 7: Primer zapisa v blagajniški knjigi o stroških leta 1947: za najem dvorane v Trzinu so plačali 900 din, za šminke za igro **Dvornica** 535 din, za plakate za igro **Dvornica** 153 din itd. (arhiv PGD Šinkov Turn).

Na listu za leto 1945 je bilo razvidno tudi, da so imeli leta 1940 stroške in dohodke za igro **Dva para se ženita**. To je bila verjetno zadnja gledališka igra, ki so jo odigrali pred drugo svetovno vojno.

19			Dohodki:	Din
1.	20. 1.		Igra „A njega ni“ skupni dohodek	10.865-
2.	27. 1.		" " " " "	7.755.
3.			Primer dohodka iz l. 1951.	5.710
4.	30. 3.		Igra Dimež " skupni dohodek "	7.898
25.	25. 5.		Teden krmate dohodke	73.404
13.	13. 10.		H. L. Bukovica plačevala pa gosp. h. dom	4.000
7.	22. 10.		Prihodek občan. tovarne pa gosp. h. društvo	4.500
8.	2. 12.		Plačila od članov	2.120
9.	27. 12.		Prostovoljni prispevki pa avto	93.867
				204.719 Din

Slika 8: Primer dohodkov iz leta 1952: za igro **A njega ni** so zaslužili 10.865 din, za igro **Dimež** pa 7.898 din (arhiv PGD Šinkov Turn).

Preglednica 5: Stroški in dohodki, povezani z igranjem gledaliških predstav v obdobju 1945–1956

Stroški		Dohodki	
Datum in igra	din	Datum in igra	din
1946		1946	
14. 4.: izdatki za igro Deseti brat	900	14. 4.: donos igre Deseti brat	1.725
19. 5.: naknadna taksa Deseti brat	25		
skupaj	925	skupaj	1.725
1947		1947	
10. 3.: odškodnina Dvorane Trzin	900	10. 3.: donos igre Domen v Trzinu	4.220
10. 3.: šminke – igra Domen	535	19. 3.: donos igre Domen , Radomlje	4.910
10. 3.: vstopnice in taksa	645	25. 3.: donos igre Domen , Mekinje	4.055
10. 3.: plakati Domen	153	14. 12.: donos igre v Mekinjah	4.473
10. 3.: 6 litrov vina za igralce	240		
10. 3.: odškod. dvorane Radomlje	550		
10. 3.: vstopnice in taksa	459		
10. 3.: naknadna finančna taksa	314		
10. 3.: voznik	200		
10. 3.: pijača za igralce	500		
10. 3.: šminka	117		
10. 3.: plakati	187		
10. 3.: prijava	40		
10. 3.: odškod. dvorane Mekinje	725		
10.3.: avto za prevoz igralcev	500		
10. 3.: pijača za igralce	450		
10. 3.: vstopnice	459		
10. 3.: prijava	40		
10. 3.: vstopnice brez takse	72		
10. 3.: plakati Domen	187		
10. 3.: odškodnina za lasulje	105		
14. 12.: stroški za igro v Mekinjah	2186		
14. 12.: plakati za igro v Mekinjah	178		
	9.742		17.658
1948		1948	
6. 1.: stroški za igro v Mengšu	850	6. 1.: donos igre v Mengšu	5.080
8. 3.: za izposojeno obleko za igro v Mengšu	100	(igra: Ljubavni cvet je zamorjen)	
14. 5.: pet blokov vstopnic	20		
14. 5.: za izposojene lasulje	200		
	1.170		5.080

1952		1952	
20. 1.: stroški za igro <i>A njega ni</i>	4.511	20. 1.: Igra <i>A njega ni</i> , skupni dohodek	10.865
27. 1.: stroški za igro <i>A njega ni</i>	2.655	24. 1.: Igra <i>A njega ni</i> , skupni dohodek	2.355
19. 2.: za prevoz kulis	450	30. 3.: igra <i>Dimež</i> , skupni dohodek	7.898
30. 3.: stroški za igro <i>Dimež</i>	2.288		
	9.904		21.118
1954		1954	
19. 8.: za igro <i>Fejst fant</i>	180		
1955		1955	
20. 3.: stroški za igro <i>Naša kri</i>	8.880	20. 3.: igra <i>Naša kri</i> , kosmati dohodek	12.970
		20. 3.: igra <i>Naša kri</i> , v Šmarci, kosmati dohodek	6.000
skupaj	8.880	skupaj	18.970

Če primerjava stroške in prihodke od iger, ugotoviva:

- da so leta 1946 za igro *Deseti brat* zaslužili 800 din,
- da so leta 1947 za igro *Domen* zaslužili 7.916 din,
- da so leta 1948 za igro *Ljubavni cvet je zamorjen* zaslužili 3.912 din,
- da so leta 1952 za igri *A njega ni* in igro *Dimež* zaslužili 11.214 din,
- da so imeli leta 1954 za igro *Fejst fant* za 180 din stroškov in nič dohodkov (verjetno se je igrala na pustno soboto, ko ni bilo vstopnine) in
- da so imeli leta 1955 za igro *Naša kri* za 10.090 din prihodka.

Da bi primerjali zneske z današnjimi evri, sva naredili naslednji izračun. Med stroški za leto 1947 je navedeno, da so za igralce naročili 6 litrov vina, za kar so plačali 240 dinarjev. Če računava, da so za liter vina dali 4 evre (kar bi bila danes povprečna cena za vino srednje kvalitete), pomeni, da so za 6 litrov vina plačali 24 evrov. Glede na to ugotavljava, da lahko stroške in prihodke iz blagajniških zapisov primerjava z današnjimi tako, da jih deliva z 10 in dobiva približne zneske v evrih.

2.3 DELOVANJE PROSVETNEGA DRUŠTVA SREČKO (1952–1971)

Ana Benda je ohranila bilten, ki so ga člani Prosvetnega društva Srečko izdali januarja 1962, ob desetletnici delovanja, v Zgodovinskem arhivu Ljubljana pa sva našli več dokumentov o nastanku in prenehanju obstoja tega društva. Ker so domači amaterski igralci skoraj vse gledališke predstave od leta 1952 naprej odigrali v okviru tega društva, sva ga želeli podrobneje spoznati.²⁵

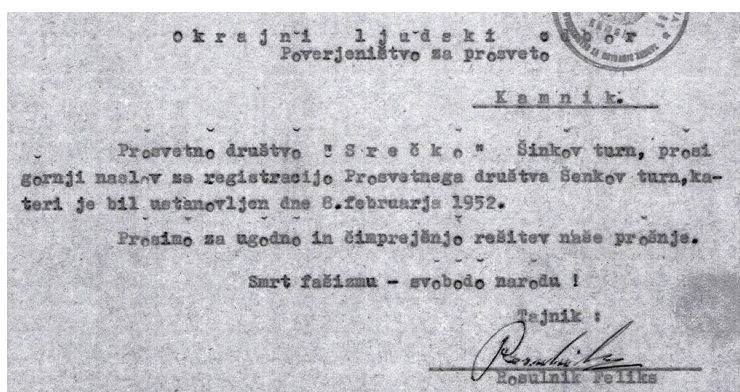
Nastanek društva je v biltenu opisal prvi predsednik Jože Traven: »V letu 1950 imenovani iniciativni odbor za ustanovitev prosvetnega društva (sestane je bil pri Hribarjevih v Kosezah) je sklical ustanovni občni zbor Prosvetnega društva. Na zboru so se zbrali ljubitelji prosvetnega življenja, ki so že vsa leta po vojni aktivno delovali na kulturno-prosvetnem področju v okviru obeh mladinskih organizacij in gasilskih društev. Na tem zboru so sprejeli sklep o ustanovitvi društva, izglasovali pravila ter izvolili prvi Upravni odbor. Društvu so vzdeli ime po aktivnem prosvetnem delavcu in aktivistu NOB tov. Marnu Srečku. Prvi upravni odbor so sestavljali tovariši: **Jože Traven, Anton Črnivec, Feliks Rosulnik, Tilka Zupan, Lado Jež, Jože Kunstelj, Anica Benda, Milka Sešek, Cita Marn, Stanko Špenko in Alojz Brank.** Prvo

²⁵ Nekatere gledališke igre so člani Prosvetnega društva Srečko odigrali tudi v sodelovanju s Prostovoljnim gasilskim društvom Šinkov Turn, kar je bilo razvidno iz zapisnikov PGD Šinkov Turn.

vodstvo se je spoprijelo s težavami, ki jih prinese še prazna nova dvorana, dvorana brez odrskih rekvizitov, kulis, reflektorjev in skratka vsega, kar bi omogočilo prirejanje kakršnihkoli kulturnih prireditev. Z velikim veseljem so člani društva pomagali pri izdelavi pripomočkov za prvo odrsko dramsko delo na novem odru. Led je bil prebit in poslej so se prireditve vrstile nedeljo za nedeljo, boljšali pa so se tudi pogoji njihove izvedbe. J. T.»²⁶

2.3.1 Dokumenti o Prosvetnem društvu Srečko Šinkov Turn v Zgodovinskem arhivu Ljubljana (ZAL)

17. marca 1952 je Feliks Rosulnik, tajnik društva, na Okrajni ljudski odbor v Kamnik poslal prošnjo za registracijo Prosvetnega društva Šinkov turn, ki je bil ustanovljen 8. februarja 1952. K prošnji je priložil štiri priloge in sicer: zapisnik ustanovnega občnega zbora, pravila društva, seznam pooblaščenih podpisnikov in seznam inventarja. Dopis je v skladu s časom, v katerem je nastal, zaključil z geslom: »Smrt fašizmu – svobodo narodu!«

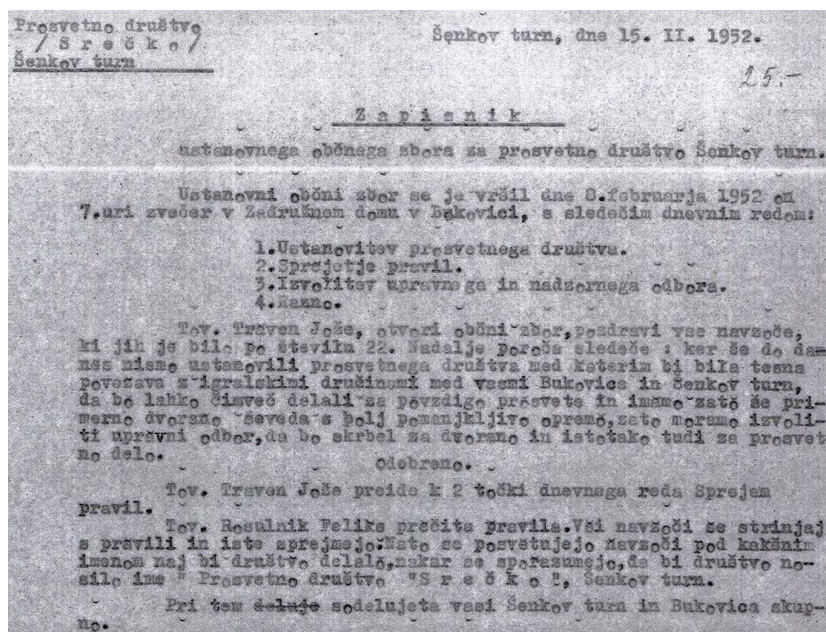

Slika 9: Prošnja za registracijo Prosvetnega društva Šinkov turn z dne 17. marca 1952.²⁷

Ustanovni občni zbor se je odvijal 8. februarja 1952 ob sedmih zvečer v »Zadružnem domu v Bukovici«, kakor so očitno imenovali novo zgrajeni zadružni dom v Utiku. Udeležilo se ga je 22 članov društva. Namen društva je bil vzpostaviti povezavo »z igralskimi družinami med vasmi Bukovica in Šinkov turn, da bodo lahko čimveč delali za povzdigo prosvete«. Na voljo so imeli dvorano v novozgrajenem zadružnem domu, »seveda z bolj pomanjkljivo opremo«. Sestanek je začel Jože Traven iz Bukovice, ki so ga kasneje izvolili za predsednika društva. V nadaljevanju sestanka je Feliks Rosulnik prebral pravila društva, s katerimi so se vsi prisotni strinjali.

²⁶ Jože Traven: 8. februar 1952 v Zadružnem domu! *Bilten Prosvetnega društva Srečko Šinkov Turn–Bukovica: 1951/52 Srečko 1961/62*, bilten priredil: Štefan Borčnik, januarja 1962, str. 9-10.

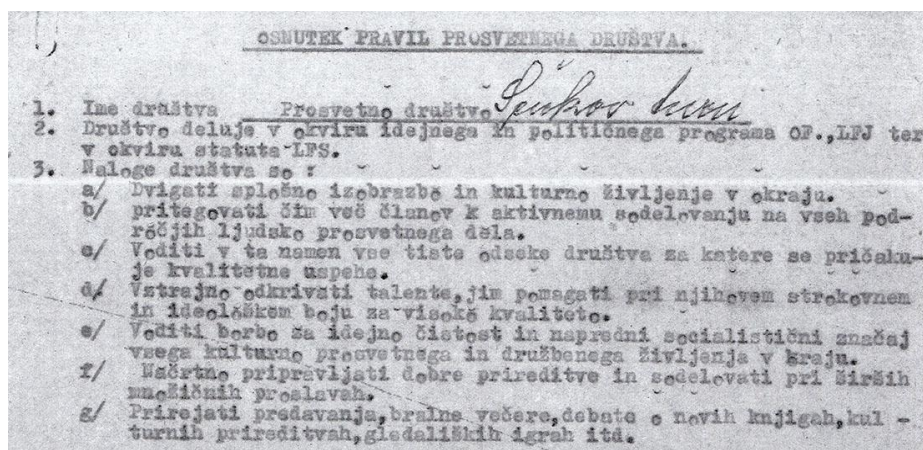
²⁷ ZAL, LJU, 0707/001/00205, Prosvetno društvo Srečko Šinkov Turn (1952–1971), Serija 1, TE 7, ovoj 205, 181-210, Prošnja za registracijo Prosvetnega društva Šinkov turn.

Slika 10: Del zapisnika ustanovnega občnega zbora z dne 15. februarja 1952.²⁸

Razpravljali so o imenu društva in se sporazumeli, da se bo novo društvo imenovalo **Prosvetno društvo Srečko Šenkov turn**. V zapisnik so zapisali: »Pri tem sodelujeta vasi Šenkov turn in Bukovica skupno.« Glede na člane upravnega in nadzornega odbora društva, ki so ju izvolili v nadaljevanju, ugotavlja, da člani niso bili samo iz Bukovice in Šinkovega Turna, ampak tudi iz drugih vasi. Primer: pod Šinkov Turn so navedeni: Tilka Zupan in Jože Kunstelj, ki sta bila doma na Selu, in Milka Sešek, ki je bila doma v Kosezah. Tajnik društva je postal Feliks Rosulnik iz Šinkovega Turna. Predsednik društva je na koncu poudaril, »da je nujno potrebno, da se pridobi čim več novih članov, da bo naša organizacija čim močnejša in da bo imela lepe in čim večje uspehe«.

Zgodovinski arhiv Ljubljana hrani tudi pravila Prosvetnega društva Srečko Šenkov turn. Sestavljena so iz 21 točk in razporejena v šest poglavij. V prvi točki je navedeno ime »Prosvetno društvo Šenkov turn«. Glede na to sklepava, da so ime »Srečko« dodali kasneje.

Slika 11: Del Osnutka pravil Prosvetnega društva, ki so ga priložili k vlogi za ustanovitev društva.²⁹

²⁸ ZAL, LJU/0707/001/00205, Prosvetno društvo Srečko Šinkov Turn (1952–1971), Serija 1, TE 7, ovoj 205, 181–210, Zapisnik ustanovnega občnega zbora, 15. 2. 1952.

²⁹ ZAL, LJU/0707/001/00205, Prosvetno društvo Srečko Šinkov Turn (1952–1971), Serija 1, TE 7, ovoj 205, 181–210, Osnutek pravil prosvetnega društva.

V drugi točki osnutka pravil društva so zapisali: »Društvo deluje v okviru idejnega in političnega programa OF, LFJ ter v okviru statuta LFS.«³⁰

V tretji točki so opredelili naloge društva. Te so bile:

- »Dvigati splošno izobrazbo in kulturno življenje v okraju.
- Pritegovati čim več članov k aktivnemu sodelovanju na vseh področjih ljudsko prosvetnega dela.
- Voditi v ta namen vse tiste odseke društva, za katere se pričakuje kvalitetne uspehe.
- Vztrajno odkrivati talente, jim pomagati pri njihovem strokovnem in ideološkem boju za visoko kvaliteto.
- Voditi borbo za idejno čistost in napredni socialistični značaj vsega kulturno prosvetnega in družbenega življenja v kraju.
- Načrtno pripravljati dobre prireditve in sodelovati pri širših množičnih proslavah.
- Prirediti predavanja, bralne večere, debate o novih knjigah, kulturnih prireditvah, gledaliških igrah itd.«

V drugem poglavju so opredelili pogoje za opredelitev članstva v društvu. Ločili so tri vrste članstva. Redni član »lahko postane vsak, ki se strinja s pravili in ki želi postati član in se aktivno udelejevati«. Podporni član »lahko postane vsak, ki ga sprejme odbor društva«. Častni član pa »lahko postane tisti, ki ima za društvo posebne zasluge in ga izvoli občni zbor«. V nadaljevanju so opredelili pogoje, v katerih članstvo preneha ali člana doleti izključitev. »Kdor brez opravičila ali namenoma večkrat izostane od članskih sestankov, prireditev ali vaj« in »kdor brez opravičila ne plačuje redne članarine«, preneha biti član društva. Član društva, ki ga izključijo, pa je tisti: »Kdor se težko pregreši proti pravilom društva« ali »Kdor je izključen iz OF«.

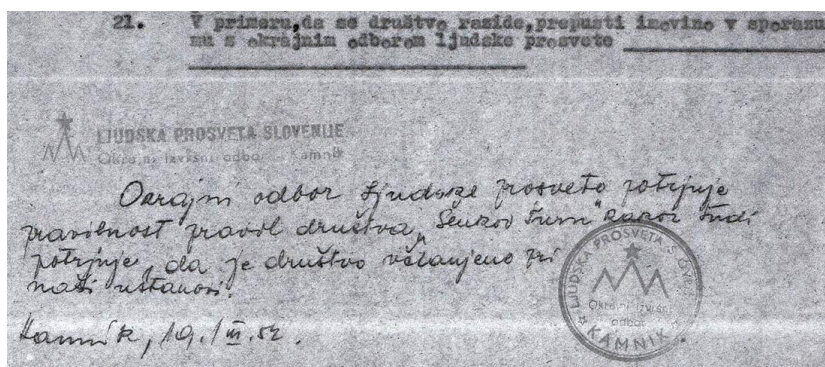
V tretjem poglavju so opredelili dolžnosti in pravice članov. Te so naslednje:

- »Člani so dolžni čuvati ugled društva, držati se pravil društva, delati za dvig izobrazbe in umetnosti, redno sodelovati pri vseh vajah in prireditvah, za katere so se obvezali. Diskutirati o kulturnih vprašanjih, uspehih in napakah društva in redno plačevati članarino.
- Društvo je obvezno čuvati v redu ter opremiti prostore, ki jih ima za kulturno prosvetno delo.
- Člani društva imajo pravico voliti in biti izvoljeni v odbor in nadzorni odbor društva, dajati predloge vprašanja in pritožbe odbora, nadzornemu odboru in občnemu zboru. Posluževati se vseh kulturnih prireditev društev.
- Za požrtvovalno in uspešno delo so lahko člani ali odseki pohvaljeni ali nagrajeni, za prekršitev se sklicujejo na odgovornost pred odborom ali občnem zborom, kjer kaznujejo. Kazni so: opomin, ukor, javni ukor in izključitev.«

V četrtem poglavju so opredelili, kje društvo lahko dobi dohodke: »Dohodki društva so lahko: članski prispevki, vpisnina in članarina, podpore in darila s strani ljudske oblasti, OF, zadrug in množičnih organizacij, dohodki društva iz raznih akcij društva.« Poleg tega društvo razpolaga z inventarjem, seznam tega navaja v posebni prilogi.

³⁰ Predvidevava, da kratici LFJ in LFS pomenita Ljudska fronta Jugoslavije in Ljudska fronta Slovenije. »Leta 1952 se je Ljudska fronta preimenovala v Socialistično zvezo delovnega ljudstva (SZDL). Njen kolektivni član je nato postala večina organizacij, v katere se združujejo ljudje.« Gabrič, Aleš; Režek, Mateja, 2020. str. 194.

V petem poglavju pravila navajajo organe društva ter njihove pristojnosti: občni zbor in izredni občni zbor, odbor in nadzorni odbor. »**Redni občni zbor** se sestane vsaj enkrat v letu in opravlja naslednje naloge: a) posluša in premotri poročilo odbora in poročilo nadzornega odbora, b) odreja smernice za delo v društvu v okviru pravil, c) razreši stari odbor in nadzorni odbor in voli novega, d) določa višino članarine. Če se ob določeni uri ne zbere nad dve tretjini članstva, se uro kasneje vrši zbor ob vsaki udeležbi. Sklepi se sprejemajo z navadno večino – po dogovoru s tajnim glasovanjem. **Izredni občni zbor** se skliče, kadar zahteva to odbor, nadzorni odbor, 2/3 članstva ali okrajni odbor ljudske prosvete. **Odbor društva** je sestavljen takole: predsednik, podpredsednik, tajnik, blagajnik, gospodar, vodje odsekov. Dolžnost odbora v celoti je: skliče občne zборе, izvršuje njihove sklepe, daje občnemu zboru poročilo o delu, zaključne račune in usmerja delo odsekov ter ga povezuje, ter po potrebi kooptira nove člane v odbor, določa prireditve in javne nastope, tolmači društvena pravila, sklepe o sprejemu članov o pohvalah ali kaznih članov, sklepa o izdatkih društva, dodeljuje članom naloge po potrebi društva. V **nadzorni odbor** se volijo trije člani društva, od katerih je eden predsednik. Ta odbor pregleda vsake tri mesece denarno poslovanje odbora in odsekov in o tem poroča, prav tako občnemu zboru, kjer se poda samo finančno poročilo in splošno poročilo o delu od zadnjega občnega zbora. Vsak odsek ima lahko po potrebi poleg organizacijskega oz. strokovnega vodje tudi še druge funkcionarje.«

Slika 12: Spodnji del pravil, kjer sta dva žiga Ljudske prosvete Slovenije, Okrajni ljudski odbor Kamnik. V nadaljevanju je zapis, da Okrajni odbor Ljudske prosvete potrjuje pravilnost pravil društva Senkov turn in da potrjuje, da je društvo včlanjeno pri njihovi ustanovi.³¹

Šesto poglavje določa posebne določbe o tem, kdaj stopijo pravila v veljavo in komu prepusti društvo imovino v primeru, da se društvo razide.

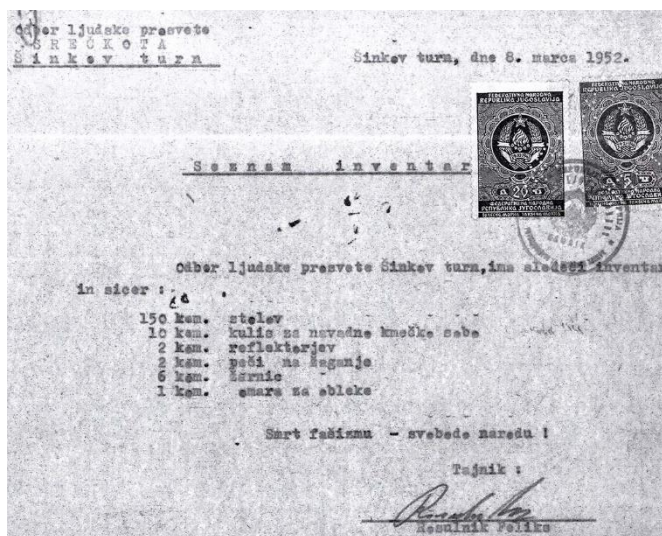
Ob prijavi za registracijo društva so posredovali seznam podpisnikov za registracijo, v katerem so navedeni člani društva in njihovi osebni podatki (bivališče, rojstni datum, številka volilnega imenika in podpis). Med njimi je osem ustanovnih članov društva: Jože Traven, Anton Černivec, Feliks Rosulnik, Tilka Zupan, Lado Jež, Jože Kunstelj, Anica Benda in Cita Marn (manjkajo ustanovni člani: Milka Sešek, Stanko Špenko in Alojz Brank). Med podpisniki sta še Kimovec Janez in Franc Jež.

Zanimiv je tudi dokument s popisom inventarja društva. V naslovu je zapis: »Odbor ljudske prosvete Srečkota Šinkov turn« z datumom 8. marca 1952. Dopis je opremljen z dvema žigosanima kolkoma³². Iz dokumenta izvemo, da je društvo ob ustanovitvi razpolagalo z

³¹ ZAL, LJU/0707/001/00205, Prosветно društvo Srečko Šinkov Turn (1952–1971), Serija 1, TE 7, ovroj 205, 181–210, Seznam inventarja.

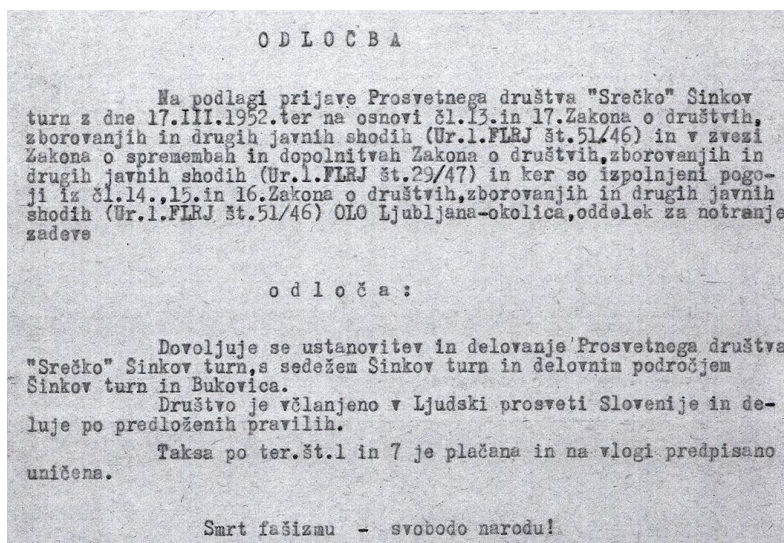
³² Kólek, nazobčan listek z nomilano vrednostjo, ki se lepi na dokumente, vloge, SSKJ, <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=1&Query=kolek> (10. 11. 2023).

naslednjim inventarjem: 150 stolov, 10 kulis za navadne kmečke sobe, 2 reflektorja, 2 peči na žaganje, 6 žarnic in eno omaro za obleke.

Slika 13: Seznam inventarja Prosnetnega društva Srečko Šinkov turn.³³

Okrajni ljudski odbor Ljubljana-okolica, Oddelek za notranje zadeve, je 20. maja 1952 izdal odločbo št. IV/2646/1-52, s katero je dovolil ustanovitev in delovanje Prosnetnega društva Srečko Šinkov turn. Kakor je razvidno iz dokumentov, se v teh dveh zapisih zamenjuje ime Šenkov turn z zapisom Šinkov turn.

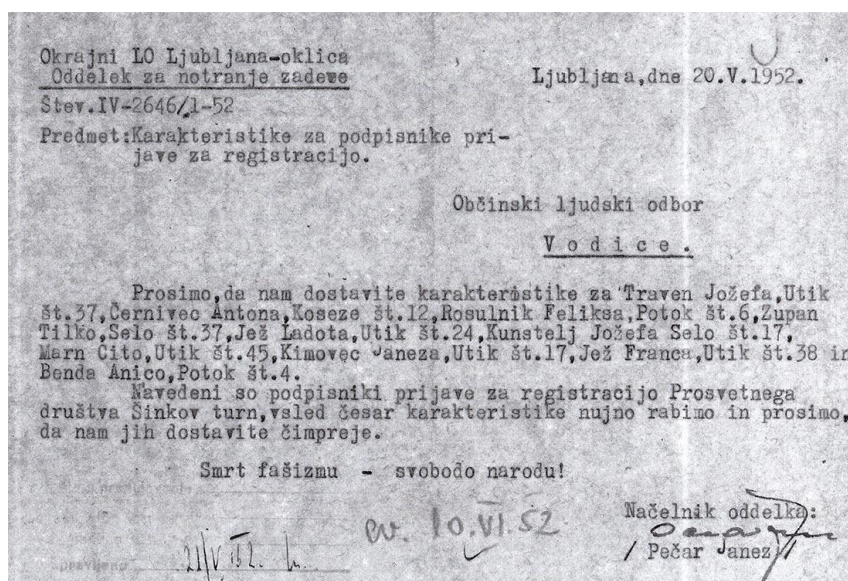

Slika 14: Odločba o ustanovitvi Prosnetnega društva Srečko Šinkov turn.³⁴

Okrajni ljudski odbor Ljubljana – okolica, Oddelek za notranje zadeve, je istega dne, ko je izdal odločbo o ustanovitvi društva, na Občinski ljudski odbor Vodice naslovil prošnjo, da jim dostavi karakteristike o članih društva, ki so bili navedeni kot podpisniki prijave za registracijo. Ker pa očitno karakteristik ni dobil v pričakovanem času, je Občinski ljudski odbor Vodice še dvakrat opominjal glede tega (17. 6. 1952 in 30. 7. 1952).

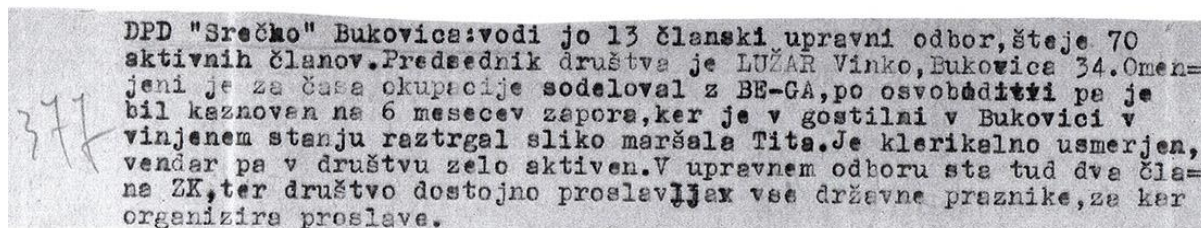
³³ ZAL, LJU/0707/001/00205, Prosnetno društvo Srečko Šinkov Turn (1952–1971), Serija 1, TE 7, ovoj 205, 181-210, Osnutek pravil prosnetnega društva, Osnutek pravil prosnetnega društva.

³⁴ ZAL, LJU/0707/001/00205, Prosnetno društvo Srečko Šinkov Turn (1952–1971), Serija 1, TE 7, ovoj 205, 181-210, Odločba o ustanovitvi Prosnetnega društva Srečko Šinkov turn.

Slika 15: Prošnja za karakteristike o članih društva, ki so podpisniki prijave za registracijo društva.³⁵

V ZAL se je ohranil tudi listič, za katerega predvidevava, da je primer takšne karakteristike.

Slika 16: Karakteristika za predsednika DPD Srečko Bukovica za Lužar Vinka, Bukovica 34.³⁶

Izrezek je zelo zanimiv, saj društvo imenuje DPD »Srečko« Bukovica (in ne Šinkov turn). Izvemo, da društvo vodi 13-članski upravni odbor in da šteje 70 aktivnih članov. Izrezek ni datiran, tako da ne vemo točno, kdaj je zapis nastal. Predsednik društva je bil tedaj Lužar Vinko iz Bukovice 34, za katerega v nadaljevanju tudi navaja naslednji zapis: »Omenjeni je za časa okupacije sodeloval z BE-GA,³⁷ po osvoboditvi pa je bil kaznovan na 6 mesecev zapora, ker je v gostilni v Bukovici v vinjenem stanju raztrgal sliko maršala Tita. Je klerikalno usmerjen, vendar pa v društvu zelo aktiven. V upravnem odboru sta tudi dva člana ZK, ter društvo dostojno proslavlja vse državne praznike, za kar organizira proslave.« Članstvo v Zvezi komunistov je bilo v tistem času nekaj zelo pomembnega.

³⁵ ZAL, LJU/0707/001/00205, Prosvetno društvo Srečko Šinkov Turn (1952–1971), Serija 1, TE 7, ovoj 205, 181-210, Prošnja za karakteristike.

³⁶ ZAL, LJU/0707/001/00205, Prosvetno društvo Srečko Šinkov Turn (1952–1971), Serija 1, TE 7, ovoj 205, 181-210, Karakteristika za predsednika DPD Srečko Bukovica za Lužar Vinka.

³⁷ Bela garda, belogardizem: sodelovanje združene slovenske reakcije z bivšo SLS na čelu proti narodnoosvobodilnemu gibanju; njen boj je okupator podprl in opremil njene kontrarevolucionarne vojaške formacije. Ime je povzeto po kontrarevolucionarnih oboroženih odredih v času oktobrske revolucije. « Enciklopedija Slovenije, 1 ; A – Ca, Ljubljana, Mladinska knjiga, 1987, str. 220. »Krepitev partizanskega gibanja in naraščanje vpliva OF je meščanski tabor spodbudila k organizaciji oboroženih enot. Poleti 1942 so bile ustanovljene oborožene skupine, imenovane vaške straže. Njihov namen je bil dvojen: samoobramba podeželskega prebivalstva pred nasiljem OF (na primer odvzemom hrane, atentati) in uničenje partizanskega gibanja, s čemer je meščanski tabor skušal preprečiti povojni komunistični prevzem oblasti. « Miranda Razpotnik, Jelka; Plazar, Anja; Verdev, Helena: Raziskujem preteklost 9, samostojni delovni zvezek, 2. del, za zgodovino v 9. razredu, Rokus Klett, Ljubljana, 2017.

2.3.2 Zakaj je Prosvetno društvo nosilo ime Srečko?

Društvo se je poimenovalo po Francu Marnu Srečku, po aktivnemu predvojnemu prosvetnemu delavcu in enemu prvih aktivistov NOB na tem območju. V Biltenu življenje Franca Marna Srečka opisujejo takole: »Franc Marn se je rodil 7. decembra 1915 v Šenkovem turnu. Osnovno šolo je obiskoval v Šenkovem turnu in Vodica. Po končani šoli se je izučil za mizarja. Ko je bil star dve leti, je izgubil očeta (oče Ignacij Marn, čevljar, je padel v prvi svetovni vojni), s petnajstim letom pa mu je umrla še mati. Tako je ostal še zelo mlad brez staršev. Že v zgodnji mladosti je bil med voditelji naprednega gibanja na domačem območju; aktivno je delal kot funkcionar pri **društvu kmečkih fantov in deklet** ter kot **član sokola**. Leta 1941 se je poročil, pet tednov zatem pa so ga Nemci aretirali in ga odpeljali v zloglasno kaznilnico v Begunjah, od ondod pa po sedmih tednih v taborišče Krieseldorf v Avstriji. Po treh mesecih se je vrnil domov in takoj začel z ilegalnim delom v OF. Bil je član okrajnega komiteja KP ter obveščevalec terena Mengeš – Vodice. 5. aprila 1944 je bil izdan in aretiran ter zverinsko umorjen na žandarmerijski postaji v Vodica. Zapustil je ženo in dva mladoletna otroka. Kot aktivnemu in naprednemu prosvetnemu delavcu pred vojno in aktivnemu borcu v NOB si je tukajšnje prosvetno društvo nadelo njegovo partizansko ime SREČKO.«³⁸

Slika 17: Franc Marn Srečko okoli leta 1941 (arhiv Fani Šetina).

Kraljevina Jugoslavija
Regnum Jugoslaviae

Škofija Ljubljanska
Diocesis Labacensis

Štev. 1461
Num.

Poročni list. -- Testinonium copulationis.

Iz poročne knjige župnije (dykhovnije) *Marijinega Ognjenjaka v Ljubljani*
Extractus e libro copulationum parochiae

Zvezek xv. stran 87. štev. 170.
Tomus pagina numerus

Leto, mesec, dan Annus, mensis, dies	poroke copulationis
29. 6. 1941	<i>Franc Marn, mizar; Cita Nahtigal, roj. 7. 12. 1915.</i>

Kraj - Locus: *Ljubljana, žup. c. Marijinega Ognjenjaka*

Ženin - Sponsus:

Krstno in rodniško ime, bivališče, stan, starost, samski, vdovec, vera
Nomen, cognomen, domicilium, conditio, aetas, religio sponsi

Franc Marn, mizar; Cita Nahtigal, roj. 7. 12. 1915.
Ljubljana, Katol.

Slika 18: Franc Marn in Cita Nahtigal sta se poročila 29. junija 1941 v Ljubljani. Poročni obrazec dobra dva meseca po začetku druge svetovne vojne je bil še iz časa Kraljevine Jugoslavije (arhiv Fani Šetina).

V Begunjskih knjigah, ki so objavljene na spletu, ga najdemo pod številko 952.

908	Mihelač	Anton	10.2.10.	✓	8.8.41.	14.8.41	3	ustlanen
952	Marn	Franc	7.12.15	✓	-	11.9.41	41	Arbeitslager

Slika 19: Izrez iz kazala Begunjske knjige 14702.³⁹ Iz zapisa izvemo, da je bil Franc Marn, roj. 7. 12. 1915, aretiran 8. 8. 1941 in 11. 9. 1941 premeščen v delovno taborišče. V begunjskih zaporih je bil zaprt en mesec in tri dni.

³⁸ A. N., Kdo je Srečko, *Bilten Prosvetnega društva Srečko Šenkov Turn–Bukovica: 1951/52 Srečko 1961/62*, bilten priredil: Štefan Borčnik, januarja 1962, str. 11.

³⁹ Kazalo Begunjske knjige, Franc Marn, zaporedna štev. 952, dostopnega na povezavi https://www.gorenjski-muzej.si/wp-content/uploads/2015/09/Kazalo-Begunjske-knjige_14702.pdf (10. 11. 2023).

950	Kepic	Ivan	1.11.1916	Jakov	Moravčič	ad. l.	-	Jakov 48	-	-	-	-	11. 9. 41. Kdo. kupa z 3. Red. II - I 3. Obleto loge.	786	11
951	Debnar	Franc	5. 9. 1916	Jindrat	ti. kauri	ad. l.	Prigovar	Šteindorf 24	-	-	-	-	-	786	11
952	Marn	Franc	1.11.1916	Šteindorf	Vodice	ad. l.	Tisdler	Pri. 45	-	-	-	-	-	786	11

Slika 20: Izrez iz Begunske knjige 14702/1⁴⁰. Iz zapisa izvemo, da je bil Franc Marn aretiran zaradi komunistične dejavnosti in da je bil odpeljan v delovno taborišče.

Do leta 1992 se je tudi naša osnovna šola imenovala po Francu Marnu (OŠ Franca Marna Vodice). Zato naju je usoda Franca Marna še toliko bolj zanimala. O njem sva se pogovorili z njegovo hčerko Fani Šetina, ki živi v Utiku.

2.3.3 Spomini Fani Marn, por. Šetina

S Fani Šetina sva se pogovarjali 25. 9. 2023.

Fani Šetina: »Marnovi so živeli pri Jakopinu v Šinkovem Turnu. V družini so bili trije otroci Ivan, Ana in Franc, moj oče. Ko je bil Franc star dve leti, je izgubil očeta, ki je umrl je v prvi svetovni vojni. Potem se je mama še enkrat poročila in imela še dve hčeri (Mari in Julko), ki sta se pisali Letnar. Mama je umrla leta 1930, ko je bil Franc star 15 let. Njegova sestra Ančka se je prisožila k Orlovim v Koseze, pri njej je živela tudi polsestra Julka Letnar, Jakopinovo domačijo pa so prodali. Njegov brat Ivan je umrl na ruski fronti med drugo svetovno vojno.

Franc Marn, moj oče, se je v Porentovi delavnici na Selu izučil za mizarja. Porentov ata in njegova žena sta ga imela zelo rada, še po vojni sta kdaj pa kdaj kaj prinesla k nam. Povedala sta, da je bil Franc zelo priden in nadarjen, da je takoj znal vse narediti. Ohranilo se je tudi njegovo spričevalo iz mizarске obrtne šole v Mengšu.

Ko sta se moja mama Cita Nahtigal in oče Franc Marn 29. junija 1941 poročila, sta najela stanovanje pri Lužarju v Bukovici. Spominska plošča je bila zato veliko let na Lužarjevi hiši, ko pa so jo podrli, so jo vzdali na oporni zid. Moj brat Frenk se je rodil leta 1942, jaz pa sem rojena leta 1944, pet tednov po očetovi smrti. Oče je umrl 5. aprila, jaz pa sem se rodila 11. maja.

Franc Marn je bil že pred vojno zelo aktiven v društvu kmečkih fantov in deklet. Doma smo imeli veliko predvojnih revij. Imamo tudi eno sliko s tekme koscev. Mislim, da je bilo to Društvo kmečkih fantov in deklet Šinkov turn.

Avgusta 1941 so Franca Marna odpeljali v Kamnik, s Kamnika pa v Begunje. (Opomba: V Begunjski knjigi so podatki, da so ga aretirali 8. avgusta 1941 in ga 11. septembra 1941 odpeljali v delovno taborišče Kriezeldorf pri Špitalu. Za vzrok aretacije je navedeno **komunistično delovanje**.) Mama je zmerom rekla, da **podatkov o tem, da bi ga sprejeli v zvezo komunistov ni**. Bil pa je »spomeničar«.⁴¹ Ta naziv je po vojni dobil, ni pa bil narodni heroj.

⁴⁰ Begunska knjiga 14702/1, Franc Marn, zaporedna številka 952, dostopne na povezavi https://www.gorenjski-muzej.si/wp-content/uploads/2015/09/Begunska-knjiga_14702_1.pdf (10. 11. 2023).

⁴¹ Janez J. Švajncar v svoji knjigi piše: »Svojci padlih borcev in ubitih žrtev so dobili posebne spominske listine, ki so se imenovali spomenice, vendar s partizansko spomenico 1941 niso imele nobene zveze. /.../ Spomenico (dejansko spominsko listino) za padle borce je leta 1950 ustanovila in podeljevala Zveza borcev NOV.« (str. 39). Do partizanske spomenice 1941 pa so bili upravičeni tisti, ki so leta 1941 stopili v partizanske odrede in so v njih ostali do konca vojne, kar pomeni, da so vojno preživeli. Janez J. Švajncar: Partizanska spomenica 1941, Seznam nosilcev, Logatec, Vojni muzej Logatec, 2017, str. 26.

Ko sem bila stara 17 let, se je mama zaposlila, a so kasneje ugotovili, da se ji ne bi bilo treba, vendar je sama hotela doseči svojo pokojnino.

Kdaj je bil izpuščen iz delovnega taborišča, meni ni znano. Mama je vse to zapisala v prošnjo za pokojnino, ampak teh podatkov nimamo. Pripovedovala je, da je imel en stric na Jesenicah na stanovanju neke vplivne ljudi in da so ga ti potem spravili ven iz taborišča. Mogoče pa mu niso mogli nič dokazati. Mama mu je tudi rekla: »Meni nič pripoveduj. Če bodo mene topli, bom kaj povedala. Boljše je, da nič ne vem.« Pripovedovala je, da sta šla enkrat na Rašico, da sta vlekla veje navzdol in s tem zakrila neke sledi. Potem je rekla: »Kaj si me vlekel sem, kaj če me bo kdo kaj vprašal?«

*Ko je s taborišča prišel domov, je takoj spet začel delati za OF. Mama je pripovedovala, da ga je zelo prosila, naj pusti to, a je ni poslušal. Spet je začel delati za OF, bil je **član okrajnega komiteja KP ter obveščevalec na terenu Mengeš – Vodice**. Njegov najboljši prijatelj je bil Anton Peterka iz vasi Kokošnje pri Moravčah, neki sorodnik Primoža Peterke. Ta mu je velikokrat rekel: »Bodite previdni, bodite zelo previdni, da ne bo kaj narobe!« Po vojni smo ga šli z mamo enkrat obiskat.*

5. aprila 1944 je bil moj oče izdan. Takrat so rekli, da se ve, kdo ga je izdal, da so eni papirji nekje zakopani, a je mama rekla: »Nič ne brskajte, že tako je dosti sovraštva. Je čisto vseeno, a vem ali ne, kdo ga je izdal. Sumim pa,« je rekla. Bala se je vsega, tudi tega, da bi izvedela, kdo je bil izdajalec.

5. aprila 1944 zjutraj so prišli ponj k Hudomalu v Vodice, kjer je bil redno zaposlen v njihovi mizarški delavnici. Zjutraj je šel še čisto normalno na siht. Pred tem ni šel, če se je zgodilo kaj nevarnega, da se je izognil nevarnosti. Ker pa takrat ni bil zraven pri nekem sestanku, je šel normalno v službo. Sredi dopoldneva je prišla Travnova Micka povedat moji mami, kaj se je zgodilo. Vsa se je tresla. Rekla je, da so streljali nanj, ga ujeli in ga odvedli v farovž. Kasneje mi je pripovedoval Ferjan iz Vodice, ki je izza vogla opazoval dogajanje, kako je bilo. Zadeli so ga v hrbet, nekam v pljuča ali v trebuh, ko je tekel iz delavnice. Bil je še živ, ko so ga ujeli. Kako je bilo potem, mi je pripovedoval eden, ki je ravno takrat prišel nekaj prijaviti v farovž. Slišal je, kako so ga zasliševali in mučili. Potem so ga odvedli v klet in nanj spustili psa, ki ga je raztrgal. Mama ga je hotela videti potem, ko je bil že mrtev, pa je niso pustili, nekdo jo je hotel kar ustreliti, a ga je nekdo ustavil, da potem ni streljal. Ko so ji povedali, da njen mož ni več živ, je bila tako prizadeta, da ni nič vedela, kaj dela.

Najprej so ga hoteli na skrivaj pokopati za cvingarjem, a je menda nekdo posredoval, da se to ni zgodilo. Če sem mamo prav razumela, naj bi bil to en župnik, s katerim je bil oče skupaj v zaporu. Potem so ga pokopali na pokopališču. Bognarjeva Francka je bila na pogrebu. Pripovedovala je, da je bilo samo pet pogrebcev, ker si drugi niso upali iti. Po vojni so ga hoteli prekopati k spomeniku padlim borcem in talcem na vodiškem pokopališču, pa mama ni dovolila. Rekla je, naj ga pustijo pri miru, ker je že za časa življenja zadosti trpel.

Mama se je potem preselila domov, k Bognarju v Utik, kjer sem se 11. maja 1944 rodila jaz, samo pet tednov po očetovi smrti. Po šestih tednih pa je morala mama z mano in bratom iti nazaj v Bukovico, ker njen oče, moj dedek, ni hotel poslušati mojega joka. Menda sem šest tednov samo jokala.

Doma sta imela zakonsko posteljo, ki je imela zadnji del bolj širok. V tem delu je bilo znotraj votlo in tam je imel oče spravljene razne dragocene dokumente. Okrasna letev je bila na tem delu pritrjena tako, da je ni mogel nihče drug dvigniti kot samo on.

Leta 1949 je mama začela v Utiku graditi novo hišo, dograjena je bila leta 1954. Nekdo ji je rekel, naj gre bajto delat, da bo lažje prebolela vse hudo, kar je doživela. Ampak zaradi tega smo bili še bolj lačni.

Šola v Vodica, ki je začela delovati 1. septembra 1963, se je poimenovala po Francu Marnu. Ali so takrat kaj vprašali mojo mamo, tega ne vem. Že prej se je po njem imenovalo prosvetno društvo, v katerem je delovala tudi mama Cita Marn. Doma o tem ni nikoli nič govorila. Bilo je preveč hudega, bilo je preveč bolečine zaradi očetove smrti. Tudi če so prišli šolski otroci in jo prosili, da bi kaj povedala o Francu Marnu, se je izgovorila, da naj raje poizvejo kje drugje. To njegovo trpljenje je bilo skrito, vse je bilo skrito v nas. O tem nismo nikoli govorili. Za nas je bilo to mučno. Ko so imeli v šoli spominski dan, so nas povabili v šolo. Vsa pozornost nam je bila bolj v breme kot v ponos. Oče Franc Marn je bil star 28 let, ko je umrl, mama Cita Marn pa je umrla 25. marca 1988, stara 71 let.«

2.3.4 Izgradnja združnega doma v Utiku

Izgradnja združnega doma je bila za gledališko dejavnost v kraju izrednega pomena, saj so v njem dobili prostore za vajo in oder za nastope. Maks Žnidar, pomemben član krajevnega organizacije zveze borcev, je v Biltenu napisal prispevek z naslovom *Kako je nastal združni dom?*, ki ga v celoti povzemava.

»Prebivalci tukajšnjih krajev so bili z redkimi izjemami od vsega začetka narodno-osvobodilnega gibanja na strani OF. Zmaga naših sil pa je naše ljudi leta 1945 še posebno razgibala. Takoj po osvoboditvi sta bila ustanovljena **Narodni odbor ter odbor OF**, še posebno aktivna pa je bila **mladinska organizacija**, ki je pripravljala razne kulturne prireditve in nastope. Poglavitna ovira pri tem delu so bili prostori. V Bukovici so bile prireditve le v napol dograjenem Gasilskem domu, v Šenkovem turnu pa v kaplaniji in pod skednji na Selu. Razumljivo je, da se je vse bolj porajala želja po novih prostorih – dvorani in odru. Toda kako? Brez denarja in materiala? Proti koncu leta 1948 se je porodila zamisel, da bi zgradili potrebne prostore s prostovoljnim delom in prispevki prebivalstva. Prav v tistem času se je sprožila pobuda za gradnjo združnih domov. Na masovnem sestanku v Bukovici so izvolili **30-članski gradbeni odbor**, ki je takoj pričel z delom. Organizacija ZB NOV je prispevala za začetek 300.000.- din, tov. Janez Kimovec pa je izdelal celotni gradbeni projekt; prebivalci so prispevali les in vožnje, pri prostovoljnem delu pa so pomagali mnogi aktivisti in prebivalci. Omeniti je treba delovni elan mladinske organizacije Šinkov turn in Bukovica. Pri tej gradnji smo naleteli tudi na nekaj nasprotnikov. »Ko bo dom zgrajen, bo v njem tudi kotel za skupno prehrano,« so govorili. Toda sovražna propaganda ni omajala delovnega elana pri gradnji. Okrajni gradbeni odbor je dodelil 80.000 kosov zidakov. Gradnja je tekla in **29. 11. 1950** so izročili svojemu namenu prvi del objekta (prostori za KLO, trgovino, frontni kotiček in krajevna podjetja). Gradnja se je nadaljevala tudi še potem in prav mladina, željna dvorane, je storila največ. In tako je bil **29. novembra 1951** uresničen davni sen: prosvetna dejavnost je dobila svoje prostore. Največja želja mladine in vsega prebivalstva je bila uresničena prav na dan republike in ob deseti obletnici OF. Tej, za naš kraj zelo pomembni svečanosti je bil pokrovitelj kolektiv tovarne pohištva »Stol« na Duplici, ob tej priložnosti so nam podarili 300 stolov prvovrstne izdelave. To je bila velika nagrada za požrtvovalne mladince, za vse člane OF, za gradbeni odbor in vse graditelje združnega doma. **Na tisoče in tisoče prostovoljnih delovnih ur je bilo vloženih v ta objekt**, zato je prav, da se ob tej priložnosti zahvalimo vsem, ki so kakorkoli sodelovali in pomagali pri izgradnji Združnega doma. V njem imamo poleg

prostorov za kulturno-prosvetno življenje še šolo, trgovino, zadružno pisarno in ostalo. Želimo, da bi v njem tudi v prihodnje kar najbolj uspešno potekalo družabno življenje našega in prihodnjih rodov. M. Ž.»⁴²

Slika 21: Slovesnost pred zadružnim domom v Utiku leta 1958 (arhiv Fani Šetina).
Četrty prapor v ozadju drži Marjan Podboršek, s katerim sva naredili intervju.

Na vprašanje, če se spomnijo, kako so gradili zadružni dom, sva povprašali Fani Šetina in Štefko Merčun⁴³.

Štefka (Zorman) Merčun: »Delalo se je udarniško. Še mi, otroci, smo podajali opeko, eden zraven drugega smo si jo podajali naprej. Glavni je bil Traven Očka, kot smo mu pravili, on je vodil gradnjo. Zadružni dom potem še dolgo časa ni bil ometan. Na njem pa je bil napis: **Nočemo biti hlapci ne od zahoda in ne od vzhoda.**«

Fani (Marn) Šetina: »Spomnim se, da je mama opeko nosila, pa Travnova Micka in še mnogo drugih. Nas otroke pa so podili stran, ko smo hoteli kaj pomagati, češ da nam bo opeka na nogo padla. Naši mami so obljubljali, da bo potem tukaj dobila stanovanje. Potem pa jo je nekdo prepričeval, da je začela delati hišo.«

2.3.5 Bilen ob deseti obletnici delovanja Prosvetnega društva Srečko

V nadaljevanju predstavlja nekaj zanimivosti iz biltena, ki so ga člani Prosvetnega društva Srečko izdali ob desetletnici delovanja.

Kulturo ljudstvu! »Kulturno-prosvetna društva v naši občini se v polni meri zavedajo tega poslanstva. Kljub temu, da materialni pogoji iz razumljivih vzrokov še niso taki, kot bi morali biti, lahko danes, ko proslavljamo 20-letnico vstaje, beležimo velikanske uspehe na tem področju družbeno-političnega dela, zlasti glede množičnega zajemanja ljudi v ljudsko-

⁴² Maks Žnidar: Kako je nastal Zadružni dom? Bilten Prosvetnega društva Srečko Šinkov Turn–Bukovica: 1951/52 Srečko 1961/62, januar 1962, str. 7-9.

⁴³ Štefka Zorman je bila ob odprtju zadružnega doma stara 13 let, Fani Marn pa 7 let.

prosvetno dejavnost. Menim, da smo na področju aktivizacije, vključevanja ter družbene aktivnosti članov ljudsko-prosvetnih društev, zlasti na vasi, ustvarili močno protiutež še zmerom zakoreninjenim ostankom tradicije in lomijo oklepe mističnega suženjstva, ki je bilo značilno za naše preproste ljudi. V tej smeri je ljudsko Prosvetno društvo Srečko Šinkov turn–Bukovica doseglo lepe uspehe. Naj bi vsestranska aktivnost, uvajanje novih, sodobnih oblik klubskega življenja, zlasti pa prilagajanje dejavnosti željam in hotenju prebivalcev našega kraja, dajali temu društvu še vnaprej vso moralno pravico za samozavestno misel: »Dosegli smo vidne uspehe, dosegli smo, v celoti izpolnili osnovno nalogo ljudsko-prosvetnih društev ter uresničili parolo »kulturo ljudstvu!« V. K.«⁴⁴

Prvi začetki! »Prosvetno življenje v Šinkovem turnu se je pričelo takoj **po prvi svetovni vojni** s prirejanjem raznih kulturnih prireditev, dramskih uprizoritev in proslav. Leta 1921 se je začel pouk za šoloobvezne otroke v bivši grajski kapelici. Kmalu zatem so šolo predstavili v gornje grajske prostore, v prejšnjih pa so s prostovoljnim delom zgradili dvorano. Leta 1926 je prišel na to šolo za šolskega upravitelja tovariš **Alfonz Inkret**. V svoje roke je vzel organizacijo prosvetnega življenja. Vrstile so se številne vedre kulturne prireditve, kot so **silvestrovanja, pustovanja in dramske uprizoritve**, med katerimi so bile med drugimi igrami tudi Finžgarjeve *Divji lovec*, *Razvalina življenja in Naša kri*. Leta 1932 so na pobudo tov. Viktorja Kristana in Franca Marna ustanovili **društvo fantov in deklet**. Vsi člani tega društva so imeli naročen mesečnik »Gruda«, ki je začel izhajati že leta 1924. V tem društvu so sodelovali tudi fantje in dekleta iz Bukovice in Utika. Seveda sta bila vodnika vsega dela že prej omenjena tovariša. Tesno smo sodelovali z narodnimi društvi iz Radomelj, Moravč, Medvod, Tacna, Šentvida, Gamelnj itd. Društvo je delovalo vse do druge svetovne vojne, ko se je začela vojna vihra. Spet so bili naši fantje med prvimi, ki so prijeli puške v roke; tovariša **Viktor Kristan in Franc Marn** sta oba dala življenje za svobodo. M. S.«⁴⁵

Dramatika v obdobju 1951–1961: »**31 uprizoritev** raznih dramskih del od enodejank do zahtevnih celovečernih del, ki so bila naštudirana v tem obdobju, je za tako mlado društvo vsekakor veliko, še posebej če upoštevamo pogoje, v kakršnih je raslo delo igralske skupine. Podatki kažejo, da je ob teh prireditvah sodelovalo **blizu 100 igralcev**. Nekateri so želi pri občinstvu zelo lep uspeh in so še danes toplo sprejeti, če se pojavijo na odrskih deskah. Naštudirana dela pa niso bila uprizorjena samo na domačem odru, temveč so se naši igralci predstavili občinstvu tudi na odprtih odrih v **Vodicah, Skaručni, Tacnu, Smledniku, Trbojah, Zalogu pri Cerkljah, Komendi, Mengšu, Trzinu, Šmarci, Mekinjah, Savljah pri Ljubljani, Šentvidu pri Ljubljani, Radomljah** in drugod. Povsod so s svojim nastopom osvojili občinstvo in imeli ob vsakokratnem gostovanju polne dvorane. Številčno največ gostovanj so imele drame: *Spomenik, Kovarstvo in ljubezen, Lepa Vida, Divji lovec* in burka *Nebesa na Zemlji*. Z delom *Kovarstvo in ljubezen* je igralska skupina na občinskem festivalu v Šentvidu leta 1959 ob internem ocenjevanju dosegla prvo mesto. Za tako lep uspeh dramske dejavnosti v našem društvu pa se je zahvaliti vsem požrtvovalnim igralcem, ki so kakorkoli pripomogli k uspehu. Š. B.«⁴⁶

⁴⁴ Vinko Kolar: Kulturo ljudstvu! Bilten Prosvetnega društva Srečko Šinkov Turn–Bukovica: 1951/52 Srečko 1961/62, 1962, str. 2-5.

⁴⁵ Meta Sršen: Prvi začetki, Bilten Prosvetnega društva Srečko Šinkov Turn–Bukovica: 1951/52 Srečko 1961/62, 1962, str. 5-7.

⁴⁶ Štefan Borčnik: Dramatika, Dramatika 1951 – 31 del – 1961, Bilten Prosvetnega društva Srečko Šinkov Turn–Bukovica: 1951/52 Srečko 1961/62, 1962, str. 12-13.

Klub: »Koprskih tečajev, ki se vršijo povrsti že tretje leto, so se udeleževali tudi naši sodelavci Vinko, Štefan, Mihelca, Dušan, Kristina, Rozka, Miha, ter vnesli v delo društva marsikaj novega. In res, že leta 1959 se je na seji Upravnega odbora porodila misel – klub bi radi imeli, nove oblike dela, o katerih je razpravljaj že **Kongres Zveze Svobod v Mariboru**. Toda kako? Tako kot doslej, so dejali nekateri! Člani odbora so sklenili, da bodo s prostovoljnim delom opravili rušenje zidu med sobama za odrom in ostala dela. In res! Delo je bilo opravljeno in soba usposobljena za opremo. V tistem času smo tudi prejeli od **občine Šentvid** 300.000.- din dotacije, prišle so nam zelo prav kot naročene. Klub smo opremili z mizami, jih pogrnili s prti ter namestili **radijski in televizijski sprejemnik in magnetofon**. Otvoritev akustično urejenega kluba (tako so dejali gostje ob otvoritvi) je bila ob proslavi dneva republike **29. novembra 1959**. To je bil **prvi klub v bivši občini Šentvid**. V njem se zbirajo mladi in stari večer za večerom ob gledanju televizije, poslušanju različnih predavanj v okviru šole za starše, šole za mlade, ob raznih razgovorih in podobno. Klub pa bo moral storiti več tudi za razvijanje kar najširših področij kulturno-prosvetnega dela med našimi ljudmi. V njem bodo našli tudi najrazličnejše časopise, revije, morda tudi vzgojno-družabne igre in še kaj. Klubsko delo v širšem krogu pa se bo lahko odvijalo tudi v dvorani. Pogoji so tu, treba je zainteresirati še družbeno-politične organizacije na tem terenu, da bodo sodelovale in pomagale. Š. B.«⁴⁷

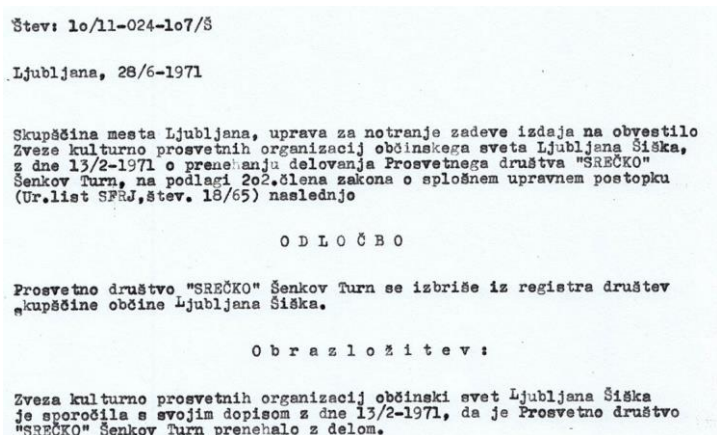
Izobraževanje: »Izobraževalna dejavnost je danes ena izmed pomembnih kulturno-prosvetnih dejavnosti v naših društvih. Tudi naše društvo je iskalo najrazličnejše oblike tega izobraževanja ter že pred leti načrtno pričelo **z organizacijo predavanj** po posredovanju Delavske univerze v Ljubljani, v zadnjem času pa v sodelovanju z občinsko Delavsko univerzo. Že četrto leto po vrsti se tedensko vrstijo predavanja z najrazličnejših področij. Teme teh predavanj so zelo zanimive. Obisk se iz leta v leto stopnjuje. Prvo leto smo beležili po 14, drugo po 20, tretje po 35, letošnja predavanja pa vabijo že na 50 obiskovalcev. Želja vodstva društva je, da bi predavanja tudi v prihodnje potekala redno in brez zastojev. Tudi **na področju knjižničarske dejavnosti** je naše društvo aktivno; pričelo je željnim bralcem posredovati knjige iz potujočega kovčka. Kovček vsebuje 120 knjig in je bil letos izmenjan. Knjižnica posluje v zimski sezoni vsako nedeljo. Društvo bo za čas zimske sezone naročilo več kot deset raznih revij in časopisov, namenjenih klubu. Društvo vabi h klubskim večerom vse ljubitelje klubske družabnosti in izobraževanja – branje revij, igranje šaha, gledanje televizije vam je na voljo. /.../ Društvo je ob nastopu pri proslavi 40-letnice KPJ leta 1959 v Šentvidu z delom **Kovarstvo in ljubezen** prejelo lepo diplomu za prvo mesto. Na našem odru je gostovalo z raznimi prireditvami (največ dramskimi) **več kot dvajset ansamblov**; nekateri nastopajo vsako leto. Društvo je 22. septembra 1957. leta pod pokroviteljstvom tov. Vilka Kolarja razvilo svoj **društveni prapor**. /.../ V tem času so bili na »krmilu« tovariši Jože Traven, Anton Črnivec ml., Ivan Rahne, Vinko Lužar, Matko Baloh, Štefan Borčnik in Miha Kranjec, ki vodi društvo od jeseni 1961 dalje. Danes je v društvo vpisanih **99 članov**, od tega 56 mladincev. Aktivnih društvenih sodelavcev pri različnih prireditvah je bilo v teku časa več kot 110. Društvo je priredilo okrog 20 družabnih prireditev. Od Sveta za kulturo in prosveto pri bivši občini Ljubljana – Šentvid je **28 članov prejelo diplome in knjižne nagrade** kot priznanje za večletno delo.«⁴⁸

⁴⁷ Štefan Borčnik: Š. B.: Klub, Klub, Klub, Klub, *Bilten Prosvetnega društva Srečko Šenkov Turn–Bukovica*: 1951/52 *Srečko* 1961/62, 1962, str. 12-13.

⁴⁸ Miha Kranjec: Izobraževanje, Drobne zanimivosti, *Bilten Prosvetnega društva Srečko Šenkov Turn–Bukovica*: 1951/52 *Srečko* 1961/62, 1962, str. 15-19.

2.3.6 Izbris Prosvetnega društva Srečko iz registra društev

Zgodovinski arhiv Ljubljana hrani dokument z dne 28. 6. 1971, ko je Vinko Borštner, načelnik Uprave za notranje zadeve Skupščine mesta Ljubljane, izdal odločbo z naslednjo vsebino: »Prosvetno društvo »Srečko« Šenkov turn se izbriše iz registra društev Skupščine občine Ljubljana Šiška.« V obrazložitvi navaja: »Zveza kulturno-prosvetnih organizacij občinski svet Ljubljana Šiška je sporočila s svojim dopisom z dne 13/2-1971, da je Prosvetno društvo »Srečko« Šenkov Turn prenehalo z delom.«

Slika 22: Odločba o izbrisu Prosvetnega društva Srečko Šenkov Turn iz registra društev.⁴⁹

2.3.7 GLEDALIŠKE PREDSTAVE PROSVETNEGA DRUŠTVA SREČKO

Najin najpomembnejši vir za gledališke predstave v obdobju delovanja Prosvetnega društva Srečko je bila Ana Benda, ki je leta 2014 na osnovi svojih zapisov izdelala spisek uprizorjenih gledaliških iger. Za nekatere je navedla točen datum, ostale je le naštel. Spisek ni popoln, kljub temu pa je naštel 20 iger, ki so jih odigrali po letu 1951.

»**Zamotana snubitev**, komedija v treh dejanjih, režija Alfonz Mihelčič, učitelj v Utiku, doma iz Mengša. Igrana na silvestrski večer 1951/1952. leta. Zelo uspešno!

Oh, ta Polona, igrane smo samo ženske na dan AFŽ 8. marca 1952, režija Alfonz Mihelčič. To je bilo smeha.

Slaba vest, zelo prijetna scena vaškega življenja v treh dejanjih, režija Alfonz Mihelčič. Igrano 17. decembra 1952.

Prisiljen stan je zaničevan, veseloigra v treh dejanjih, režija Alfonz Mihelčič. Igrano za dan AFŽ 8. marca 1953.

Divji lovec, drama, režija Alfonz Mihelčič. Igrali smo doma 7. in 8. novembra 1953, gostovali smo tudi v Komendi – 15. 11. 1953.

Zakonci stavkajo, veseloigra, režija Alfonz Mihelčič. Uprizorjena 14. februarja 1954.

A njega ni, igra se nanaša na prvo svetovno vojno, drama, pela se je pesem *Oj, Doberdob*. Leta nimam zabeleženega (1953 ali 1954).

Domen, drama, zadnjič režiral Alfonz Mihelčič, učitelj Fonze je odšel iz naše šole. Uprizorjena leta 1955.

Skrivnost najdenke, 1955, režija Milka Vončič, igralska skupina Bukovica–Šenkov Turn, 4. 5. 1955

⁴⁹ ZAL, LJU/0707/001/00205, Prosvetno društvo Srečko Šinkov Turn (1952–1971), Serija 1, TE 7, ovoj 205, 181-210, Odločba o ukinitvi Prosvetnega društva Srečko Šenkov Turn.

Gasilec Anže, igrali na pustno soboto, 14. 2. 1959, potem je bila gasilska veselica.

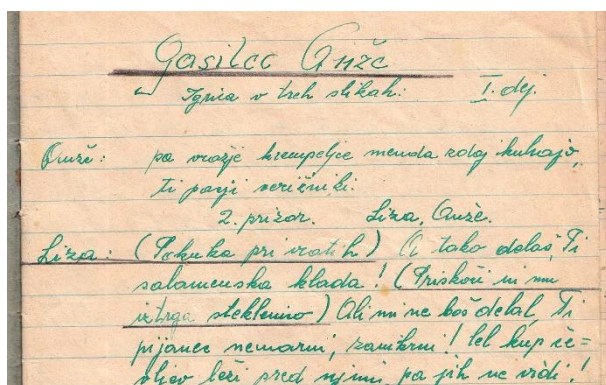
Poročil se bom s svojo ženo, veseloigra v treh dejanjih. Igrali smo jo ob deseti obletnici obstoja Prosvetnega društva Srečko Šenkov Turn–Bukovica. Igro smo ponovili še v Zalogu pri Cerkljah, Tacnu, Skaručni, Trbojah in Pirničah. Leto: 1961/62.

V nadaljnjih letih so bile uprizorjene še naslednje predstave: **Razvalina življenja**, **Dimež rokovnjač**, **Grofje Celjski**, **Kastelka**, **Spomenik pri Hrastovcu**, **Kovarstvo in ljubezen**, **Lepa Vida**, **Nebesa na Zemlji**. Režijo je prevzel Štefan Borčnik. **Davek na samce**, vloga Reze (ohranjen list z dialogi).⁵⁰

Slika 23: Igralci v predstavi *Skrivnost najdenke*, ki so jo igrali leta 1955. V prvi vrsti na sredi sedita režiserka Milka Sešek in Ivan Rahne, zadaj levo stojijo Zofka Zupan (Štefančeva), Ivan Novak (Plezovčev), Cita Marn, desno Tone Sešek (arhiv Staneta Rahneteta).

Ana Benda je ohranila zvezek, v katerem je tudi nekaj dramskih besedil.

Slika 24: Zapis besedila za igro **Gasilec Anže**, ki ga je Ana Benda zapisala v začetku leta 1953. Na koncu je pripisala: »Igro **Gasilec Anže** smo igrali na pustno soboto, 14. 2. 1953, obenem, ko je bila tudi gasilska veselica. Igrali smo prav dobro. /.../ Anica, Potok, 27. 2. 1953.« Takrat je bila stara 19 let (arhiv Ane Benda)

Opravili sva več intervjujev z nekdanjimi igralci različnih generacij, ki so v prilogi raziskovalne naloge. Z dekljskimi priimki so to: Ana Bena, Tilka Zupan, Ivanka Kunstelj,

⁵⁰ Prepis rokopisa iz arhiva Ane Benda.

Marija Benda, Štefka Zorman in Fani Marn. Pogovorili sva se tudi z nekdanjima igralcema Ivanom Rahnetom in Marjanom Podborškom.

27. junija 2023 sva obiskali Staneta Rahneta, ki živi v novem naselju v Utiku. Njegova mama je bila Jakčeva Ani, ki je prevzela glavne vloge potem, ko je z igranjem prenehala Ana Benda. Zelo rad je igral tudi njegov oče mož Stane Rahne. Oba sta danes že pokojna, njun sin Stane pa je podedoval njune fotografije iz tega obdobja.

Sliki 25 in 26: Prizora iz igre **Divji lovec**. Na levi fotografiji je Stane Rahne (arhiv Staneta Rahneta ml.).

Slika 27: Prizor iz igre **Lepa Vida**. Jakčeva Ani je na levi, Stane Rahne v sredini (arhiv Staneta Rahneta).

Slika 28: Prizor iz Divjega lovca. V belem predpasniku je kasnejši režiser Štefan Borčnik (arhiv Staneta Rahneta).

Slika 29: Prizor iz igre **Spomenik pri Hrastovcu**.
Levo je Tilka Zupan, desno Jakčeva Ani
(arhiv Staneta Rahneta).

Slika 30: Člani Prosветnega društva Srečko so leta 1955 odšli na izlet v Koper (arhiv Staneta Rahneta).

3 RAZPRAVA

V raziskovalni nalogi sva obravnavali uprizarjanje gledaliških predstav v obdobju po drugi svetovni vojni na območju nekdanje Krajevne skupnosti Bukovica–Šinkov Turn, ki je bila ukinjena leta 1995, danes pa je del Občine Vodice. Čeprav je bil na tem območju delež kmetov (v primerjavi z današnjim stanjem) po drugi svetovni vojni še dokaj visok, je iz podatkov za leto 1961 razvidno, da je večina prebivalstva (68 %) že takrat živela od dela v okoliških industrijskih krajih: Mengeš, Jarše, Trzin, Tacen, Pržanj in Gameljne.

Da bi osvetlili zgodovinski čas, sva v razpravi najprej primerjali ugotovitve z uporabljeno literaturo, nato pa sva povzeli še ugotovitve iz intervjujev o uprizarjanju gledaliških iger.

3.1 PRIMERJAVA UGOTOVITEV Z LITERATURO

»Ko se je KPJ polastila političnega monopola, se je lotila revolucionarnega spreminjanja sveta. /.../ Na kulturnem in idejnem prizorišču je Jugoslavija po sovjetskem zgledu ustvarila močan **cenzurni aparat**, ki ni dopuščal pluralnosti v medijih in kulturnem delovanju.«⁵¹ »Za nadzorovanje dejavnosti kulturnih ustanov je bil zadolžen poseben partijski aparat za agitacijo in propagando ali krajše »agitprop«. Ta je kot vrhovni cenzor presojal ustreznost programov kulturnih ustanov. /.../ Umetnike in znanstvenike so oblasti bolj kot po njihovih strokovnih zmožnostih presojale po politični naravnosti in lojalnosti do komunističnega režima.«⁵² »Tudi pri delovanju kulturnih društev je prišlo do monopolizacije v rokah vladajočih komunistov, saj je smela po vojni delovati le ena zveza amaterskih kulturnih društev, **Ljudska prosveta** (danes je to Zveza kulturnih društev), in sicer na temelju programa Osvobodilne fronte. /.../ V prvem povojnem desetletju je bil politični pritisk na amatersko kulturo še močan, sredi petdesetih pa je začel popuščati.«⁵³

Navedbe v literaturi so se potrdile. Zapisi v zapisnikih PGD Šinkov Turn dokazujejo, da so morali za vsako predstavo pridobiti soglasje za igranje. Tak je npr. zapis v zapisniku 2. 1. 1953, ki se glasi: »*Ker ne vemo, katera igra je dovoljena, bo moral iti eden vprašat na prosveto v Ljubljano.*« S tem so se potrdile trditve v literaturi, da je takratna komunistična oblast nadzirala tudi kulturne dogodke v kraju.

Zanimalo naju je tudi, kako je komunistični režim vplival tudi na versko svobodo.

- »*Praznovalo se je tudi verske praznike. Mislim, da to ni bilo nikoli posebej prepovedano, da ne bi smelo biti maše ali česa takega. Res pa je, da vodilni pri tem niso sodelovali. Komunisti so rekli, da bog ne obstaja, da je vera opij za ljudi. Čeprav je bil nekdo celo življenje veren in je bil star recimo že 50 let, se je takrat to malo spremenilo. Komunisti vere niso smeli več upoštevati in ne omenjati. Če je nekdo hotel biti na vodilnem položaju, je moral verske stvari opustiti, na vero pozabiti.*« (Marjan Podboršek)

Prevlada komunistov v krajevnih organizacijah je razvidna iz mnogih zapisov v zapisnikih PGD Šinkov Turn. Celo gasilci so morali imeti t. i. politične ure, kar kaže npr. zapis 1. 12. 1946: »*Razpravljalo se je, da priredi četa čim prej eno igro, zatem je tov. Ramovž imel politično*

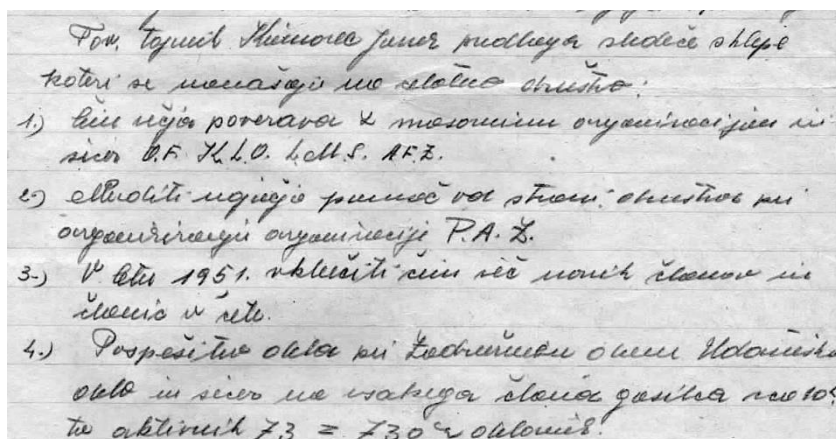
⁵¹ Gabrič, Aleš; Režek, Mateja, 2020, str. 183-186.

⁵² Gabrič, Aleš, 1999, str. 116-118.

⁵³ Gabrič, Aleš, 1999, str. 125-126.

uro – nastanek OF fronte.« Politična predavanja so izvajali izvoljeni člani gasilskega društva. Na seji 19. 7. 1947 je bil npr. sprejet naslednji sklep: »Med prvo točko pride, da se izvolita dva člana za politično predavanje in nato je bil izvoljen Ramovž Franc in Gosar Franc ml., potem se izvoli en član za strokovno predavanje, za strokovno predavanje je bil izvoljen Rosulnik Feliks.«

Po nalogu krajevnega odbora OF so se morali gasilci prva povojna leta povezovati s krajevnimi političnimi organizacijami. O tem priča zapis s sestanka PGD 28. 3. 1947: »Dopoldan se je vršila seja gasilske čete Šinkov turn, ki je bila sklicana po nalogu OF odbora ob 8. uri zvečer v šoli. Kot prvi je spregovoril predsednik odbora Šinkov turn in predvsem to, da morajo vse masovne organizacije, kakor tudi naša četa, sodelovati v krogu OF.« Na občnem zboru PGD Bukovica in PGD Šinkov Turn 10. 2. 1951 so sprejeli naslednji sklep: »Čim večja povezava k masovnim organizacijam in sicer OF, KLO, LMS, AFŽ.«⁵⁴ Zaradi tega dejstva ne preseneča, da je bila marsikatera gledališka predstava uprizorjena v sodelovanju med PGD Šinkov Turn in Prosvetnim društvom Srečko.

Slika 31: Izsek iz Zapisnika občnega zbora PGD Bukovica, 10. 2. 1951, ki sta ga sestavljali gasilski četi Šinkov Turn in Bukovica. Sklep št. 4 se je glasil: »Pospešitev dela pri zadružnem domu, udarniško delo in sicer na vsakega gasilca cca 10 ur, 73 aktivnih članov = 730 delovnih ur.«

»Tiste, ki so maja 1945 emigrirali v tujino, je nova oblast pospešeno štela za »narodne izdajalce« in nanje je – tako kot na tiste, ki so bili med vojno nasprotniki Osvobodilne fronte – padla tančica molka.«⁵⁵

Glede na zgornji citat iz literature sva najine informatorje spraševali, kakšen je bil odnos do tistih, ki med drugo svetovno vojno niso bili na strani OF ali pa so bili mobilizirani v nemško vojsko. Izvedeli sva, da se mladina, ki je delovala v Prosvetnem društvu Srečko, ni ozirala na medvojno pripadnost tej ali oni strani. Da je bilo res tako, dokazuje tudi dejstvo, da je bil medvojni pripadnik bele garde en mandat celo predsednik Prosvetnega društva Srečko. To je razvidno iz njegove karakteristike, ki so jo pisale tajne službe za vse člane upravnega odbora društva. Da deluje tajna policija, ki jih skrivoma nadzira, se je vedelo, nihče pa ni vedel, od koga je opazovan in kakšni so zapisi o njem. Nasprotja, ki jih je med ljudmi ustvarila druga svetovna vojna, so ostala samo med starejšimi prebivalci.

⁵⁴ Osvobodilna fronta, Krajevni ljudski odbor, Ljudska mladina Slovenije, Antifašistična fronta žena.

⁵⁵ Gabrič, Aleš, 1999, str. 116-118.

3.2 O KULTURNI DEJAVNOSTI V KS BUKOVICA–ŠINKOV TURN LETA 1955 V SLOVENSKEM POROČEVALCU

Čisto slučajno sva v dnevnem časopisu *Slovenski poročevalec* z dne 5. 3. 1955 našli časopisni prispevek, ki opisuje takratno kulturno dogajanje v KS Bukovica–Šinkov Turn. Ker lepo predstavi dogajanje v združenem domu v Utiku, ga povzemava skoraj v celoti. Zanimivo je, da so pisali »združni dom v Bukovici«, čeprav se je nahajal v Utiku.

Slika 32: ZČ: V Šenkovem turnu in Bukovici so marljivi, Slovenski poročevalec, 5. 3. 1955, str. 6 (vir: dLib)

»... Po osvoboditvi so ljudje z odločno voljo začeli zidati na ruševinah lepši svet. Na gosto so nastajale nove stavbe, največja med vsemi pa je **združni dom v Bukovici**, ki je postal gospodarsko središče in kulturno-prosvetno žarišče za vso okolico. V njem je prostorna in lepo opremljena gledališka dvorana. Vsako zimo prirejajo tu **več iger**, saj mladina zelo rada igra. Letos so prav lepo uspeli z »Domnom«, s katerim so se predstavili člani prosvetnega društva preteklo nedeljo. Napredni kmetovalci prihajajo zelo radi v svoj združni dom na **predavanja iz kmetijstva**. Prejšnji teden so z zanimanjem poslušali predavanje o živinoreji.

Tudi naša dekleta nočejo biti nazadnjaška. Njihova stremljenja po izobraževanju je razumela združna zveza, ki jim je omogočila s svojo podporo dva gospodinjstva tečaja. **Kuharski tečaj**, ki ga vodi tov.

Vidmarjeva, obiskuje 32 deklet. Da se lahko pri kuhi zvrstijo okrog štedilnika, hodijo na tečaj v dveh izmenah. Posebej je treba pohvaliti vneto mladih deklet – delavk, ki takoj po opravljenem delu v tovarni prihitijo v tečaj, kjer se urijo v pripravljanju zdrave, tečne in okusne hrane. Poleg praktičnega dela v kuhinji poslušajo tečajnice tudi predavanja iz vrtnarstva in drugih gospodarskih področij. Mnogo lepega so se naučile tudi **tečajnice ženskih ročnih del**, ki jih je 17 in jih vodi tov. Seškova. Sadove in trud svojega večtedenskega dela bodo tečajnice pokazale **na razstavi**, ki bo odprta danes popoldne in jutri ves dan v združenem domu. Ker smo ravno pred dnevom žena, so tečajnice pripravile s sodelovanjem šole v Utiku za to nedeljo tudi lep **kulturni spored** s petjem, deklamacijami in poučno veseloligro.⁵⁶

Iz prispevka izvemo, da se je v novozgrajenem združenem domu v Utiku odvijalo veliko dejavnosti: igranje gledaliških predstav, predavanja iz kmetijstva za kmetovalce, kuharski tečaj, ki ga je obiskovalo 32 deklet, imela so tudi predavanja iz vrtnarstva in gospodarskih področij, tečaj ročnih del in razstave. Glede na to ugotavljava, da je bila kulturna dejavnost po zgraditvi združenega doma v Utiku zelo raznolika, središče vsega dogajanja pa je bilo ravno v združenem domu. Poleg tega je znano, da so za državne praznike v dvorani združenega doma prirejali proslave, na katerih so sodelovali člani Prosvetnega društva Srečko.

3.3 GLEDALIŠKE PREDSTAVE DO USTANOVITVE PROSVETNEGA DRUŠTVA SREČKO (1946–1951)

Na osnovi ohranjenega arhivskega gradiva PGD Šinkov Turn, zapiskov Ane Benda in intervjujev sva izdelali pregled gledaliških predstav, ki so jih odigrali do ustanovitve Prosvetnega društva Srečko 8. 2. 1952.

⁵⁶ ZČ: V Šenkovem turnu in Bukovici so marljivi, Slovenski poročevalec, letnik 16, št. 53, 5. 3. 1955, str. 6, vir: dLib na povezavi https://www.dlib.si/listalnik/URN_NBN_SI_DOC-2NRJU48P/6/index.html#zoom=z (15. 12. 2023).

Preglednica 6: Gledališke predstave v KS Bukovica–Šinkov Turn po drugi svetovni vojni do ustanovitve Prosvetnega društva Srečko (1946–1951)

Zap.	leto	naslov, žanr in režija	igralci ali vir	premiera, gostovanja
1	1946	Dve nevesti , veseloigra, Milka Sešek	vir: Ana Benda, Ivanka Kunstelj	Vodice, Mekinje
2	1946 1947	Deseti brat , drama, učiteljica Ana Vučer	Franc Kunstelj, Ivanka Kunstelj, PGD Šinkov Turn	31. 3. 1946 Trboje, 13. 4. 1946 Ihan, Mekinje, Sršenov pod na Selu
3	1947	Domen , drama, učiteljica Ana Vučer	Franc Kunstelj, PGD Šinkov Turn	23. 2. 1947 Mekinje, 9. 3. 1947 Trzin, 16. 3. 1947 Radomlje, Ihan, Trboje
4	1947 1948	Ljubavni cvet je zamorjen , drama, Milka Sešek	vir: Ana Benda, Ivanka Kunstelj, PGD Šinkov Turn	6. 1. 1948 Mengeš, Trboje, Ihan

Pred ustanovitvijo Prosvetnega društva Srečko so mladi in drugi zainteresirani krajanji po zbranih podatkih odigrali štiri gledališke predstave, tri drame in eno komedijo. Dve predstavi je režirala učiteljica Ana Vučer, dve pa Milka Sešek (Vončičeva) iz Kosez. Vaje za predstavi, ki jih je režirala učiteljica, so imeli v šoli v Šinkovem Turnu, ki je bila takrat v farovžu, vaje za predstavi, ki jih je režirala Milka Sešek, pa pri Vončiču v Kosezah. Ker niso imeli dvorane, so premiere in ponovitve igrali na okoliških odrih, v domačem kraju pa le na Sršenovem podu na Selu. Povsod je bila vstopnina. Na gostovanja v okoliške kraje je igralce in vso potrebno opremo za predstavo s konjem prepeljal Rakov ata iz Kosez.

- *»Igre smo takrat igrali brez dvorane, združni dom je bil zgrajen šele kasneje. Igrali smo naokoli, recimo v Ihanu, v Mekinjah, v Trbojah. Tukaj, v domačem kraju, pa smo igrali na Sršenovem podu. Malo so seno dali vkup in pod pospravili. /.../ Tudi luč je takrat že bila. Zdi se mi, da je bila vstopnina tudi pri Sršenu. Kovačeva Marinka s Sela, moja letnica,⁵⁷ nas je malo našminkala. V glavnem pa smo imeli kar svoje kostume. Le enkrat se spomnim, da smo jih dobili iz gledališča. Da smo krajane obvestili o igri, smo izobesili plakate, ki smo jih napisali sami. Ko smo gostovali v drugih krajih, smo se peljali s furmanom, s konjem in vozom. Rakov ata nas je vozil. Igre so nam zelo dobro uspele. Deseti brat je bil boljši kot na televiziji. Hinko Rosulnik, ki je igral Krjavlja, je bil odličen.« (Franc Kunstelj)*

Predstave so bile organizirane v okviru PGD Šinkov Turn, ki je imelo prosvetnega referenta, ki je skrbel za to. Gasilci so prirejali gledališke predstave med drugim tudi zato, da so dobili denar za svoje delovanje in nabavo nove opreme. V zapisniku z dne 13. 1. 1953 je na primer naslednji zapis: *»Ker smo v stiski za denar, smo se pogovorili, da bi za pustno soboto priredili igro, po igri pa veselico. Predlog je bil, da bi se igrala igra **Dve nevesti** ali pa kaj podobnega. To bo preskrbel mladinski referent Kunstelj Marjan.«* V zapisnik 27. 9. 1954 pa so med drugim zapisali: *»Tov. Črnivec Vili je vprašal tudi, če bo društvo v letošnji sezoni priredilo kakšno igro. Mnenje večine je, da se to izvede na ta način, da se skliče seja UO, na kateri bi se obravnavalo predvsem prosvetno delo. Dolžnost referenta za prosveto je, da se za to zavzame in ustvari pri članstvu zanimanje za kulturno prosvetno delo.«* V ta namen so nato sklicali posebno sejo upravnega odbora. Zanimiv je tudi zapisnik občnega zbora 23. 1. 1955: *»Tudi blagajniško poslovanje je v redu vršeno in predlaga, da se čimprej priredi kako gasilsko prireditev (igra), da se poravna deficit v blagajni. /.../ Vrtačnik Nace je pa izvoljen za prosvetnega referenta.«*

⁵⁷ Rojena leta 1926.

S prihodki so gasilci krili primanjkljaje v blagajni. Od donosa gledališke predstave so morali odšteti stroške, ki so bili: najem dvorane, šminka, takse, pogostitev (vino) za igralce, prevoz (za voznika), za plakate, prijavo ter odškodnino za lasulje in kostume. Iz Blagajniške knjige PGD Šinkov Turn sva ugotovili, da so v obdobju od 1946 do 1956 največ zaslužili z naslednjimi gledališkimi predstavami: *A njega ni*, *Dimež rokovnjač* leta 1952 (skupaj 11.214 din), *Naša kri* (10.090 din) in *Domen* leta 1947 (7.916 din).

Tudi po ustanovitvi Prosvetnega društva Srečko se je delo pri pripravi gledaliških predstav med prosvetnem društvom in gasilci prepletalo.

- »Vsi, ki smo bili igralci, smo bili tudi gasilci. /.../ Vse je bilo povezano, isti ljudje so bili tukaj in tam, tudi vodilni, predsednik Prosvetnega društva Srečko je bil pri gasilcih, tako da je bilo sodelovanje sigurno dobro.« (Marjan Podboršek)

Zanimivo je, da so gasilci nekajkrat priredili tudi **štehvanja**,⁵⁸ na katerih so se fantje na konjih pomerili v razbijanju soda. V zapisnikih sta omenjeni stehvanji leta 1955 in leta 1956, obe sta bili povezani z gasilsko veselico. Za najboljše tekmovalce so imeli vedno bogate nagrade za zmagovalce, ki so bile času primerne. V zapisniku z dne 16. 5. 1955 lahko preberemo: »Štehvanje uredita Čravec Viljem in Mušič Jernej. Nagrade pri stehvanju: 1. venec zmage in moška obleka, 2. krasna torta, 3. vsakemu, ki bo sodeloval pri stehvanju, se da po litra vina in klobase brezplačno.«

3.4 GLEDALIŠKE PREDSTAVE PO USTANOVITVI PROSVETNEGA DRUŠTVA SREČKO (1952–1971)

Ustanovni občni zbor Prosvetnega društva Srečko je bil 8. februarja 1952 ob 7. uri zvečer v združenem domu v Utiku. Namen društva je bila vzpostaviti povezavo »z igralskimi družinami med vami Bukovica in Šinkov turn, da bodo lahko čim več delali za povzdigo prosvete«⁵⁹. Na voljo so imeli dvorano v novozgrajenem združenem domu, sprva »seveda z bolj pomanjkljivo opremo«. Razpravljali so o imenu društva in se sporazumeli, da se bo društvo imenovalo **Prosvetno društvo Srečko Šinkov turn**, vključevalo pa bo vse vasi na območju KS Bukovica – Šinkov Turn. V Pravila društva, ki jih hrani Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL), so zapisali, da je glavna naloga društva izboljševati splošno izobrazbo in kulturno življenje v okraju in odkrivati talente na tem področju. Med nalogami najdemo tudi času primeren politični cilj in sicer: »voditi borbo za idejno čistost in napredni socialistični značaj vsega kulturno prosvetnega in družbenega življenja v kraju.« V pravila so zapisali, da društvo dobiva prihodke iz članskih prispevkov, vpisnin in članarin, podpor s strani oblasti in drugih organizacij ter iz raznih akcij društva. Med prihodki pa niso omenjene vstopnine od gledaliških predstav. Društvo je ob ustanovitvi razpolagalo z naslednjim inventarjem: 150 stolov, 10 kulis za kmečke

⁵⁸ Štehvanje je igra, pri kateri neporočeni fantje jahajo na konjih in z železnimi kiji razbijajo lesen sod. Za dober rezultat morata biti konj in stehovec dobro usklajena. Stehovec namreč v desnici drži kovan železen kij oz. stehvanj, ki je dolg od 40 do 60 cm. Kij ima bunkast ročaj in na koncu zakovano štirioglato konico. Z njim v roki jecdec prodira skupaj s konjem do soda, kjer z vso močjo zamahne po sodu. V prvih krogih tekmovanja je na sodu vidno le nekaj sledi udarcev, kasneje pa začnejo odpadati obroči, dogle in nazadnje še dno. Tekmovanje ocenjuje posebna komisija, ki dodeljuje točke za konjev galop, moč udarcev, spust ter razbitje obročev, dogle in soda. Na koncu zmagovalca razkrije lovljenje venčka iz suhega cvetja. Stehvanje sicer izvira iz Ziljske doline. V Ljubljani so ga Ziljani prvič predstavili leta 1935 in sicer v sklopu folklornega festivala Koroški dan. Vir: Muzej novejša in sodobna zgodovina Slovenije, Stehvanje, dostopno na povezavi: <https://www.muzej-nz.si/si/blog/1527-Stehvanje> (22. 12. 2023).

⁵⁹ SI_ZAL, LJU/0707/001/00205, Prosvetno društvo Srečko Šinkov Turn (1952–1971), Serija 1, TE 7, ovoj 205, 181–210, Osnutek pravil prosvetnega društva.

sobe, 2 reflektorja, 2 peči na žaganje, 6 žarnic in eno omaro za obleke. Društvo je imelo naslednje organe: občni zbor, izredni občni zbor, odbor in nadzorni odbor. Odbor društva so sestavljali: predsednik, podpredsednik, tajnik, blagajnik, gospodar in vodje odsekov.

Med ustanovnimi člani sta bili tudi najini informatorki Ana Benda in Tilka Zupan ter Cita Marn, o kateri nama je pripovedovala njena hčerka Fani Marn. Okrajni ljudski odbor Ljubljana – okolica, oddelek za notranje zadeve, je odločbo z dovoljenjem za ustanovitev in delovanje društva izdal **20. maja 1952**. Istočasno je na Občinski ljudski odbor Vodice naslovil prošnjo, da naj mu dostavi karakteristike o članih društva, ki so bili navedeni kot podpisniki prijave za registracijo. V ZAL se je ohranil listič, na katerem je primer takšne karakteristike, nanaša pa se na predsednika društva Vinka Lužarja. V prvem desetletju so bili predsedniki Prosvetnega društva Srečko: Vinko Traven (ob ustanovitvi leta 1952), Anton Črnivec ml., Ivan Rahne, Vinko Lužar, Matko Baloh, Štefan Borčnik in Miha Kranjec. Glede na to sklepava, da so predsednika volili na dve leti in da je bil Vinko Lužar predsednik v letih 1957–1958. Iz karakteristike izvemo, da je imelo društvo takrat 70 aktivnih članov, poleg tega pa še, da je Vinko Lužar versko usmerjen, da je v času okupacije sodeloval z belo gardo in da je bil po osvoboditvi kaznovan na šest mesecev zapora, ker je v gostilni v Bukovici v vinjenem stanju raztrgal sliko maršala Tita.

- *»Komunisti so imeli takrat glavno besedo in ostali se niso vtikali v njih, ker to ni bilo dobro, tudi ni bilo zaželeno. /.../ Po vojni se je popolnoma spremenil sistem, kar je bilo pomembno za starejše, nam, mlajšim, pa je bilo vseeno. Mi smo bili mladi in nismo imeli nobenih težav s tem, da kdo ne bi smel sodelovati, tega med mladimi ni bilo. Pri mladih se ni delalo razlik. Tako je bil nekaj časa predsednik Prosvetnega društva Srečko časa tudi Lužarjev Vinko. Karakteristika, ki sta jo našli v arhivu, do sedaj ni bila v javnosti, vedeli pa smo vsi, kako je bilo takrat. Očitno so morali za vse člane, ki so bili v upravnem odboru društva, napisati takšne karakteristike. Obstajale so službe, ki so to delale, ki so iskale podatke o teh ljudeh, a je bilo to tajno. Sedaj je to lahko javno, prej pa, tudi če bi sam zase hotel poizvedeti, če si kje vpisan, do teh podatkov nisi prišel.« (Marjan Podboršek)*

Proslave ob državnih praznikih

V nadaljevanju karakteristike je še zanimiv zapis: *»V upravnem odboru sta tudi dva člana ZK ter društvo dostojno proslavlja vse **državne praznike**, za kar organizira proslave.«*

- *»Člani društva smo veliko sodelovali na proslavah, igralci z raznimi recitacijami, jaz sem pogosto nosil za prapor. /.../ Proslave pa so organizirali politiki, ki so imeli stike z občino Šiška, še prej občino Šentvid. Proslave so bile bolj politične.« (Marjan Podboršek)*
- *»Jeseni je bilo. Bilo je polno ljudi, prišli so tudi iz Repenj, Vodice idr. Ljudje so takrat radi šli tja, kjer se je kaj dogajalo. Zadrugi dom je bil že pod streho, ni bil pa še dograjen. Narejenega pa je bilo že toliko, da smo imeli v njem lahko proslave. Bilo je še zelo skromno. Proslava je bila v nabito polni dvorani.« (Ana Benda)*

Gledališke predstave članov Prosvetnega društva Srečko

V bilten, ki so ga člani društva izdali ob deseti obletnici delovanja, so zapisali, da v društvu sodeluje blizu **100 igralcev**, ki so v desetih letih uprizorili **31 dramskih del**.⁶⁰ Poleg tega je na odru leta 1951 zgrajenega zadružnega doma gostovalo več kot 12 ansamblov z raznimi prireditvami, največ dramskimi. Leta 1961 je bilo v društvo vpisanih 99 članov, od tega 56 mladincev. Aktivnih društvenih sodelavcev pri različnih prireditvah je bilo v teku časa več kot

⁶⁰ Štefan Borčnik: Dramatika, Dramatika 1951 – 31 del – 1961, Bilten Prosvetnega društva Srečko Šinkov Turn–Bukovica: 1951/52 Srečko 1961/62, 1962, str. 12-13.

110. Na prireditvi ob desetletnici delovanja prosvetnega društva je 28 najaktivnejših članov s strani Sveta za kulturo in prosveto pri bivši občini Ljubljana – Šentvid prejelo diplome in **knjižne nagrade kot priznanje za večletno delo**. Med njimi sta bila tudi najina informatorja Ana Benda in Ivan Rahne.

Slika 33: Ana Benda: »Leta 1962 nas je obdaril Vinko Kolar z Občine Šentvid, ki je bil zadolžen za prosveto. Prejela sem knjigo, pa pohvalo. Na pohvali piše: »Diploma za desetletno delo v prosveti.« (arhiv Ane Benda). Prapor na desni drži Marjan Podboršek (Bognarjev) iz Utika.

Nihče od najinih sogovornikov ne ve, kdaj točno je društvo prenehalo z delovanjem. Zgodovinski arhiv Ljubljana hrani dokument z dne 28. 6. 1971, ko je načelnik Uprave za notranje zadeve Skupščine mesta Ljubljane Vinko Borštner izdal odločbo o izbrisu društva iz registra društev Skupščine občine Ljubljana Šiška. Arhiv Prosvetnega društva Srečko, ki so ga hranili v zadružnem domu, se žal ni ohranil, ves inventar pa je ostal Krajevni skupnosti Bukovica–Šinkov Turn.

- »Kulise in stoli so ostali v zadružnem domu. Menim, da je Krajevna skupnost Bukovica–Šinkov Turn prevzela stole in mize ter drugo društveno opremo. Arhiv so verjetno uničili, ko ni bilo več nobenega, ki bi skrbel za to. Nekomu, ki ni bil zraven, to ni nič pomenilo in je želel le pridobiti prostor za kaj drugega.« (Marjan Podboršek)

Predvsem po zaslugi Ane Benda in zbranih slikovnih virov sva lahko sestavili preglednico gledaliških predstav Prosvetnega društva Srečko. Ugotovili sva naslove za 30 gledaliških predstav, vsaj en naslov manjka, možno pa je, da je bilo predstav še več.

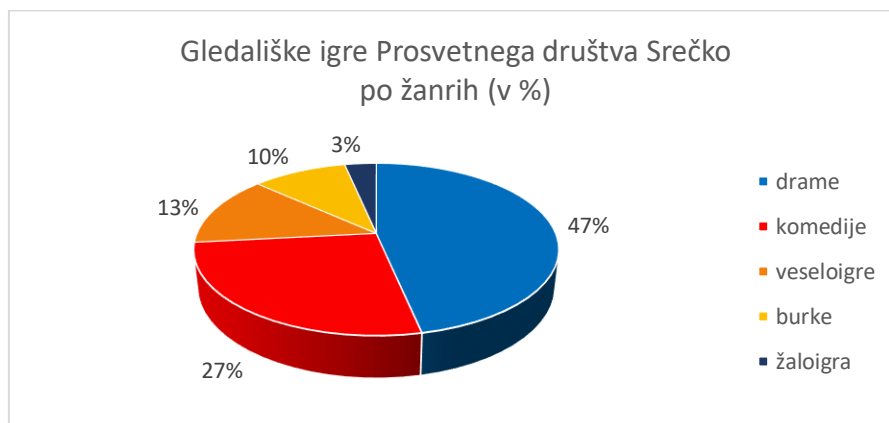
Preglednica 7: Gledališke predstave v KS Bukovica–Šinkov Turn po drugi svetovni vojni (1946–1963)

Zap.	leto	naslov predstave, režiser	intervjuvanci – igralci ali vir	kraj predstav (razpoložljivi podatki)
1	1950 1951	Zamotana snubitev , komedija, Alfonz Mihelčič, šolski upravitelj	Ana Benda	Zadružni dom, 31. 12. 1950
2	1952	Oh ta Polona , komedija, Alfonz Mihelčič, šolski upravitelj	Ana Benda	Zadružni dom, 8. 3. 1952
3	1952	Slaba vest , veseloigra, Alfonz Mihelčič, šolski upravitelj	Ana Benda	Zadružni dom, 17. 12. 1952
4	1952	Dimež rokovnjač , drama, Alfonz Mihelčič, šolski upravitelj	Ana Benda, PGD Šinkov Turn	Zadružni dom, 30. 3. 1952
5	1952	A njega ni , drama, Alfonz Mihelčič, šolski upravitelj	Ana Benda, PGD Šinkov Turn	Zadružni dom, 20. 1. 1951
6	1953	Gasilec Anže , komedija, Alfonz Mihelčič, šolski upravitelj	Ana Benda Tilka Zupan	Zadružni dom, 14. 2. 1953
7	1953	Prisiljen stan je zaničevan , veseloigra, Alfonz Mihelčič, šolski upravitelj	Ana Benda	Zadružni dom, 8. 3. 1953

8	1953	<i>Divji lovec</i> , drama, Alfonz Mihelčič, šolski upravitelj	Ana Benda Ivan Rahne	Zadružni dom 7. in 8. 11. 1953, Komenda 15. 11. 1953
9	1954	<i>Fejst fant</i> , komedija, Alfonz Mihelčič, šolski upravitelj	PGD Šinkov Turn	Zadružni dom, 19. 8. 1954
10	1954 1955	<i>Zemlja</i> , drama, Alfonz Mihelčič, šolski upravitelj	PGD Šinkov Turn	Zadružni dom (začetek študija 21. 11. 1954)
11	1954	<i>Zakonci stavkajo</i> , veseloigra, enodejanka, Alfonz Mihelčič, šolski upravitelj	Ana Benda Ivan Rahne	Zadružni dom, 14. 2. 1954
12	1955	<i>Naša kri</i> , drama, Alfonz Mihelčič, šolski upravitelj	vir: Ivan Rahne	Zadružni dom, 20. 3. 1955, Skaručna
13	1955	<i>Domen</i> , drama, Alfonz Mihelčič, šolski upravitelj (zadnjič)	vir: Ana Benda	Zadružni dom, 27. 2. 1955
14	1955	<i>Skrivnost najdenke</i> , drama, Milka Sešek	Ivan Rahne, Cita Marn	Zadružni dom, 4. 5. 1955
15	1956	<i>Mati</i> , partizanska igra, enodejanka, drama, ...*	vir: Fani Marn Ivan Rahne	Zadružni dom
16	1959	<i>Gasilec Anže</i> , komedija, Štefan Borčnik	vir: Ana Benda	Zadružni dom, 14. 2. 1959
17	1959	<i>Kovarstvo in ljubezen</i> , žaloigra v petih dejanjih, ...*	vir: Ana Benda	Zadružni dom, Šentvid obč. festival – 1. mesto
18	1962	<i>Poročil se bom s svojo ženo</i> , veseloigra, Štefan Borčnik	Ana Benda	Zadružni dom, Zalog pri Cerkljah, Tacen, Trboje, Skaručna, Pirniče
19	1962 1963	<i>Bele vrtnice</i> , drama, Matko Baloh	Marjan Podboršek	Zadružni dom
20	ni podat.	<i>Davek na samce</i> , komedija, ...*	Ana Benda	Zadružni dom
21	ni podat.	<i>Spomenik pri Hrastovcu</i> , drama, ...*	Ivan Rahne Tilka Zupan	Zadružni dom
22	ni podat.	<i>Lepa Vida</i> , drama, ...*	Ivan Rahne; vir: Ana Benda	Zadružni dom
23	ni podat.	<i>Nebesa na Zemlji</i> , burka, Štefan Borčnik	vir: Ana Benda	Zadružni dom
24	ni podat.	<i>Razvalina življenja</i> , drama ...*	vir: Ana Benda	Zadružni dom
25	ni podat.	<i>Grofje Celjski</i> , drama, ...*	Ivan Rahne, vir: Ana Benda	Zadružni dom
26	ni podat.	<i>Kastelka</i> , drama, ...*	vir: Ana Benda	Zadružni dom
27	ni podat.	<i>Županova Micka</i> , komedija, ...*	vir: Štefka Merčun	Zadružni dom
28	ni podat.	<i>Bratranec</i> , burka, ...*	Marjan Podboršek	Zadružni dom
29	ni podat.	<i>Nevesta iz Amerike</i> , komedija, ...*	vir: Fani Marn	Zadružni dom
30	ni podat.	<i>Lumpacij vagabundus</i> , burka, ...*	vir: Franc Kunstelj	Zadružni dom

* režiser je bil Štefan Borčnik ali Milka Sešek (o tem ni zanesljivih podatkov).

Iz zapisnikov PGD Šinkov Turn je razvidno, da so 13. 1. 1953 predlagali, da bi igrali gledališko predstavo *Dve nevesti*, vendar ne vemo, ali je do uresničitve tega predloga zares prišlo. Glede na razpoložljive podatke ugotavljamo, da so igralci Prosvetnega društva Srečko v obdobju od leta 1950 do leta 1963 uprizorili 14 dram, 8 komedij, 4 veseloigre, 3 burke in eno žaloigro. V Slovarju slovenskega knjižnega jezika sva poiskali razlago o teh žanrih gledaliških del.

Opredelitev žanrov v gledališču:

- **Drama:** je literarno delo v obliki dialogov ali uprizoritev tega dela, tako literarno delo z resno vsebino ali uprizoritev tega dela; je gledališka igra resne vsebine; dejanje, ki se vrši na gledališčnem odru; pos. neka vrsta gledaliških iger, ki je v sredi med tragedijo in komedijo.⁶¹
- **Žaloigra:** drama, v kateri glavni junak zaradi neobvladljivih okoliščin, v spopadu z močnejšimi silami propade, je poražen; sinonim/sopomenka: **tragedija**; je gledališka igra resne vsebine z žalostnim koncem.⁶²
- **Komedija:** drama s šaljivo, smešno vsebino; je gledališka igra vesele, šaljive vsebine; uprizoritev take igre; sopomenka: veseloigra.⁶³
- **Veseloigra:** je gledališka igra vesele, zabavne vsebine; sopomenke: komedija, star. šaloigra, zastar. vesela igra.⁶⁴
- **Burka:** je dramsko delo s šaljivo, včasih grobo vsebino, komiko, gledati, igrati burko; burka v enem dejanju.⁶⁵

Glede na to, da sta komedija in veseloigra sopomenki, ugotavlja, da so igralci Prosvednega društva Srečko uprizorili 42 % komedij in 10 % burk ter 48 % dram ter eno žaloigro ali tragedijo. Približno polovico predstav je bilo s šaljivo in polovico z resno vsebino. Šaljive so igrali predvsem okoli pusta.

Vse premiere od leta 1951 dalje so bile v novozgrajenem združnem domu v Utiku. Z gledališkimi predstavami so gostovali na okoliških odrih, kjer so takrat tudi delovale gledališke skupine, te pa so gostovale v združnem domu v Utiku. Tako so si izmenjavali predstave, v kraju pa je bilo zaradi izmenjav več kulturnega dogajanja. Povsod so z nastopom osvojili občinstvo in imeli ob vsakokratnem gostovanju polne dvorane. Največ gostovanj so dosegla naslednja gledališka dela: **Spomenik pri Hrastovcu, Kovarstvo in ljubezen, Lepa Vida, Nebesa na Zemlji in Divji lovec**. Predstava *Kovarstvo in ljubezen* je bila leta 1959 na občinskem festivalu v Šentvidu nagrajena za osvojeno prvo mesto.

⁶¹ Drama: <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=drama> (15. 12. 2023).

⁶² Žaloigra: <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=%C5%BEaloigra> (15. 12. 2023).

⁶³ Komedija: <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=komedija> (15. 12. 2023).

⁶⁴ Veseloigra: <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=veseloigra> (15. 12. 2023).

⁶⁵ Burka: <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=burka> (15. 12. 2023).

Slika 34: Predstava *Divji lovec* je bila med najuspešnejšimi predstavami Prosvetnega društva Srečko. Igrali so jo leta 1953. Z leve stojijo: drugi Lojze Kosec (Sršenov), Ivanka Kunstelj (Aljaževa), Kimovčev Tone, Ani Gubanec (Jakčeva), Habetov Bojan, Grogovčeva Mari, Ivanova Francka, Tilka Zupan (Štefančeva) in Ivan Rahne, Ana Benda in Tone Černivec (Rakov), Derkarjeva Milka, spredaj na sredini Kriškarjev Janez, s harmoniko Pestoten Daro (arhiv Ane Benda).

Podatki o režiserjih gledaliških predstav so nepopolni. Znano je, da je gledališke predstave do leta 1955 režiral Alfonz Mihelčič, učitelj v Utiku, doma iz Mengša. Ker pa je bil precej pobožen, pri krajevnem vodstvu ni bil več zaželen, zato je pustil učiteljsko službo in kasneje vodil mengeško podjetje Semesadike. Po najinih podatkih je v okviru Prosvetnega društva Srečko režiral 13 gledaliških predstav. Za njim je režisersko delo večinoma prevzel Štefan Borčnik, nekaj pa tudi Milka Sešek in Matko Baloh, vendar natančnih podatkov o tem žal nimava. Režiser je običajno tudi izbral dramsko predstavo, ki so jo potem igrali, pobudo pa je lahko dal tudi kdo drug.

Priprave na izvedbo gledališke predstave

Vaje so se začele jeseni in se končale pozimi. Večinoma so jih imeli ob sobotah zvečer (sobote so bile takrat še delovne), pa tudi ob večerih med tednom. Še posebno pred premiero so imeli vaje večkrat na teden. Priprave na gledališke predstave so začeli z bralnimi vajami, na katerih so se učili izgovorjave besedila, potem pa so jih nadaljevali na odru. Sprva so besedila prepisovali, kasneje pa so dobili natipkana. Tipkala jih je Julka Ramovž iz Kosez. Večinoma besedila niso govorili v narečju, izjema je bila igra *Divji lovec* in mogoče še kakšna komedija. Vsako leto so odigrali eno ali dve gledališki predstavi, med njimi so bile tudi enodejanke.

- *»Vaje smo imeli dvakrat na teden ali pa celo trikrat, če je bil čas. Vedno smo imeli vaje zvečer, ker smo hodili v šolo, ker smo morali krave pasti, zvečer pa, ko se je naredil mrak, smo pa lahko šli v zadružni dom. Vedno smo imeli vaje v soboto zvečer, ko smo imeli vsi čas, ker je bila potem nedelja. Šola je bila takrat še v sobotah, samo nedelja je bila prosta. /.../ Jeseni smo začeli, potem smo vso zimo vadili, za novo leto smo imeli potem ples, silvestrovanje. /.../ Režiser Fonze Mihelčič nas je spustil na oder šele potem, ko je videl, da igro res dobro obvladamo. Bil je zelo fejst človek, zelo požrtvovalen. Vsako leto smo zagotovo naštudirali po eno igro, pa če se je le dalo, je bila včasih še za pusta kakšna smešnica.«* (Ana Benda)
- *»Za igro je bilo potrebne kar precej vaje, ker smo bili čisti amaterji. /.../ Ko smo besedilo že malo obvladali, smo vadili na odru. /.../ Svojo vlogo se je moral vsak naučiti. Na vajah smo se*

učili, malo pa je bilo treba še doma študirati. /.../ Režiser nas je pri vajah malo popravljaj in nam svetoval, kako se je treba obnašati, govoriti, kam se postaviti.» (Ivan Rahne)

- »Takrat še nisem hodila v službo, ampak sem delala samo doma, na kmetiji. Vem, da smo se vsi na vajah pogovarjali, kako bi bilo boljše. /.../ Pri igranju je bilo najtežje to, da si se moral besedilo naučiti, ga obvladati. A mi je bilo všeč, da smo igrali, da si se vživel v določeno vlogo in da je igra prišla na oder. Za to smo imeli veselje.« (Ivanka Kunstelj)
- »Spomnim se vaj, ki smo jih imeli, takrat smo se več pogovarjali in družili. Odnosi so bili dobri, pristni, zato smo radi hodili na vaje. Konec tedna je bila ponavadi vaja. Takrat sem bil še v šoli. Priprave so bile kakšen mesec in pol pred predstavo, nekaj takega. Začeli smo jeseni, pa je bila igra za novo leto. To je bilo zelo hitro, ne zdi se mi, da bi se prav dolgo pripravljali, učili. Pred predstavo pa smo bili večkrat skupaj.« (Marjan Podboršek)

Prostovoljstvo

Pri pripravi in izvedbi gledaliških predstav so vsi sodelovali prostovoljno, tudi režiser za svoje delo ni bil plačan. Zasledili pa sva, da je PGD Šinkov Turn leta 1955 režiserju Alfonzu Mihelčiču za režijo podelilo nagrado 1000 din. To je bilo leto, ko je režiser Mihelčič režiral zadnjo predstavo v našem kraju (to je bila drama *Domen*).

- »Vsi smo igrali prostovoljno, tudi režiser ni bil nič plačan. Nikdar pa ni nihče nobenega silil, pa smo radi prevzeli vloge. Nekateri so bili kar žalostni, če niso dobili nobene vloge. Pri dodelitvi vlog je režiser gledal, da si lahko na odru nekaj pokazal. Vsak ni za na oder, daleč od tega. Edino malico smo imeli v gostilni pri Anzelnu, kadar je bilo vse končano, ko smo pri nas odigrali **Divjega lovca**. Tisto so organizirali samo za tiste, ki so sodelovali v igri.« (Ana Benda)
- »Mihelčič Alfonzu se da kot nagrada za režijo igre 'Naša kri' 1000 din.« (Zapisnik PGD Šinkov Turn, 13. 7. 1955).

Izdelava scene in skrb za rekvizite

Igralci so rekvizite, ki so jih potrebovali pri predstavi, večinoma prinesli od doma. Sceno so naredili fantje, ki so se v Porentovi delavnici na Selu učili za mizarja (Andrejčev Nace, Aljaževa brata). Že ob ustanovitvi društva so imeli med inventarjem zabeleženih 10 kulis za navadne kmečke sobe. Izdelane kulise so prilagajali za predstave ali pa so izdelali nove. Za postavitev kulis so morali poskrbeti tudi, če so gostovali na drugih odrih.

- »Marsikaj smo imeli doma. /.../ Pri nas je bilo kar dosti uporabnih stvari, pa tudi drugi so stvari prinesli od doma. Fantje so sceno poštukali, kar je pasalo skupaj, ali pa so jo naredili sami oziroma pri Porentovih, kjer je bila tišlarija. Porentov Francelj je dovolil, da so lahko marsikaj naredili za sceno: Andrejčev Nace, pa Aljaževa dva, ti so tam delali, so marsikatero stvar tam naredili in jo prinesli na oder. Tisto je potem ostalo še za druge igre.« (Ana Benda)
- »Sceno smo postavljali vsi skupaj. Tudi ko smo šli gostovat, smo morali sami postavljati sceno in pripraviti vse, kar smo potrebovali v igri. Prišli smo toliko časa pred predstavo.« (Ivan Rahne)
- »Kulise je naredil moj brat Marjan, ki je bil mizar in je delal v delavnici pri Porentu.« (Ivanka Kunstelj)

Maska in kostumi

Za masko je najpogosteje poskrbela Majda Zupan (Štefančeva). Če je predstava zahtevala, so si iz gledališča izposodili lasulje in kakšne posebne kostume ali pripomočke, za izposojajo so morali plačati. Večinoma pa so obleke in rekvizite, ki so jih potrebovali za predstavo, prinesli od doma ali pa so jih dobili pri premožnejših vaščanih.

- »V vsem času, ko sem igrala, je bila naša maskerka Štefančeva Majda. /.../ Od doma smo prinesli tudi nekaj kostumov ali pa smo jih dobili pri bogatejših vaščanih, npr. pri Martinovem Poldetu v Bukovici. Punce so imele takšne fajn predpasnike in smo kar prišli. Pa Janeševa iz

Polja, ki se je priženila nad Plevencem, je bila z velike, bogate kmetije v Polju, je imela vse sorte gvante. Vem, da je meni dala zeleno obleko ravno za mojo zadnjo igro in sem jo z veseljem nosila. Seveda jo je samo posodila, potem smo jo prinesli nazaj. Včasih pa smo dobili kostume na posodo iz ljubljanskega gledališča, a smo morali izposojati plačati.» (Ana Benda)

- *»Za masko je skrbela Tilkina sestra Majda. Šminkala nas je in naredila masko, če je bilo treba. Tudi lasulje smo imeli. Kar je bilo bolj zahtevnega, smo si izposodili iz gledališča (npr. lasulje, obleke in kakšne pripomočke). /.../ Bolj navadne obleke in predmete pa smo prinesli od doma, npr. vrče, kozarce in podobno. Za to je poskrbel v glavnem tisti, ki je za svojo vlogo v igri nekaj potreboval.» (Ivan Rahne)*
- *»Kostume smo imeli izposojene, verjetno iz gledališča, ker takrat nihče ni imel tako lepih oblek. To so bile obleke iz drugega časa, za kraljice ali grofice.» (Marija Benda)*

Slika 35: Igralci igre **Bratranec**, z leve: Derkarjeva Milka, Cita Marn, Tone Sešek (Vončičev), Draga Jež (Filipova), Marjan Podboršek (Bognarjev), zadaj stoji režiserka Milka Sešek (arhiv Fani Šetina).

Slika 36: Igralci v predstavi **Nevesta iz Amerike**. Zadaj druga Mari Ramovž (Habetova), režiserka Milka Sešek (s klobukom), Boltova Kati, spredaj sedijo: Tilka Zupan (Štefančeva), Strškova Fani, Majda Zupan (Štefančeva) in Cita Marn (arhiv Fani Šetina).

Osvetlitev, glasba in zastor

Za osvetlitev so imeli v dvorani reflektorje. Glasbe pri gledaliških predstavah ni bilo, so pa pri predstavah večkrat kaj zapeli. V kraju je deloval tudi pevski zbor, vendar je ta nastopal ločeno od gledaliških predstav. Pred predstavo so se dogovorili, kdo bo skrbel za zastor in luči. Pogosto so za to skrbeli tisti, ki niso igrali, pa so vseeno radi sodelovali pri predstavah.

- *»Žarnice so bile, saj je elektrika bila. Glasbe pa ni bilo, samo petje. Vedno pa smo imeli tudi pevske zборе. Vendar pa so bili pevski zbori ločeni od iger. /.../ Za zapiranje zastorov je bil vedno eden zadolžen. Večkrat je bil to Pestoten Joža, ki je rad sodeloval, ni pa igral.» (Ana Benda)*
- *»Oder je imel zaveso, pa reflektorji so bili v dvorani že nameščeni. Posebej nismo imeli nikogar, ki bi skrbel za to, ampak smo se vedno med seboj dogovorili, kdo bo prižigal luči in odgrinjal ali zagrinjal zaveso.» (Ivan Rahne)*

Prišepetovalec / prišepetovalka

Pri gledaliških predstavah so vedno imeli prišepetovalko, ki je igralcem šepetala besedilo, če se jim je slučajno zataknilo. To vlogo je najpogosteje vršila Cita Marn, ki je včasih v predstavah tudi igrala.

- *»Pomoč je bila pa vedno, če ne drugje, zadaj za zastorom. Drugače ne gre. Se spomnim, da je komu včasih zataknilo in ni šlo nikamor, potem pa mu je prišepnil, da je šlo naprej. Cita Marnova je bila večkrat prišepetovalka, včasih je tudi igrala.» (Ana Benda)*

Obveščanje občinstva

Občinstvo so obveščali s plakati, ki so jih sprva napisali sami, kasneje, ko je pri predstavah sodeloval Ivan Rahne, pa so jih dajali natisniti. Plakate so obešali na oglasne deske, drevesa, na vrata gostiln, trgovin in gasilskih domov. Kasneje so obvestila o predstavah objavljali tudi v dnevnem časopisu *Slovenski poročevalec*.

- »Plakate napišeta Kunstelj Ivanka in Jože.« (Zapisnik PGD Šinkov Turn, 7. 2. 1953)
- »Igra 'Fejst fant' je v glavnem prepisana. /.../ Plakate bo napisala Ivanka Kunstelj, prijavo za prireditve bo uredil Rosulnik Feliks. Sestanek članstva za razpored dela na prireditvi bo 15. 3., kjer se bomo podrobno pogovorili o delu.« (Zapisnik PGD Šinkov Turn, 7. 3. 1954)
- »Plakati so šli na vrata gostiln in trgovin. Na njih je bilo vse napisano, kaj se igra, kdo igra itd. Režiser Fonze je znal vse zelo dobro narediti, pa Štefančeva Majda je znala tudi lepo pisati. Plakati so bili napisani na roke.« (Ana Benda)
- »Reklama za igre so bili plakati. Takrat smo jih že dajali natisniti v tiskarno. Zadolženi smo bili za posamezne kraje, da smo plakate razobesili. Viseli so na oglasnih deskah, ker pa teh še ni bilo dosti, so bili tudi po drevesih in vratih.« (Ivan Rahne)
- »O igrah so nas obveščali s plakati, ki so viseli na kostanjih in na kakšni oglasni deski ali pa na kakšni hiši, kjer se dosti ljudi hodi mimo. Na plakatih je pisalo, da igrajo igralci Prosvetnega društva Srečko.« (Štefka Zorman)

Slika 37: Igralka Kristina Smolej v naročju drži bele vrtnice, *Bele vrtnice* pa je bil naslov ene zadnjih predstav po spominu Fani Šetina. Sedijo levo: Hinko Rosulnik (Mežnarjev), desno Tone Šesek (Vončičev); stojijo z leve: Marjan Gosar (Skavarjev), Kristina Smolej, Marjan Podboršek (Bognarjev), desno sta Peter Zalokar in režiser Matko Baloh (arhiv Marjana Podborška).

Premiere in gostovanja

Premiere gledaliških iger po letu 1951 so bile vedno v zadržnem domu, s predstavami pa so potem gostovali na okoliških odrih. Za gostovanja se je dogovarjal režiser. Z gledališkimi predstavami so gostovali na odrih v številnih okoliških krajih: **Vodice, Skaručna, Gameljne, Šmartno pod Šmarno goro, Tacen, Šentvid in Savlje v Ljubljani, Smlednik, Trboje, Zalog pri Cerkljah, Mekinje v Kamniku, Radomlje, Ihan, Mengeš in Trzin**. Pogosto je šlo tudi za izmenjave med igralskimi skupinami. Ker še niso imeli avtomobilov, je bilo potrebno organizirati prevoz. V Šmartno pod Šmarno goro so šli s kolesom, včasih jih je peljal kakšen domačin s konjem in vozom ali kasneje pa s kamionom. Vse, kar so potrebovali za predstavo, so morali prepeljati v kraj gostovanja. Za kostume in rekvizite je bil zadolžen vsak igralec sam, masko pa jim je maskerka naredila tik pred predstavo.

- *»Premiere so bile v združenem domu v Utiku. Gostovali smo v Komendi, v Šmartnem in drugod. Društva so bila med seboj povezana, pa so se dogovorili: danes igramo mi pri vas, drugič vi pri nas. V Šmartno se je velikokrat šlo, tam je bila velika hala pri cerkvi, kjer je kasneje nastala šola. S kolesom smo šli tja. Osebnih avtomobilov takrat še ni bilo. Kržičev Joža, ki je že imel kamion, nas je z njim peljal v Komendo, Zalog in še kam. /.../ Za kostum je poskrbel vsak igralec zase. /.../ Masko je naredila maskerka na licu mesta.« (Ana Benda)*
- *»Premierne predstave smo imeli vedno v združenem domu v Utiku, po njej pa smo z igrami gostovali naokoli. Igrali smo povsod tukaj okrog, kjer so imeli odre; velikokrat smo bili v Tacnu, pa v Komendi, Trbojah, Šentvidu, Gameljnah, Pirničah, Zalogu pri Cerkljah in še kje. Za gostovanja se je večinoma dogovarjal režiser. Tja, kjer smo igrali, je bilo potrebno pripeljati vse potrebno za igro. Ker sami še nismo imeli avtomobilov, je bil to kar problem.« (Ivan Rahne)*

Obiskanost gledaliških predstav

Predstave so bile vedno dobro obiskane. Gledalci so prišli peš tudi iz sosednjih vasi, npr. iz Polja, Vodice in Skaručne, avtomobilov v tistem času še ni bilo. Večina gledalcev je bila mladih, a prišli so tudi starejši. Zasedli so vsa sedišča in stojišča tako, da je bila dvorana nabito polna. Za ogled predstav je bila vedno vstopnina, večja za sedenje spredaj in malo manjša za zadaj. V zimskem času so bile gledališke predstave skoraj vsako nedeljo, saj so na odru gostovale tudi gledališke skupine iz drugih krajev.

- *»Pri plesu ne bo vstopnine, ker je vstopnina pri sami igri. V nedeljo pospravijo dvorano vsi, ki sodelujejo pri igri.« (Zapisnik PGD Šinkov Turn, 15. 3. 1954)*
- *»Dvorana je bila vedno polna, saj druge zabave ni bilo. Hodili smo v cerkev in na igre, to je bilo vse. /.../ Vstopnina je pa bila. Najprej je bilo za vse enako, potem pa, ko so bile igre v združenem domu, je bila v prvi vrsti malo večja, zadaj pa malo manjša.« (Ana Benda)*
- *»V zimskem času so bile igre skoraj vsako nedeljo. Velikokrat smo gledali igralce iz Tacna, pa tudi od drugod. Bili so zelo dobri igralci, a tudi naši domači so bili dobri. S Polja gor je bil kar sprevoz, ko so šli ljudje na igro. Niso prišli samo domačini, ampak tudi s Polja, Vodice in Skaručne. Na igre so prihajali tudi starejši, a večina je bilo mladih. Če nisi zadosti kmalu prišel, je bila dvorana že nabito polna. Zmeraj je bilo tako. Drugam nismo hodili, saj avtomobilov še ni bilo. Vsi so prišli peš. To je bil dogodek za mlade, da so skupaj prišli in da so se malo družili.« (Štefka Zorman)*
- *»Predstave so bile vedno zelo dobro obiskane. Ko je bila zgrajena dvorana in so bili v njej že stoli, je bilo vse zasedeno, pa še stojišča so bila. Vedno je bilo polno, obisk je bil zelo dober. Obisk ni bil razlog, da je društvo prenehalo delovati, ker je bilo vedno izredno veliko ljudi.« (Marjan Podboršek)*

Odvisnost predstav od zunanjih dejavnikov

Predstave so bile odvisne od kmečkih opravil. Ko je bila jeseni pospravljena zadnja košnja in so kmetje že pospravili pridelke z njiv, so se lahko pričele priprave na gledališke predstave. Premiere in gostovanja so se potem odvijala pozimi vse tja do konca marca. Glede igranja za državne praznike, pa so bila mnjenja najinih informatorjev različna.

- *»Pogosto smo nastopali, ko smo imeli državni praznik, partizanski je moral biti, dan OF itd. Takrat so bili ljudje prosti, mi smo do takrat že kar malo znali, tako da smo dostikrat naredili predstave takrat. Na koncu pa se je oder podrl, postavili so mize, da so ljudje potem še malo pojedli. /.../ Zelo je bilo odvisno od kmečkih opravil. Predstave so bile do konca februarja, marca je bilo že konec predstav. Velika noč je že odpadla. Mogoče smo zaigrali dvakrat ali trikrat, saj smo še kar malo ponavljali, pa hodili smo po gostovanjih, ampak potem ni šlo več. Na kmetih smo morali delati, nekateri so hodili še v službo. Jeseni pa, ko se je z njiv že malo pospravilo, ko je bila pospravljena zadnja košnja, pa smo zvečer spet lahko šli kam.« (Ana Benda)*

- *»Čas predstav je bil odvisen od kmečkih opravil; vadili in igrali smo takrat, ko na kmetih še ni bilo toliko dela. To je bilo predvsem jeseni in pozimi, pa malo še spomladi, poleti pa nismo igrali. Za državne praznike tudi nismo igrali.« (Ivan Rahne)*

Druženje po predstavah

Igralci po predstavah niso imeli posebnih zabav. Običajno je bila le manjša pogostitev, ob kateri so se pogovorili o uspešnosti predstave. Na silvestrski večer pa niso igrali, pač pa so prišli harmonikaši, tako da so lahko tudi plesali. Tisti, ki so se med seboj dobro razumeli in so imeli zadosti časa, pa so se družili tudi po vajah in niso odšli takoj domov. Zanimivo je bilo to, da so se njihove vloge odražale tudi pri druženju. Med seboj so si izmenjevali opazke, kot je npr. *»Daj no, tiho bodi, saj ti si moj mož.«* ali pa *»Kako je, pastirček?«* Nastajale so zabavne anekdote.

- *»Po predstavah smo še malo posedeli in se pogovorili o tem, kdo je bil boljši, kdo slabši, kako nam je predstava uspela, to je bilo skoraj vedno po predstavi. To je bila tista notranja tolažba. V hecu je včasih tudi kakšna beseda prišla, npr. »Daj no, tiho bodi, saj ti si moj mož.« /.../ Bili smo povezani, družili smo se, bili smo prijatelji. Če si igralec, se ne moreš skregati. Vsak čuti do igranja eno svojo obveznost, vsak je ravno toliko naredil kot ti, četudi si igral glavno vlogo. Bil je igralec, med seboj smo bili soodvisni. Še potem, ko smo se kdaj pogovarjali, je bilo fletno kakšno besedo reči o tem. /.../ Za silvestrovo nismo nikoli igrali, vsaj mislim, da je bilo tako. Za ples smo potrebovali muziko. Krišekarjev Janez je prišel s harmoniko in harmonikaši iz Bukovce, pa Vinko Novak iz Bukovice z lajno.« (Ana Benda)*
- *»Običajno je predstava trajala kar precej časa. Ko je je bilo konec, smo bili utrujeni, tako da smo komaj čakali, da gremo domov. Ni bilo kakšne posebne zabave potem.« (Ivan Rahne)*
- *»Po predstavah nismo imeli zabav, smo pa dobili nekaj malega za jesti in piti, malo smo se podružili. Tudi po vajah smo se malo družili. Tisti, ki smo se zelo dobro razumeli, pa smo se pogovarjali še drugje, kje zunaj in nismo šli takoj domov.« (Marija Benda)*
- *»V Divjem lovcu sem igral pastirčka. Kadar sem potem srečal Rakovega Toneta, ki je bil divji lovec, mi je zmeraj rekel: »Kako je, pastirček?« (Marjan Podboršek)*

Pomen sodelovanja v gledaliških predstavah

Igralcem je bilo igranje v gledaliških predstavah zelo pomembno, saj takrat ni bilo druge zabave. Vsi so bili na sodelovanje v gledaliških igrah ponosni in ni bilo razlik med bolj ali manj izkušenimi igralci. Med seboj so se dobro razumeli in so uživali v tem, da so lahko igrali skupaj. Razloge, zaradi katerih so igralci z veseljem sodelovali pri gledaliških predstavah, bi lahko strnili v naslednje točke:

1. Imeli so veselje do igranja, radi so se vživljali v gledališke vloge, to jim je bil izziv.
 2. Igranje jim je bila najboljša zabava v tistem času, ko še ni bilo televizije.
 3. Vsi so delali za skupni cilj, ki je bil, da bi jim predstava dobro uspela.
 4. Radi so se družili. V družbi je bilo dobro vzdušje, pogosto so tudi zapeli.
- *»Imela sem tudi izredno veselje do igranja. Sama igra je meni veliko pomenila. To je bilo pravzaprav moje veselje, veselje mojega življenja. Igranje je bilo zame zabava in zadovoljstvo. /.../ Rada sem igrala, družba je bila dobra, takrat je bilo lepo, po igri smo še malo počakali, kaj zapeli, zelo fletno je bilo. /.../ Imela sem kar velike vloge. Da se v nekoga vživiš, to je res nekaj posebnega. Mislim, da je skoraj vsak malo ponosen na tako delo, še posebno, če je imel malo večjo vlogo. Važno nam je bilo, kako je izpadlo. /.../ To so bili tako prijetni časi. Nikoli jih nisem pozabila.« (Ana Benda)*
 - *»Igral sem do konca, dokler so bile igre. /.../ Imel sem tudi veselje do igranja in petja. Pa družba je bila. /.../ Zaradi tega smo bili bolj povezani in imeli smo skupni cilj postaviti igro. Rojstnih dni nismo praznovali, organizirana pa so bila silvestrovanja v združenem domu. Včasih so iz vlog nastale anekdote, da je bilo bolj zabavno. /.../ Nekatere predstave so bile zelo*

zabavne, tako da smo se tudi igralci veliko nasmejali in se zabavali, npr. Zakonci stavkajo je bila že takšna. Igranje je bila zame neke vrste zabava. Ker takrat še ni bilo televizije niti kake druge zabave.» (Ivan Rahne)

- »V igrah sem rada igrala, ker je bilo lušno, da smo se družili dekleta in fantje. Igrala sem tudi še potem, ko je bil zgrajen združni dom. Posebno mi je ostala v spominu igra Divji lovec, kjer sem bila v skupini deklet. /.../ Za nas je bil uspeh, da nam je igra dobro uspela, pa da je bilo dosti ljudi. /.../ Radi smo se družili, druge zabave ni bilo, televizije ni bilo, igre pa so bile.« (Ivanka Kunstelj)
- »To mi je bilo v veselje, užitek, veselje do igranja, do druženja, vse skupaj. Bilo je zelo sproščeno, domače vzdušje, vsi smo se poznali. Nobene razlike ni bilo med boljšimi igralci, ki so imeli že malo več izkušenj z igranjem, in mlajšimi igralci. Vsi smo se sproti učili pri vseh stvareh.« (Marjan Podboršek)

Pomen gledaliških predstav za domače prebivalstvo

Ne samo za igralce, tudi za domače prebivalstvo so gledališke igre pomenile zabavo in druženje. Gledališko dejavnost se je precej naenkrat nehala, nadomestila pa jo je televizija s svojim programom, z motorji in avtomobili pa so prebivalci postali bolj mobilni.

- »Za domače prebivalstvo so igre pomenile zabavo in druženje, saj druge zabave takrat ni bilo. Fantini od tukaj so dosti hodili v kino v Mengeš, npr. moj brat Ciril. Okoli 50. leta je to že bilo. V združnem domu je bila kasneje televizija, pa so jo tja hodili gledat. A radi smo šli tudi na igre. Pri nas mama na igre ni hodila, je rekla, da je to za nas mlade. Igranje iger se je sčasoma prenehalo. Prišli so motorji, kasneje avtomobili, pa so se ljudje vozili drugam, leta 1958 je prišla tudi televizija, kjer so bili filmi. Verjetno so se menjale tudi generacije. Igralci so se poročili in si ustvarili družine. Potem se je vse to nehalo, sedaj je le redkokdaj še kakšna igra.« (Štefka Zorman)

Druge zanimivosti: ansambel in ideja o letnem gledališču

Prosvetno društvo Srečko je imelo krajši čas tudi svoj ansambel, v katerem so igrali na harmoniko, klarinet, trobento in bobne. Ansambel je obstajal kakšno leto, igrali pa so na nekaj veselicah in prireditvah. Ko je bil Štefan Borčnik predsednik Prosvetnega društva Srečko, je imel idejo, da bi v Bognarjevi dolini v Utiku zgradili letno gledališče. Tako bi lahko igrali igre na prostem kot takrat v Mengšu in še kje. Do uresničitve te ideje ni prišlo, ker do te doline ni bilo javnega dostopa.

Višek amaterskih kulturnih društev

Aleš Gabrič je zapisal: »Prosti čas, namenjen kulturi, so ljudje v predvojnih letih in prvem desetletju po vojni še vedno večinoma izrabljali na dva načina: z branjem knjig in delovanjem v številnih kulturnih društvih. /.../ V petdesetih letih 20. stoletja je bil drugi organizacijski višek amaterskih kulturnih društev na Slovenskem, saj je v več kot 700 kulturnih društvih v Sloveniji aktivno delovalo več kot 40.000 Slovencev. Tudi obiskovalcev prireditev teh skupin je bilo več kot v kasnejših letih, ko je ponudba kulturnih dobrin močno spremenila svojo podobo. Kasneje je na spremembo izrabljanja prostega časa močno vplivala **televizija**, ki je začela z rednim oddajanjem oktobra 1958. Televizija je prinesla skoraj v vsak dom številne kulturne dobrine, zaradi česar je padlo v krizo tradicionalno amatersko kulturno delovanje, podobno tudi kinematografi.«⁶⁶

⁶⁶ Gabrič, Aleš, 1999, str. 125-126.

Delovanje Prosvetnega društva Srečko sovpada z viškom amaterskih kulturnih društev na Slovenskem, ki je bilo v petdesetih letih 20. stoletja. Če je vsako kulturno društvo priredilo vsaj eno gledališko predstavo na leto, jih je bilo v Sloveniji v tem obdobju uprizorjenih 700 na leto (danes jih je 200⁶⁷). Po letu 1958, ko je začela oddajati Televizija Ljubljana (v okviru RTV Ljubljana, predhodnice RTV Slovenija), je televizijski program vedno bolj začel nadomeščati kulturne dejavnosti. To dejstvo so potrdili vsi najini informatorji. Sprva je bila televizija tudi v združenem domu v Utiku, kamor so jo hodili gledat krajani, kasneje pa je našla svoje mesto v vsakem domu. Poleg tega je imelo v petdesetih letih vedno več ljudi motor, v kasnejših desetletjih pa je imela vsaka družina tudi avtomobil. Na ta način so se možnosti za kulturne dejavnosti in zabavo zelo povečale in selile v večje kraje in mesta.

4 ZAKLJUČEK

Z raziskavo sva skozi gledališke predstave prikazali kulturno udejstvovanje mladih in odraslih na območju KS Bukovica–Šinkov Turn v obdobju po drugi svetovni vojni, ko še ni bilo televizije in sodobnejših prevoznih sredstev. Ugotovili sva, da so v obdobju od leta 1946 do leta 1962 uprizorili najmanj 35 gledaliških predstav, od teh 31 po ustanovitvi Prosvetnega društva Srečko. Prva leta po vojni so gledališke igre nastajale v okviru Prostovoljnega gasilskega društva Šinkov Turn, ki je pri gledaliških igrah dobro sodelovalo tudi z leta 1952 ustanovljenim Prosvetnim društvom Srečko.

Raziskovanje ljubiteljske gledališke dejavnosti v KS Bukovica–Šinkov Turn po drugi svetovni vojni je bilo težko, ker se ni ohranilo veliko pisnih virov, nekdanji igralci pa so danes stari več kot 80 let, večina več kot 90 let, mnogi pa so že pokojni. Zato so marsikatero podrobnosti te dejavnosti ostale nepojasnjene. Vsi sodelujoči informatorji pa so ohranili zelo lepe spomine na čas mladosti, ko so se pripravljali in igrali številne gledališke igre. To je bil čas, ko so se veliko družili, peli, se zabavali in ustvarjali za skupen cilj, ki je bil čim boljše odigrati gledališko igro.

Čeprav sva poiskali veliko nekdanjih igralcev na območju nekdanje KS Bukovica–Šinkov Turn, bi jih lahko našli še nekaj v drugih krajih, saj so se nekateri zaradi poroke ali iz drugih razlogov odselili od tod. Z veliko truda in časa bi verjetno lahko našli še kakšen prispevek v takratnem dnevnem časopisu *Slovenski poročevalec*, kjer so občasno objavili kakšno vabilo ali poročilo o gledališki predstavi in drugi kulturni dejavnosti v kraju. Žal se je vse arhivsko gradivo o Prosvetnem društvu Srečko izgubilo, razen dokumentov, ki sva jih našli v Zgodovinskem arhivu Ljubljana. Zato bi bilo nadaljevanje raziskovanja zelo težavno.

⁶⁷ Za primerjavo: ljubiteljska gledališča v Sloveniji so v letu 2022 uprizorila 200 predstav za odrasle. Vir: Program dela 2023 Javnega sklada Republike Slovenije za kulturne dejavnosti, uredila Urška Bittner Pipan, Ljubljana, JSKD, 2023, str. 58.

5 LITERATURA IN VIRI

Literatura

- Čoh Kladnik, Mateja: »Narod sodi«: *Sodišče slovenske narodne časti*. Ljubljana: Študijski center za narodno spravo, 2020.
- Dolenc, Ervin; Godeša, Bojan; Gabrič, Aleš: *Slovenska kultura in politika v Jugoslaviji, Zgodovinski viri*, Ljubljana: Modrijan, 1999, str. 125-126.
- *Enciklopedija Slovenije 1*, A-Ca, urednica Alenka Dermastia, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1987.
- *Enciklopedija Slovenije 5*, Kari/Krei, glavni urednik Marjan Javornik, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1987.
- Gabrič, Aleš; Režek, Mateja: *Zgodovina 4, Učbenik za četrti letnik gimnazije*, Ljubljana: DZS, 2020.
- Gabrič, Aleš: Slovenska kultura v drugi Jugoslaviji, v: Slovenska kultura in politika v Jugoslaviji (Ervin Dolenc, Bojan Godeša, Aleš Gabrič), Ljubljana, Modrijan (Zbirka Zgodovinski viri za srednje šole), 1999.
- *Ilustrirana zgodovina Slovenije*, urednik Marko Vidic, Ljubljana, Mladinska knjiga: 1999.
- Kokole, Vera: Krajevne skupnosti v Sloveniji, *Geografski vestnik*, Ljubljana: Geografsko društvo Slovenije, 1978.
- *Krajevni leksikon Slovenije*, II. knjiga, Jedro Osrednje Slovenije in njen jugovzhodni del, urednik Roman Savnik, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1971.
- Logar, Maja: Ljubiteljsko gledališče kot sociološki fenomen, *O amaterskem gledališču, zbornik s strokovnega posveta o amaterskem gledališču na podežlju in urbanem okolju*, ur. Metka Zobec, Ljubljana, Zveza kulturnih organizacij Slovenije, 1994.
- Orel, Barbara: Gledališče kot razmerje med izvajalci in gledalci, *O amaterskem gledališču, zbornik s strokovnega posveta o amaterskem gledališču na podežlju in urbanem okolju*, ur. Metka Zobec, Ljubljana, Zveza kulturnih organizacij Slovenije, 1994.
- Program dela 2023 Javnega sklada Republike Slovenije za kulturne dejavnosti, uredila Urška Bittner Pipan, Ljubljana, JSKD, 2023.
- Razpotnik, Jelka Miranda; Snoj, Damjan: *Raziskujem preteklost*, Učbenik za zgodovino v 9. razredu osnovne šole, Ljubljana, Rokus Klett, 2015.
- Razpotnik, Jelka Miranda; Plazar, Anja; Verdev, Helena: *Raziskujem preteklost 9*, samostojni delovni zvezek, 2. del, za zgodovino v 9. razredu, Rokus Klett, Ljubljana, 2017.
- *Slovenski etnološki leksikon*, uredil Angelos Baš s sodelovanjem uredniških odborov, Ljubljana: Mladinska knjiga, 2004.
- Sokler, Ajda: 70 let ljubiteljskega gledališča na Studencu, *Amfiteater, Revija za teorijo scenskih umetnosti*, letnik 8, št. 1, 2020, Ljubljana: Akademija za gledališče, film, radio in televizijo, Slovenski gledališki inštitut, 2020.
- Šilc, Jurij: Prebivalci in uprava Vodic in okolice od Marije Terezije do zloma Kraljevine Jugoslavije, str. 101–118, v: *Dediščina ljudi in krajev: zbornik občine Vodice* (ur. Rado Čuk). Vodice: Občina, 2020.
- Švajncar, Janez J.: *Partizanska spomenica 1941, Seznam nosilcev*, Logatec, Vojni muzej Logatec, 2017.
- Švajncar, Janez J.: Partizanska odlikovanja, znaki in medalje, Muzej narodne osvoboditve Maribor, 1985.
- Trškan, Danijela: *Lokalna zgodovina – učenje z odkrivanjem*, Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete, 2007.
- *Veliki slovar tujk*, urednik Miloš Tavzes, Ljubljana: Cankarjeva založba, 2006.
- *Vse poti naše prihodnosti: 40 let življenja in dela osrednje OŠ Vodice* (ur. Nada Fajdiga). Vodice: OŠ, 2003.
- Matija Jenko, Cilka Marenče, Marija Kunstelj: *Prvih 90 let PGD Šinkov Turn, 1925–2015*, zbornik, Vodice: PGD Šinkov Turn, 2020.

Elektronski viri in literatura:

- Gledališče, SSKJ, <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=1&Query=gledali%C5%A1%C4%8De> (20. 9. 2023).
- Kokalj Kočevan, Monika: *Mobiliziranci v nemško vojsko z Gorenjske v letih 1943–45*. Zbirka Razpoznavanja, 32. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2017. Pridobljeno s

https://www.sistory.si/cdn/publikacije/43001-44000/43080/32_razpoznavanja_splet.pdf (20. 9. 2023).

- Občina Vodice, *Zgodovina*, dostopno na <https://www.vodice.si/objave/175> (19. 9. 2023).
- Vrtovec Beno, Ana: Ljubiteljsko gledališče kot način preživljanja prostega časa, *Etnolog*, 30, 2020, str. 290–46. dostopno na: <https://www.etno-muzej.si/sl/etnolog/etnolog-30-2020/ljubiteljsko-gledalisce-kot-nacin-prezivljanja-prostega-casa> (20. 10. 2023)
- Zgodovinski arhiv Ljubljana, dostopno na: https://vac.sjas.gov.si/vac/search/details?id=1085625&refCode=SI_ZAL_KAM/0017&type=&subId=&subLink= (19. 9. 2023).

Viri:

1. *Bilten Prosvetnega društva Srečko Šenkov Turn–Bukovica: 1951/52 Srečko 1961/62*, izdan ob desetletnici delovanja društva. Bilten priredil: Štefan Borčnik, prispevki: Vilko Kolar, Meta Sršen, Maks Žnidar, Jože Traven, Cita Marn, Štefan Borčnik in Miha Kranjec. Tiskano v Ljubljani, januarja 1962 (arhiv Ane Benda).
2. Poročni list Testinonium Copulationis za Franca Marna 29. 6. 1941, izdal Župnijski urad Marijinega Oznanjenja v Ljubljani dne 1. 7. 1941 (arhiv Fani Šetina).
3. ZČ: V Šenkovem turnu in Bukovici so marljivi, *Slovenski poročevalec*, letnik 16, št. 53, 5. 3. 1955, str. 6, vir: dLib na povezavi https://www.dlib.si/listalnik/URN_NBN_SI_DOC-2NRJU48P/6/index.html#zoom=z (15. 12. 2023).
4. Zgodovinski arhiv Ljubljana, SI_ZAL, LJU/0707/001/00205, Registracija društev, Prosvetno društvo Srečko Šinkov Turn (1952–1971), Serija 1, TE 7, ovoj 205, 181-210. V ovoju so bili naslednji dokumenti:
 - *Zapisnik ustanovnega občnega zbora za prosvetno društvo Šenkov turn*, Prosvetno društvo Srečko Šenkov turn, 15. 2. 1952,
 - *Osnutek Pravil prosvetnega društva* in potrdilo pravilnosti, Okrajni odbor Ljudske prosvete, Kamnik, 19. 3. 1952,
 - *Seznam podpisnikov za registracijo*, Odbor Ljudske prosvete Srečkota, Šenkov turn, štev. S1.52, Bukovica, 20. 2. 1952,
 - *Seznam inventure*, Odbor Ljudske prosvete Srečkota Šinkov turn, Šinkov turn, 8. marca 1952,
 - *Prošnja za registracijo društva*, Prosvetno društvo Srečko Šinkov turn, Šenkov turn, 17. 3. 1952,
 - *Odločba*, Okrajni LO Ljubljana-okolica, Oddelek za notranje zadeve, štev. IV-2646/1-52, Ljubljana, 20. 5. 1952,
 - *Spremni dopis*, Okrajni LO Ljubljana-okolica, Oddelek za notranje zadeve, Ljubljana, 20. 5. 1952.
 - *Prošnja za karakteristike za Traven Jožefa ...*, Okrajni LO Ljubljana – okolica, Oddelek za notranje zadeve, štev. IV-2646/1-52, Ljubljana, 20. 5. 1952,
 - *Karakteristike za podpisnike prijave za registracijo*, Okrajni LO Ljubljana okolica, Oddelek za notranje zadeve, štev. IV-2646/2-52, predmet: Ljubljana, 17. 6. 1952,
 - *Ponovna urgencia na dopis štev. IV-2646/1-52 z dne 17. 6. 1952*, OLO Ljubljana okolica, Oddelek za notranje zadeve, štev. IV-2646/1-52-Pi/Er., 30. VII. 1952,
 - »Ob priliki kontrole registriranih društev ...«, poziv za registracijo, OLO Ljubljana okolica, Tajništvo za notranje zadeve, štev. IV. 9247/1-54, Ljubljana, 27. 12. 1954,
 - KUD Srečko Šenkov turn registracija, Občinski ljudski odbor Vodice, štev. 3/55, Vodice, 10. 1. 1955,
 - »DPD Srečko Bukovica: vodi jo ...« odrezek, ob strani številka 377 (karakteristika predsednika društva Lužar Vinka).
 - *Odločba (izpis iz registra društev Skupščine občine Ljubljana Šiška)*, Skupščina mesta Ljubljana, uprava za notranje zadeve, štev. 10/11-024-107/Š, Ljubljana, 28. 6. 1971.

Ustni viri:

1. Franc Kunstelj, Selo pri Vodica (pogovor: 3. 7. 2023).
2. Ana (Benda) Rahne, Vižmarje (pogovor: 13. 6. 2023).
3. Ivanka (Kunstelj) Žun, Trzin (pogovor: 6. 7. 2023).
4. Ivan Rahne, Selo pri Vodica (pogovor: 26. 6. 2023).
5. Tilka (Zupan) Rahne, Selo pri Vodica (pogovor: 26. 6. 2023).
6. Štefka (Zorman) Merčun, Utik (pogovor: 11. 6. 2023).
7. Marija (Benda) Hofmann, Šinkov Turn (pogovor: 1. 7. 2023).
8. Fani (Marn) Šetina, Utik (pogovor: 25. 9. 2023).

9. Marija Kunstelj, Selo pri Vodica (pogovor: 27. 10. 2023).
10. Marjan Podboršek, Utik (pogovor: 24. 11. 2023).

Slikovni viri iz osebnih arhivov:

1. Franc Kunstelj – slika 4.
2. Ana (Benda) Rahne – slike: naslovna, 33, 34, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48.
3. Marija (Benda) Hofmann – slike 51 in 52.
4. Fani (Marn) Šetina – slike: 17, 18, 21, 35, 36, 53, 54.
5. Marjan Podboršek – slike: 37, 55, 56.
6. Stane Rahne – slike: 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30.
7. Francka (Vrtačnik) Mrak – slika 5.

6 PRILOGA

6.1 Intervju z Ano Benda, por. Rahne

Najbolj obširen intervju sva naredili z Ano Benda, ki je odigrala več glavnih vlog v gledaliških predstavah Prosvetnega društva Srečko Šinkov Turn, igranje ji je bilo tudi zelo pomembno. Obiskali sva jo 13. 6. 2023 na njenem domu v Vižmarjah.

Sliki 38 in 39: Pogovor z Ano Benda, por. Rahne, v Vižmarjah dne 13. 6. 2023 (foto: Srečo Merčun).

Ali ste že v šoli radi igrali ali nastopali?

»Recitirala sem že v prvem razredu. Ne vem, če se bom še spomnila: »Kužek naš, ta je fantiček, zjutraj prvi vstane, vse stvari s sabo vzame ...« Bila sem v tretjem razredu, ko se je začela vojna (rojena sem leta 1933). Potem smo hodili v nemško šolo, ki je bila prav tako v gradu v Šinkovem Turnu, dokler je partizani niso zažgali (Op.: to je bilo 9. 12. 1943). Med vojno potem nismo več hodili v šolo. Po vojni smo s šolo nadaljevali v farovžu pod cerkvijo. Tam smo zaključili šolo, ker smo bili že dorasli. Naša generacija ima zato samo šest razredov osnovne šole. Nekaj let za nami je še bila šola v farovžu, v šolskem letu 1953/1954 pa se je preselila v nov zadružni dom v Utiku, ki je bil precej velik in je bilo v njem dosti prostora. Vedno sem rada nastopala, dokler sem živela doma, v Šinkovem Turnu. Potem pa, ko sem se preselila v Vižmarje, pa ne več.«

Katerega leta približno pa ste začeli igrati v gledaliških igrah?

»Prva igra, v kateri sem igrala, je bila Zamotana snubitev (1950/1951). Glavno vlogo pa sem prvič igrala v igri Divji lovec.«

Ali so že vaši starši igrali v igrah?

»Ja, že stari ata. Bil je tako zagnan, je v gradu veliko delal in igral. Že v času Avstro-Ogrske so veliko igrali. Bil je strašno brihten in veliko knjig je prebral.«

Ali se spomnite slavnosti ob dograditvi zadružnega doma?

»Jeseni je bilo. Bilo je polno ljudi, prišli so tudi iz Repenja, Vodice in drugje. Ljudje so takrat radi šli tja, kjer se je kaj dogajalo. Zadružni dom je bil že pod streho, ni bil pa še dograjen. Narejenega pa je bilo že toliko, da smo

imeli v njem lahko proslave. Vse je bilo še zelo skromno. Proslava je bila v nabito polni dvorani. Spomnim se, da sva z Andrejevčevno Francko peli tisto pesem, ki je bila za na vojsko pripravljena: »Nebo žari in gozd šumi, skrivnosten spev solze motri, ti boš pa doma ostala, prošnje luči prižigala, vsak večer, ko zapreš samotno drev. Jaz pa se bom spomnil nate, od daleč gledal luči zlate, vsak večer, ko zapreš samotno dver.« Dolga, ampak lepa pesem, govori o odhodu moža ali ljubljence, ki ga ni bilo več nazaj. Vem, da je bila zadnja kitica: »Nebo žari in gozd šumi, skrivnosten spev, solze in kri.« Čisto zadnja vrstica je bila: »Al sin se vrnil je domov en sam.« Lepa pesem, zato ni čudno, da so nama toliko ploskali.«

Katere igre so igrali takoj po drugi svetovni vojni?

»Prve igre po vojni so začeli igrati pod vodstvom Vončičeve Milke (op. Milka Sešek, kasneje poročena Mušič). Ona je bila prva, ki je s tem začela po vojni. Bila je zelo nadarjena. Kakor je znala orati in sejati, je znala tudi lepo režirati igre. Najprej so igrali igro **Dve nevesti**. Z njo so gostovali v Mekinjah, kamor smo jo šli gledat. V Mekinje smo šli peš. Vse je Vončičeva Milka organizirala sama. Pri Vončiču v hiši so se učili, potem so pa na gasilce naredili, tako da so igrali v okviru gasilske organizacije. Druga igra je bila **Deseti brat**. Igrali so jo v Mekinjah in Trzinu. Vsako leto je bila ena igra. Potem je bil **Ljubavni cvet je zamorjen**. V njej je igral Aljažev Joža, pa Šesková Francka, ki je potem v vodo skočila, takšen je bil konec igre. To je bila zelo lepa igra, ki jo je režirala še Vončičeva Milka. Igrali so jo v letih 1948/1949, ko združni dom še ni bil zgrajen.«

Kako se spominjate ustanovitve Prosvetnega društva Srečko Šenkov Turn–Bukovica?

»Leta 1951 smo ustanovili Prosvetno društvo Srečko Šenkov Turn–Bukovica, ustanovni sestanek pa je bil pri Hribarjevemu Franceljnu v Kosezah. Ustanovni člani so zapisani v biltenu, med njimi sva bili tudi Tilka Zupan in jaz. Med ustanovnimi člani je bil tudi Feliks Rosulnik, ki pa ni igral, rad je pa je bil v družini in rad je pomagal, če je bilo potrebno kaj pripeljati, organizirati. Veliko je nastopal Rakov Tone, z njim sem preigrala veliko vlog, je znal tudi zelo dobro igrati. Bil pa je hitre jeze, tako da je bilo včasih treba kar malo potrpeti.«

Zamotana snubitev je bila komedija v treh dejanjih. Režiral jo je Alfonz Mihelčič, učitelj v Utiku, doma iz Mengša. Od tukaj naprej sem pa bila zraven. Potem je bila igra **Na silvestrski večer**, potem pa **Oh, ta Polona**. To je bila igra, ki smo jo igrale samo punce. Igrale smo jo za 8. marec – dan žena. Potem je bila igra **Slaba vest**, to je bilo že leta 1952, ko smo naštudirali dve igri. Obe je režiral Fonze (Alfonz) Mihelčič, ki je bil pri tem res odličen. Potem smo igrali veseloigro **Prisiljen stan je zaničevan**, z Mežnarjevim Hinkom sva jo igrala. Potem pa je bila že igra **Divji lovec** leta 1953. To smo dvakrat igrali doma, v združenem domu, z njo smo gostovali v Komendi, kamor so nas peljali s kamionom.«

Slika 40: Ana Benda in Rakov Tone sta imela v igri *Divji lovec* glavni vloge (arhiv Ane Benda).

Ali je kdo fotografiral predstave? In če je, ali ste dobili te fotografije?

»Fotografirali pa so nekaj. Imam nekaj slik. V začetku tega še ni bilo, ampak kasneje so že kdaj slikali in smo dobili slike. Se mi zdi, da imam slike z dveh ali treh predstav.«

»Potem je bila igra **Zakonci stavkajo**. To smo tudi igrali v združenem domu. Bilo je zelo zabavno. Igro **Domen** (1955) pa nisem več igrala. Takrat sem že približno dve leti hodila z mojim bodočim možem Francetom, njemu pa to ni bilo všeč. Sicer je šel z nami, ko smo se s kamionom peljali, je karte (vstopnice) trgal. Ko so se pripravljali na igro **Domen**, me je režiser Fonze parkrat vprašal, če bom igrala, pa sem mu razložila situacijo. Pri Domnu je potem namesto mene vlogo hčerke odigrala Jakčeva Ani.«

Slika 41: Ana Benda: »Na tej sliki je prizor iz Divjega lovca. Dekleta smo na planini. Ker je bila velika noč, smo imele pirhe in se pogovarjale.«
(arhiv Ane Benda)

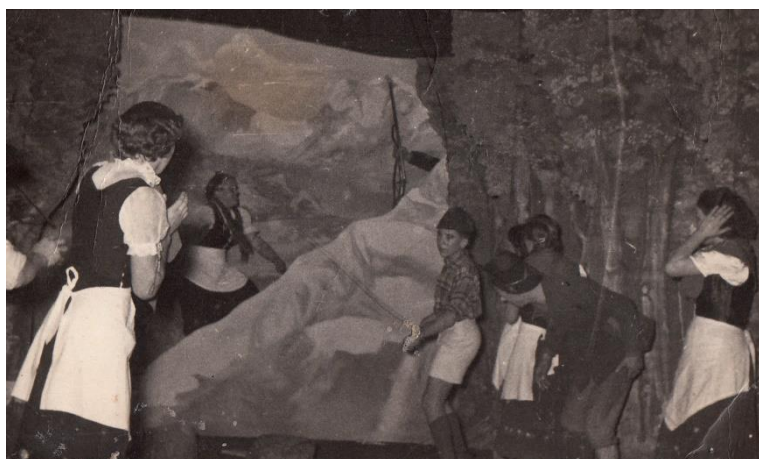
Slika 42: Ana Benda: »Tudi ta prizor je iz igre Divji lovec. Mojemu očetu se je bledlo, jaz pa jokam in ga prosim, da bi imela divjega lovca. Oče pa pravi, da me ne prizna več za svojo hčer.« (arhiv Ane Benda)

Slika 43: Ana Benda: »Tukaj divjemu lovцу odpnem verigo, v katero je imel vklejane roke.«
(arhiv Ane Benda)

Slika 44: Ana Benda: »Tukaj obvezujem Toneta, ki je bil vaški bebček. Igral ga je Krišekarjev Janez.«
(arhiv Ane Benda)

Sliki 45 in 46: Ana Benda: »Divjega lovca na koncu ustrelijo, jaz pa skočim za njim v prepad. To je tragična zgodba.« (levo) »Na desni sliki sva pa z Aljaževim Marjanom, bil je oče Zavrtnik, jaz pa njegova hči Majda.«
(arhiv Ane Benda) Na levi sliki je viden tudi pastirček, ki ga je igral Marjan Podboršek (Bognarjev).

»Po rojstvu sina Franota sem še šest let z družino živela doma, v Šenkovem Turnu. Moja zadnja predstava je bila **Poročil se bom s svojo ženo**, ki smo jo igrali leta 1962, ob deseti obletnici Prosvetnega društva Srečko. Z njo smo gostovali v več krajih, v Pirničah itd. V igri sta igrala dva para: Ivan (igral ga je Jožekov Ivan), ki se je ločil od žene (igrala jo je Štefančeva Zofka), drugi par sva bila Hinko Rosulnik in jaz. Hinku je v igri žena ušla, tako da

ni imela partnerja. Potem pa sva se v igri midva s Hinkom pobotala, Ivan pa se je še enkrat poročil s svojo ženo. To je bilo smeha, ko sta se še enkrat poročila. Bila je zelo luštna komedija. Takrat sem zadnjič stala na odru.»

Sliki 47 in 48: Ana Benda: »Na sliki je moja zadnja igra, ki je imela naslov Poročil se bom s svojo ženo. S Hinkom Rosulnikom sva bila v igri par. Na levi sliki je z nama tudi Ivan Rahne (Jožnekov).« (arhiv Ane Benda).

Do kdaj je bil režiser Alfonz Mihelčič?

»Leta 1955 je bilo tudi zadnjič, da je igro režiral Fonze Mihelčič. Fonzi med komunisti ni bil dobrodošel, ker je hodil v cerkev. Potem je pustil poučevanje in šel delat v Semenarno Mengeš. Zelo dobro jo je vodil veliko let. Igre je potem režiral Štefan Borčnik s Sela, igralci pa so ostali domačini. Veliko je igrala Jakčeva Ani, ki je bila tri leta mlajša od mene, pa njen bodoči mož Stane je tudi rad igral. Vedno je bil zraven, če ne drugače, pa pri prodaji vstopnic. Veliko je igral tudi Jožnekov Ivan. Grofe Celjske je igrala moja sestra Mari. Potem sem bila v Vižmarjah in ne vem več kaj dosti, kaj se je tukaj dogajalo.«

Kje, kdaj in kako pogosto ste imeli vaje?

»Vaje smo imeli dvakrat na teden ali pa celo trikrat, če je bil čas. Vedno smo imeli vaje zvečer, ker smo hodili v šolo, ker smo morali krave pasti, zvečer pa, ko se je naredil mrak, smo lahko šli v zadružni dom. Vedno so bile vaje v soboto zvečer, ko smo imeli vsi čas, ker je bila potem nedelja. Šola je bila takrat še v sobotah, samo nedelja je bila prosta.«

Ali so nekateri igralci takrat tudi že delali, bili v službah?

»Ja, to so bili tisti, ki niso bili iz kmetij, kjer ni bilo zemlje, npr. pri Anžku itd. Oni so morali v službo. Bilo je tako, da so šli na delo v Gameljne ali Jarše. Moja sestra Mari je hodila na delo v Jarše, enkrat dopoldne enkrat zvečer.«

Kako so vaje potekale? Koliko časa ste potrebovali za posamezno predstavo?

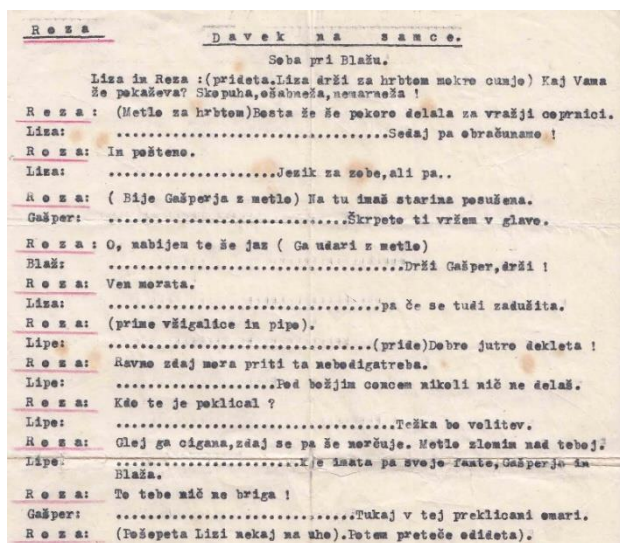
»Vaje so pa potekale tako, da je vsak prišel na vrsto. Če si lepo znal govoriti, si šel lahko naprej, če pa si slabše odgovarjal in še nisi dobro znal besedila, si moral pa ponavljati. Režiser Fonze Mihelčič, ki nas je učil, je bil glavni. Kar nekaj vaj je bilo potrebnih, težko bi rekla točno koliko. Jeseni smo začeli, potem smo vso zimo vadili, za novo leto smo imeli potem ples, silvestrovanje, takrat smo bili že odrasčeni. Režiser Fonze Mihelčič nas je spustil na oder šele potem, ko je videl, da igro res dobro obvladamo. Že dopoldne je prišel iz Mengša sem učiti, potem je šel domov, zvečer pa je zmeraj prišel nazaj. Bil je zelo fejest človek, zelo požrtvovalen. Vsako leto smo zagotovo naštudirali eno igro, pa če se je dalo, je bila za pusta še kakšna smešnica.«

Ali ste imeli igralci tudi po več vlog?

»To pa ne. Samo enkrat se spomnim, se mi zdi, da je bilo to pri Divjem lovcu, da je nekdo zamenjal enega igralca. Da pa bi eden igralec odigral več vlog, se ni dogajalo. Igralcev je bilo dosti in vsi smo radi igrali. Čeprav je kdo slabše znal, je vseeno rad igral.«

Ali ste imeli najprej bralne vaje in šele nato vaje na odru?

»Ja, imeli smo bralne vaje, kjer smo vadili samo izgovorjavo in se učili besedila. Besedilo smo dobili natipkano ali pa smo ga prepisali sami.« (Pokaže nekaj primerov.)

Slika 49: Delček besedila iz igre **Davek na samce**, v kateri je Ana Benda igrala Rezo. Ana Benda: »Tukaj je moja vloga v igri **Davek za samce**. Dobili smo natipkano in iz tega smo se učili.« (arhiv Ane Benda).

Omenili ste Jakčevo Kristino. Ali je ona tudi igrala?

»Ja, je enkrat. Z mojo sestro Mari sta skupaj igrali igro o nekem kralju, naša Mari je igrala sužnjo. Moja sestra je drugače bolj malo igrala. Ko je bila stara 20 let, je odšla od doma, v Nemčijo, kjer je delala vso delovno dobo.«

Ali ste kdaj igrali tudi v domačem, gorenjskem narečju?

»Divjega lovca smo igrali v narečju. Res smo ga fajn igrali in govorica je bila lepa. Drugače smo govorili na »l« in ne po domače, po gorenjsko. Kakšno besedo že, če je bil hec, drugače pa ne. Režiser, ki nas je učil, je rad videl, da je bilo tako, kot je treba.«

Ali so vsi sodelovali prostovoljno ali pa so npr. režiserju ali komu drugemu delo plačali?

»Vsi smo igrali prostovoljno, tudi režiser ni bil nič plačan. Nikdar pa ni nihče nobenega silil, pa smo radi prevzeli vloge. Nekateri so bili kar žalostni, če niso dobili nobene vloge. Pri dodelitvi vlog je režiser gledal, da si lahko na odru nekaj pokazal. Vsak ni za na oder, daleč od tega. Edino malico smo imeli v gostilni pri Anzelnu, kadar je bilo vse končano, ko smo pri nas odigrali **Divjega lovca**. Tisto so organizirali samo za tiste, ki so sodelovali v igri. To so bili časi takoj po vojni, ko ljudje, ki so od domobrancev ali z nemške vojske prišli, niso smeli nikamor. Nekaj časa niso smeli sodelovati, potem pa se je počasi malo odtajalo.«

Kako je nastala scena in kje ste dobili rekvizite?

»Marsikaj smo imeli doma. Naša mami je bila precej bogata, ker je prišla z velike kmetije na Cerkljanski Dobravi, in sem lahko marsikaj prinesla. Tudi drugi so stvari prinesli od doma. Sceno pa so fantje poštukali, kar je pasalo skupaj, ali pa so jo naredili sami oziroma pri Porentovih, kjer je bila tišlarija. Porentov Francelj je dovolil, da so lahko marsikaj naredili za sceno: Andrejčev Nace, pa Aljaževa dva, ki so tam delali, so marsikatero stvar od tam prinesli na oder. Tisto je potem ostalo še za druge igre. Pri Porentovih so nas kar podpirali, so tudi marsikateri material dali za to. Ljudje so bili dobrovoljni, saj so tudi sami radi prišli na igre. Dvorana pa je bila vedno polna, saj druge zabave takrat ni bilo. Hodili smo v cerkev in na igre, to je bilo vse.«

Kdo je skrbel za ličenje in preobrazbo obrazov?

»V vsem času, ko sem igrala, je bila naša maskerka Štefančeva Majda. Tudi Mila Vončičeva je to znala, ona je imela sama malo tega talenta. Ampak Majda Zupan, Štefančeva, Tilkina sestra, je pa večinoma skrbela za to in je to res dobro obvladala, nekaj malega je tudi igrala. Po poklicu je bila šivilja. Potem se je poročila in živela v Mengšu.«

Ali je potem skrbela tudi za kostume?

»Ja. Od doma smo prinesli tudi nekaj kostumov ali pa smo jih dobili pri bogatejših vaščanih, npr. pri Martinovem Poldetu v Bukovici. Punce so imele fine predpasnike in smo kar prišli. Pa Janeščeva iz Polja, ki se je priženila nad Plevencem, je bila z velike, bogate kmetije v Polju, je imela vse sorte gvante. Vem, da je meni dala zeleno obleko ravno za mojo zadnjo igro in sem jo z veseljem nosila. Seveda jo je samo posodila, potem smo jo prinesli nazaj. Včasih pa smo dobili kostume na posodo iz ljubljanskega gledališča, a smo morali izposojati plačati.«

Kako je bilo z osvetlitvijo? Ali ste imeli tudi glasbo med dejanji?

»Žarnice so bile, saj je elektrika že bila. Glasbe pa ni bilo, samo petje. Takrat smo imeli tudi pevske zборе, vendar so bili ti ločeni od iger. Zbor je vodil Mežnarjev Hinko. Rekli smo mu vaški pevski zbor.«

Ali ste tudi nastopali kot vaški pevski zbor?

»Saj smo bili že kar priznan pevski zbor. Takrat je bilo zelo dobrodošlo, če se je pelo kaj partizanskega, če ne narodnega, npr. Na oknu glej obrazek bled, pa Hej brigade in podobne, vse znam še danes. Z njimi smo nastopali. V cerkvi pa smo peli Marijine in druge pobožne pesmi. To je bilo takrat naše edino razvedrilo. Ni bilo televizije, še knjig je bilo zelo malo, marsikje tudi radia ne. K nam ga je že pred vojno prinesla teta Micka, ki je služila na Bledu.«

Kdo pa je skrbel za zastor? Ali ste imeli prišepetovalca?

»Za zapiranje zastorov je bil vedno eden zadolžen. Večkrat je bil to Pestoten Joža, ki je rad sodeloval, ni pa igral. Pomoč šepetalca je bila pa vedno, če ne drugje, zadaj za zastorom. Drugače ne gre. Se spomnim, da se je komu včasih zataknilo in ni šlo nikamor, potem pa mu je prišepnil in je šlo naprej. Cita Marnova je bila večkrat prišepetovalka, včasih je tudi igrala. Enkrat sva skupaj igrali, Cita je igrala ta staro, jaz pa ta mlado, potem sva se pa kregali, takšna je bila igra. Včasih smo se zelo nasmejali. Od tistih, ki smo igrali, skoraj nihče ne živi več.«

Kako je potekalo obveščanje občinstva o predstavah?

»Plakati so šli na vrata gostiln in trgovin. Na njih je bilo vse napisano, kaj se igra, kdo igra itd. Režiser Fonze je znal vse to zelo dobro narediti, pa Štefančeva Majda je znala tudi lepo pisati. Plakati so bili napisani na roke.«

Ali je bila vstopnina za ogled predstav?

»Vstopnina je pa bila. Najprej je bilo za vse enako, potem pa, ko so bile igre v združenem domu, je bila v prvi vrsti malo večja, zadaj pa malo manjša.«

Premiere ste igrali doma. Kje pa ste gostovali in kdo se je dogovarjal za gostovanja?

»Ja, premiere so bile v združenem domu v Utiku. Gostovali smo v Komendi, Šmartnem in drugod. Društva so bila med seboj povezana, pa so se dogovorili: danes igramo mi pri vas, drugič vi pri nas. V Šmartno se je velikokrat šlo, tam je bila velika hala pri cerkvi, kjer je kasneje nastala šola. S kolesom smo šli tja. Osebnih avtomobilov takrat še ni bilo. Kržičev Joža pa je že imel kamion in nas je z njim peljal v Komendo, Zalog in še kam.«

Kako so potekala gostovanja?

»Tisti, ki so igrali, so šli naprej, da so vse že prej pripravili. V Komendi pa so sceno postavili že domači izvajalci, tako da nam ni bilo potrebno voziti toliko stvari. Za kostum je poskrbel vsak igralec sam. Masko je naredila maskerka na licu mesta. Ta je bila odvisna od vloge, eni so bili precej spremenjeni, predvsem glavni igralci, tisti pa, ki so bili bolj malo na odru, pa manj.«

Ali so bile predstave odvisne od kmečkih opravil, državnih praznikov in drugih prireditev v kraju?

»Pogosto smo nastopali, ko smo imeli državni praznik, partizanski je moral biti, dan OF itd. Takrat so bili ljudje prosti, mi smo do takrat že kar malo znali, tako da smo lahko naredili predstave takrat. Na koncu se je oder podrl, postavili so mize, da so ljudje še malo pojedli. Zelo je bilo odvisno tudi od kmečkih opravil. Predstave so bile do konca februarja, marca je bilo že konec predstav. Velika noč je že odpadla. Mogoče smo zaigrali dvakrat, trikrat, pa hodili po gostovanjih, ampak potem ni šlo več. Na kmetih smo morali delati, nekateri so hodili še v službo. Jeseni pa, ko se je z njiv že malo pospravilo, ko je bila pospravljena zadnja košnja, smo zvečer spet lahko šli kam.«

Kako ste vi usklajevali vsakdanje obveznosti s pripravami na predstave in z nastopi?

»Zaposlila sem se v Iskri, kjer sem 22 let delala žarnice. Ko pa sem igrala, še nisem bila zaposlena. Takrat sem delala doma na kmetiji, skupaj s staršema in sestro.«

Ali so bili o predstavah napisani kakšni članki v medijih?

»V časopisu je bilo že kdaj, ampak je moralo biti kaj partizanskega, drugače pa ni prišlo v časopis.«

V Biltenu piše, da ste vsi, ki ste veliko delali, v Šentvidu dobili neko priznanje.

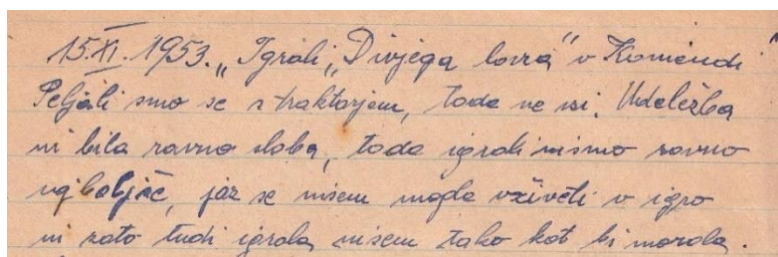
»Ja, priznanje sem pa dobila in knjige so nam dali. To je bilo v združenem domu.«

Ali vam kdaj predstava ni uspela? Kakšne so bile težave?

»Tega se ne spomnim. Vem pa, da zmeraj ni bilo čisto uspešno. Saj to je normalno.«

Ali je kdaj prihajalo do kakšnih nesoglasij ali nevoščljivosti zaradi vlog?

»Je tudi, ravno tako. Do tega lahko pride, čisto malo je treba. Kdo ima kaj več besedila, kdo bolje zna, kdo manj. Ni bilo to kreganje, ampak drugačno gledanje, zamera. Sam pri sebi si je kdo kaj mislil ali pa se je s kom pogovarjal o tem. Vendar v času, ko sem igrala, nihče ni prenehal igrati zaradi nesoglasij. Nevoščljivosti zaradi vlog pa ni bilo. Režiserji so določili vloge, oni so točno vedeli, česa je kdo zmožen.«

Slika 50: Izrez iz dnevnika Ane Benda, ki ga je napisala 15. novembra 1953.

Ali ste se družili tudi po premieri in po predstavah?

»Po predstavah ni bilo zakusk, včasih le majhna pogostitev. V Smledniku se spomnim, da so nam nekaj pripravili, doma pa tega ni bilo. Po predstavah smo še malo posedeli in se pogovorili o tem, kdo je bil boljši, kdo slabši, kako nam je predstava uspela. To je bilo skoraj vedno po predstavi, to je bila tista notranja tolažba. V hecu je včasih tudi kakšna takšna beseda prišla, kot npr. »Daj no, tiho no bodi, saj ti si moj mož.«

Kako ste se bili igralci med seboj povezani? Ali ste se družili tudi drugače?

»Bili smo povezani, družili smo se, bili smo prijatelji. Če si igralec, se ne moreš skregati. Vsak čuti do igranja eno svojo obveznost, vsak je ravno toliko naredil kot ti, četudi si igral glavno vlogo. Bil je igralec, med seboj smo bili soodvisni. Še potem, ko smo se kdaj pogovarjali, je bilo fletno kakšno besedo reči o tem. Takrat smo imeli v združenem domu organizirana tudi pustovanja in silvestrovanja. Bilo je skromno, a zelo lušno. Potem je bil tudi ples, pa petje. Tam smo bili kar dolgo časa, tudi do dveh ponoči ali pa še dlje. A nismo bili tam samo igralci, tudi tisti, ki so prišli na igro, so ostali in se zabavali. Za ples smo potrebovali muziko. Krišekarjev Janez je prišel s harmoniko in harmonikaši iz Bukovce, pa Vinko Novak iz Bukovice z lajno. Rojstnih dni pa takrat nismo praznovali, ampak godove. Za sveto Ano je bila maša v Šinkovem Turnu, ker je v oltarju sveta Ana. Ampak praznovanja niso bila nič kaj posebnega. Moja mami je kakšen krof naredila, pa jabolka so bila zraven, malo šnopsa, samo malo smo ga poskusili, pa peli smo, vedno smo peli. Tako smo proslavljali godove.«

Zakaj ste radi sodelovali pri gledaliških predstavah? Kaj vam je sodelovanje takrat pomenilo?

»Še danes grem rada v gledališče v Ljubljano. Rada sem igrala, ker je bila dobra družba, ker smo po igri še malo počakali, kaj zapeli, zelo fletno je bilo. Imela sem tudi izredno veselje do igranja. Sama igra je meni veliko pomenila. To je bilo moje veselje, veselje mojega življenja. Igranje je bilo zame zabava in zadovoljstvo. Ko sem se preselila v Vižmarje, mi je bilo včasih hudo, da me ni več zraven, ker so tam še igrali. Imela sem kar velike vloge. Da se v nekoga vživiš, je res nekaj posebnega. Mislim, da je vsak malo ponosen na igranje, še posebno, če je imel malo večjo vlogo. Važno nam je bilo, kako je izpadlo. To so bili tako prijetni časi. Mojih je bilo tistih deset let, ko smo začeli, pa dokler nisem šla od doma. Nikoli jih nisem pozabila. Življenje pa gre naprej, sedaj sem stara 90 let. Pogrešam ljudi, ki jih ni več, s katerimi smo bili skupaj.«

6.2 Spomini Ivana Rahneta in Tilke Zupan, por. Rahne

Ivana Rahneta in njegovo ženo Tilko Zupan sva obiskali 26. 6. 2023 na njunem domu na Selu. Njune spomine sva strnile v povzetek, ki je bil avtoriziran.

Tilka Zupan: »Oba z Ivanom sva igrala v igrach. Veliko je igrala tudi moja mlajša sestra Zofka Zupan. Za masko pa je skrbela Majda Zupan, moja sestra dvojčica. Bila je zelo dobra maskerka. Menda je hodila na en tečaj v Ljubljano, da se je naučila tega.«

Ivan Rahne: »Prve igre po vojni je režirala Milka Sešek Vončičeva, a to je bilo takrat, ko so igrali samo pod Šinkovim Turnom. Igrali so npr. igro **Naša kri**. Takrat me še ni bilo zraven. Igrati sem začel potem, ko je bil združni dom že zgrajen. Med letoma 1951 in 1953 me ni bilo doma, ker sem bil dve leti v Skopju pri vojaki. Spomnim se igre **Lepa Vida**, zelo odmevna igra je bila igra **Divji lovec**, pa igro **Celjski grofje** smo tudi igrali. Igre so bile različno dolge. Najprej je bil režiser Fonze Mihelčič, učitelj, bolj proti koncu pa Štefan Borčnik.

Vaje smo imeli v združenem domu. Bile so ob večerih enkrat ali dvakrat na teden. Takrat sem že hodil delat. Za igro je bilo potrebne kar precej vaje, ker smo bili čisti amaterji. Jeseni smo začeli. Vadili in tudi igrali smo v glavnem jeseni in pozimi. Vsako leto smo naštudirali eno ali dve igri. Med njimi so bile tudi enodejanke, npr. **Zakonci stavkajo** (1954). Na vajah smo besedilo najprej brali, za to je bilo par vaj. Ko smo besedilo že malo obvladali, smo vadili na odru. Vsak je imel le po eno vlogo, ni se zgodilo, da bi eden igral več vlog. Vsi smo sodelovali prostovoljno, nihče ni bil plačan, tudi režiser ne. Poklicnih igralcev pa nikoli ni bilo zraven.

Sceno smo postavljali vsi skupaj. Tudi ko smo šli gostovat, smo morali sami postavljati sceno in pripraviti vse, kar smo potrebovali v predstavi. Za masko je skrbela Tilkina sestra Majda. Šminkala nas je in naredila masko, če je bilo treba. Tudi lasulje smo imeli. Kar je bilo bolj zahtevnega, smo si izposodili iz gledališča (npr. lasulje, obleke in kakšne pripomočke). Bolj navadne obleke in predmete pa smo prinesli od doma, npr. vrče, kozarce in podobno. Za to je poskrbel v glavnem tisti, ki je za svojo vlogo v igri to tudi potreboval. Vsak je skrbel za svojo vlogo. Oder je imel zaveso, pa reflektorji so bili v dvorani že nameščeni. Posebej nismo imeli nikogar, ki bi skrbel za to, ampak smo se vedno med seboj dogovorili, kdo bo prižigal luči in odgrinjal ali zagrinjal zaveso. Reklama za igre so bili plakati. Takrat smo jih že dajali natisniti v tiskarno. Zadolženi smo bili za posamezne kraje, da smo jih razobesili. Viseli so na oglasnih deskah, ker pa teh še ni bilo dosti, so bili tudi po drevesih in vratih.

Premierne predstave smo imeli vedno v združenem domu v Utiku, po premieri pa smo gostovali naokoli. Igrali smo povsod tukaj okrog, kjer so imeli odre; velikokrat smo bili v Tacnu, Komendi, Trbojah, Šentvidu, Gameljnah, Pirničah, Zalogu pri Cerkljah in še kje. Za gostovanja se je večinoma dogovarjal režiser. Tja, kjer smo igrali, je bilo potrebno prepeljati vse potrebno za igro. Ker sami še nismo imeli avtomobilov, je bil to kar problem. Kakšen domačin je nas, igralce, peljal s konjem in vozom. Vsak igralec je poskrbel za svoj kostum, masko pa nam je Majda naredila pred nastopom. Običajno ni bilo časa, da bi še preizkusili oder. Za svoje delo nismo dobili nobenih nagrad, le ob desetletnici društva smo dobili diplome.

Običajno je predstava trajala kar precej časa. Ko je je bilo konec, smo bili utrujeni, tako da smo komaj čakali, da gremo domov. Zabave po predstavi ni bilo. Pri igranju ni bilo posebnih komplikacij, saj smo bili vedno že dobro uigrani, preden smo odšli nastopat. Ne spomnim se, da bi predstava kdaj odpadla, ker nekdo ne bi mogel nastopiti in da bi ga moral kdo zamenjati. Ni bilo takih primerov.

Čas predstav je bil odvisen od kmečkih opravil; vadili in igrali smo takrat, ko na kmetih ni bilo veliko dela. To je bilo predvsem jeseni in pozimi, pa malo še spomladi, poleti pa nismo igrali. Za državne praznike tudi nismo igrali. Da bi predstave kdo posnel, tega takrat ni bilo. **Divjega lovca** so poslikali, ker je bila malo bolj zahtevna predstava, pa tudi veliko ljudi je v njej sodelovalo. Včasih je bilo objavljena kakšna slika v časopisu, samo ne vem, v katerem. Tudi reklamo so včasih dali v časopis. Takrat je bila tukaj Občina Šentvid, Vinko Kolar, ki je bil predsednik za kulturo v Šentvidu, je bil velikokrat tukaj.

Igral sem do konca, dokler so bile igre. Saj druge zabave takrat ni bilo, zato je bilo dobro, da se je vsaj nekaj dogajalo. Televizije še ni bilo, še radia je bilo malo. Imel sem tudi veselje do igranja in petja. Pa družba je bila. Vaje mi niso vzele veliko časa, zvečer kakšno uro v zimskem času. Hodil sem v službo, predstave pa so bile ob nedeljah ali ob sobotah. Vse sobote so bile takrat še delovne, tako da ni bilo veliko prostega časa. Sobota je bila delovna, ob nedeljah je bila igra, v ponedeljek pa spet služba.

Svojo vlogo se je moral vsak naučiti. Na vajah smo se učili, malo pa je bilo treba študirati še doma. Besedila za vloge smo dobili natipkana. Režiser nas je pri vajah popravljaj in nam svetoval, kako se je treba obnašati, govoriti, kam se postaviti. Za druženje izven vaj pa nismo imeli prav dosti časa, saj smo bili parkrat na teden skupaj na vajah ali predstavah. Zaradi tega smo bili bolj povezani in imeli smo skupni cilj postaviti igro. Rojstnih dni nismo praznovali, organizirana pa so bila silvestrovanja v združenem domu.

Včasih so iz vlog nastale anekdote, da je bilo bolj zabavno. Redko pa je prišlo do manjših nesoglasij, a če je veliko ljudi skupaj, kdaj pa kdaj že pride kaj navzkriž, saj so značaji ljudi različni.

Nekatere predstave so bile zelo zabavne, tako da smo se tudi igralci veliko nasmejali in se zabavali, npr. **Zakonci stavkajo** je bila že takšna. Igranje je bila zame neke vrste zabava. Ker takrat še ni bilo televizije niti kake druge zabave, se je vsaj nekaj dogajalo. Poleg tega sem tudi pel v cerkvenem pevskem zboru in v pevskem zboru Avtomontaže, pa tudi med igrani smo včasih kaj zapeli. »

6.3 Spomini Ivanke Kunstelj, por. Žun

Že Franc Kunstelj (Aljažev) je povedal, da je poleg njegovih bratov igrala tudi njegova sestra Ivanka. V gasilskih zapisnikih je dvakrat omenjena, da je bila zadolžena za pisanje plakatov. Zato sva jo 6. 7. 2023 obiskali v Trzinu. Njene odgovore sva strnili v naslednji povzetek.

Ivanka Kunstelj: »V družini nas je bilo šest otrok: France, Mimi, Jože, Marjan, jaz in Rudi, ki je bil najmlajši. V šolo smo hodili Šenkov Turn, šola je bila v gradu. Ker je grad pogorel, je bila po vojni šola nekaj časa v farovžu. Spomnim se učitelja Inkreta, pa učiteljic Ani in Greti. V igrah sem rada igrala, ker je bilo lušno, da smo se družili

dekleta in fantje. Igrala sem tudi še potem, ko je bil zgrajen združni dom. Posebno mi je ostala v spominu igra **Divji lovec**, kjer sem bila v skupini deklet. Dokler ni bilo združnega doma, smo vadili v šoli v farovžu, potem pa smo vadili v združnem domu. Vaje so bile zvečer. Besedilo smo imeli napisano, potem smo se pa učili. Takrat še nisem hodila v službo, ampak sem delala samo doma, na kmetiji. Na vajah pogovarjali o tem, kako bi bilo boljše. Spomnim se tudi režiserja Mihelčiča. Imeli smo tudi prišepetovalko, to je bila Cita Marn. Zdi se mi, da sta za masko in šminkanje skrbeli Milka Vončičeva in Štefančeva Majda. Rekvizite, ki smo jih potrebovali, smo poiskali doma. Kulise je naredil moj brat Marjan, ki je bil mizar in je delal v Porentovi delavnici. Plakate smo naredili sami doma. Za predstave je bila tudi vstopnina. Gledalcev je bilo vedno veliko, ljudje so kar radi prišli in so bili zadovoljni. Z igrami smo tudi gostovali naokoli, bili smo v Mengšu, Trzinu, v Mekinjah pri Kamniku in drugje. Tja so nas peljali s konjem, na vozu. Da bi potovali s kamionom, se ne spomnim.

Pri igranju je bilo najtežje to, da si se moral besedilo naučiti, ga obvladati. A mi je bilo igranje všeč, da si se živil v določeno vlogo in da je igra prišla na oder. Za to smo imeli veselje. Največje zadovoljstvo je bilo, da nam je uspelo, da smo igro dobro odigrali, potem smo bili veseli. Za nas je bil uspeh, da nam je igra dobro uspela in da je bilo dosti ljudi. Veliko sem igrala, a se vlog ne spomnim več, stara sem že čez 90 let. Radi smo se družili, ker druge zabave takrat ni bilo, televizije ni bilo, igre pa so bile. Marjan, Jože, Rudi, vsi moji bratje so igrali, France še najmanj, pa sosedi Ivanova Mici in Francka. Ko sem se poročila in preselila v Mengeš, pa nisem več igrala.«

6.4 Spomini Marije Benda, por. Hofmann

Ana Benda je v intervjuju omenila, da je potem, ko je sama prenehala z igranjem, v nekaj gledaliških predstavah igrala tudi njena sestra Mari Benda. Obiskali sva jo 1. 7. 2023 v Šinkovem Turnu, kjer je bila na dopustu. Njene spomine sva strnili v naslednji povzetek.

Sliki 51 in 52: Mari Benda na prireditvi ob desetletnici Prosvetnega društva Srečko leta 1962. Na levi sliki stoji zadaj, prva z leve, na desni sliki stoji spredaj v sredini (arhiv Marije Benda).

Marija Benda: »S sestro nisva nič igrali skupaj, ker sem od nje 8 let mlajša. Pri igrah sem začela sodelovati, ko sem bila stara 17 let, od leta 1958 dalje. Do takrat smo obiskovali igre, na katerih so igrali drugi. Zakaj so me povabili, se ne spomnim več. Verjetno jim je manjkala igralka za kakšno vlogo. Potem sem nekaj malega igrala. Ne vem točno, kdaj so se igre prenehale igrati, vem samo, da so se kar naenkrat končale. Spomnim se, da sem bila za neko vlogo enkrat zelo lepo oblečena, zna biti, da sem bila kakšna grofica ali nekaj takega. Ni pa bila to igra **Celjski grofje**. Imela sem manjše vloge. A tista vloga mi je bila posebej všeč zato, ker sem bila tako lepo oblečena. Bila sem mlada in mi je bilo to všeč. Vaje smo imeli največkrat proti večeru. Takrat sem bila že v službi, delala sem v tovarni Induplati Jarše.

Režiser je bil Štefan Borčnik. Spomnim se tudi soigralcev, Jakčevi Ani in Kristina sta bili velikokrat zraven. Kostume smo imeli izposojene, verjetno iz gledališča, ker takrat nihče ni imel tako lepih oblek. To so bile obleke iz drugega časa, za kraljice ali grofice. Imeli pa smo tudi prišepetovalko, prav verjeto je, da je bila to Marnova Cita.

Premiere so bile v združnem domu in moram reči, da je bila dvorana polna. Hodili smo tudi na gostovanja. Spomnim se, da smo parkrat igrali v Trbojah, pa še kje. Za ogled iger je bila vstopnina. Po predstavah nismo

imeli zabav, smo pa dobili nekaj malega za jesti in piti, malo smo se podružili. Tudi po vajah smo se malo družili. Tisti, ki smo se zelo dobro razumeli, pa smo se pogovarjali še drugje, kje zunaj in nismo šli takoj domov.

Zadnjo igro, v kateri sem igrala, smo igrali leta 1961 ali tam nekje. Veliko sem igrala z Jerasovim Janezom, pisal se je Sršen, ki je prav zgodaj umrl. Z njim sva se dobro razumela in na poti domov smo vedno ušpičili kakšno neumnost. Z nami bil še Štefančev Cene, pa Bognarjev Marjan iz Bukovice, ki je leto ali dve mlajši od mene. S temi igralci sem se najbolje razumela, imeli smo veliko heca med seboj. Ko sem bila stara 20 let, sem odšla na delo v Frankfurt, v Nemčijo, kjer sem se potem poročila in si ustvarila družino. Vsako leto pa sem se vračala v Šinkov Turn. Tukaj sedaj živi moja hčerka Simone z družino, z možem pa sedaj živiva v Bad Reichenhallu na jugovzhodu Nemčije, blizu nemško-avstrijske meje.«

6.5 Spomini Fani Marn, por. Šetina

Fani Marn živi v Utiku. Obiskali sva jo 25. 9. 2023 in se z njo pogovorili o njenem očetu Francu Marnu in mami Citi Marn. Njene spomine sva strnili v naslednji povzetek.

Sliki 53 in 54: Partizanska enodejanka **Mati**, ki so jo igrali leta 1956. Z leve: Tone Černivec (Rakov), Mari Gubanec (Kajžna), Ivan Rahne (Jožnekov) in Cita Marn z ruto (arhiv Fani Šetina).

Fani Marn: »Moja mama je vseskozi sodelovala pri igranju. Velikokrat sem šla z njo na vaje. Tudi jaz sem znala igre na pamet. Ko je vzela eno jakno, smo kar rekli: »Mama ima skušenjsko jakno.« Skušnje so včasih rekli vajam. Ko je vzela skušenjsko jakno, sem jo prosila, če grem lahko z njo in velikokrat me je vzela s seboj. Mama je bila pogosto prišepetovalka, imela je celo besedilo, jaz pa sem mamo poslušala tam nekje za odrom, in sem vse besedilo dobro poznala. Spomnim se iger: **Divji lovec**, partizanske enodejanke **Mati**, igre **Nevesta iz Amerike**, **Skrivnost najdenke** ... Povsod tukaj je mama igrala. Mislim, da je imela mama probleme s ščitnico in da je težko govorila, šepetala je pa lahko, zato je bila prišepetovalka. Možno pa je tudi, da je imela sama takšno željo. Veliko iger sta režirala Fonze Mihelčič in za njim Štefan Borčnik. Eno igro je na koncu režirala tudi Balohova učiteljica, ko je prišla učiti v Utik. Na vajah je bilo zelo zanimivo. Mene so imeli vsi zelo radi, ker sem bila majhna, drobna punčka. Najboljše mi je bilo, ko me je kdo objel. Naša mama ni imela navade, da bi me kdaj pobožala ali objela. Vončičeva Milka, pa Jakčeva Ani in Bendova Ana pa so me objemale in bile zelo prijazne do mene. To mi je bilo najbolj prijetno, to sem kot otrok potrebovala. Leta 1954 sem začela hoditi v šolo v zadružni dom, ki takrat še ni imel fasade. Pred tem pa sem hodila v šolo v Vodice, tukaj pa sem začela hoditi v 4. razred. Učil me je ravno učitelj Fonze Mihelčič. Ena zadnjih predstav je bila igra **Bele vrtnice**, ljubezenska zgodba, ki jo je režiral Matko Baloh. V igri je igrala tudi Jakčeva Ani.«

6.6 Spomini Štefke Zorman, por. Merčun

O gledaliških predstavah v domačem kraju sva se pogovarjali tudi s prababico Lejle Sodnik, ki živi v Utiku. Sama v igranju ni igrala, jih je pa pogosto obiskovala. Z njo sva se pogovarjali 28. 6. 2023. Njene spomine sva strnili v naslednji povzetek.

Štefka Zorman: »Enkrat je bila igra v gasilnem domu v Utiku. Takrat sem bila še otrok. Znotraj v gasilnem domu so naredili malo odra, gledalci pa smo stali spodaj. Potem se spomnim, da je Vončičeva Milka igrala fino gospo. Imela je glavno vlogo in lep kostum. Dobro se spomnim, ko so naši igralci igrali igro **Divji lovec**. V zimskem času so bile igre skoraj vsako nedeljo. Velikokrat smo gledali igralce iz Tacna in od drugod. Bili so zelo dobri igralci,

a tudi naši domači so bili dobri. S Polja proti Utiku je bil kar sprevod, ko so šli ljudje na igro. Niso prišli samo domačini, ampak tudi s Polja, Vodic in Skaručne. Na igre so prihajali tudi starejši, a večina je bila mladih. Če nisi zadosti kmalu prišel, je bila dvorana že nabito polna. Zmeraj je bilo tako. Drugam nismo hodili, saj avtomobilov še ni bilo. Vsi so prišli peš. To je bil dogodek za mlade, da so skupaj prišli in da so se malo družili. Bilo je čisto drugače kot sedaj, ko gre vsak po svoje.

Spomnim se, da so tukaj igrali tudi Linhartovo **Županovo Micko**. Zelo smešna je bila tudi igra **Poročil se bom s svojo ženo**. To smo gledali leta 1962, po premieri je bila še ena ponovitev. Pri cerkvi sv. Tilna nad Repnjami so na prostem igrali Miklovo Zalo. Spomnim se, da sva šla to igro gledat z možem Janezom (poročila sva se leta 1960). Bil je zelo lep večer. Igralci pa niso bili naši. V igri so sodelovali tudi konji. Na prostem je igra izpadla čisto drugače, bila je dobra osvetlitev, graščak in vsi igralci so odlično igrali, zelo dobro je bilo vse narejeno. Tisto je bilo kar nekajkrat, ker je bilo dosti obiska. Druge igre so bile vse tukaj v dvorani, ko je bil narejen zadružni dom. Pri zadnjem vhodu v dvorano je bila na levi strani kabina za prodajo vstopnic, desno pa so stranišča, naravnost pa se je šlo v dvorano.

O igrah so nas obveščali s plakati, ki so viseli na kostanjih in na kakšni oglasni deski ali pa na kakšni hiši, kjer je dosti ljudi hodilo mimo. Na plakatih je pisalo, da igrajo igralci Prosvetnega društva Srečko.

Za domače prebivalstvo so igre pomenile zabavo in druženje, saj druge zabave takrat ni bilo. Fantini od tukaj so dosti hodili tudi v kino v Mengeš, npr. moj brat Ciril. Okoli 50. leta je to že bilo. V zadružnem domu je bila kasneje televizija, pa so jo tja hodili gledat. A najrajši smo šli na igre. Pri nas mama na igre ni hodila, je rekla, da je to za nas mlade.

Igranje iger se je sčasoma prenehalo. Prišli so motorji, kasneje avtomobili, pa so se ljudje vozili drugam, leta 1958 je prišla tudi televizija, kjer so bili filmi. Verjetno so se menjale tudi generacije. Igralci so se poročili in si ustvarili družine. Potem se je vse to nehalo, sedaj je le redkokdaj še kakšna igra.»

6.7 Intervju z Marjanom Podborškom

Marjan Podboršek, po domače Bognarjev Marjan, je doma v Utiku. Z njim sva se pogovarjali 24. 11. 2023. Iz gledaliških predstav ima ohranjene tri fotografije, vse so iz iste predstave, sam pa se imena te predstave ne spomni več.

Sliki 55 in 56: Marjan Podboršek: »Na prvi sliki je Kristina Smolej, ki zdaj živi v Tacnu, takrat pa je stanovala v Bukovici pri Jakčevcih, doma pa je bila iz Smlednika. Tukaj sem v lovski uniformi, na drugi sliki imam tudi puško. Zgleda, da je bilo to dekle v zgodbi ustreljeno.« (arhiv Marjan Podboršek).

»Ko sem bil pri Prosvetnem društvu Srečko, smo ustanovili **ansambel**. V njem sem igral bobne, Zalokar Ciril harmoniko, Podgoršek Franc (Pestoten) s Sela je igral klarinet, Janče Narat iz Mengša pa trobento. Ko je Podgoršek moral k vojakom, je klarinet namesto njega igral Miro Jeraj (Rojčev) iz Vodic. Vodil in učil nas je Ernest Kvartič iz Mengša, ki je bil izobražen glasbenik, vsi ostali pa smo bili amaterji. Igrali smo polke in valčke. Spomnim se, da smo nastopili vsaj trikrat: enkrat v zadružnem domu na neki prireditvi, enkrat v Bukovici na gasilski veselici, pa na veselici v Trzinu. To je bil društveni ansambel, kakšnega posebnega imena pa nismo imeli. Eni so nam rekli »Veseli Phličarji«, recimo Mengšani, oni so Turncem v tistih časih radi rekli Phličarji, a je bila

to žaljivka. Takrat sem se v Mengšu učil, pa delal sem tam nekaj časa. To je bilo pred mojim odhodom k vojakom leta 1959. Obstajali smo eno leto, nekaj takega. Z Jančetom Naratom, ki je igral trobento, sva v Mengšu skupaj delala. Ideja za ustanovitev ansambla je prišla iz našega društva, pa smo se zmenili in igrali. Ciril Zalokar, ki je igral harmoniko, je študiral v Šentvidu in je bil skupaj z nekom, ki je bil tudi glasbeno izobražen. Žal pa se je naše igranje kmalu nehalo, premladi smo bili, vsak je imel svoje obveznosti in če ne prej, je bilo konec potem, ko si moral k vojakom.«

V katerih igrah ste igrali?

»Tudi v igrah sem večinoma igral pred odhodom k vojakom ali pa takoj po odsluženih vojaščini. Lahko bi bilo tudi v sezoni 1961/1962, a se premalo spomnim tega. Igral sem že v Divjem lovcu, pa verjetno še v kakšni igri potem. V Divjem lovcu sem igral pastirčka (slika 45). Kadar sem potem srečal Rakovega Toneta, ki je bil divji lovec, mi je zmeraj rekel: »Kako je, pastirček?« Med igrami so prevladovale drame, pa kakšna zabavna komedija sem pa tja, bolj za pusta ali kaj takega. Leta 1955 sem bil tudi zraven, ko smo šli na izlet v Koper.« (slika 30).

Kdo je igre izbiral? Kakšen je bil postopek, da ste igre lahko igrali? Kdo je opravil cenzuro oz. kje ste dobili dovoljenje?

»Kdo je dal idejo, katero igro bi igrali, bi pa težko rekel. Igralce pa je izbiral režiser, potem je bil to npr. Borčnik, prej pa kdo iz Šinkovega Turna, ker je bila tam ta igralska skupina, pa učitelj Mihelčič, ki je bil tukaj na šoli. Bile so to bolj domače igre, recimo Domen, Divji lovec in podobne. Mogoče so morali za igre dobiti tudi dovoljenje, da ne bi bila kakšna igra protipolitična.«

Kako se spominjate priprav oz. vaj na predstave?

»Spomnim se vaj, takrat smo se več pogovarjali in družili. Odnosi so bili dobri, pristni, zato smo radi hodili na vaje. Konec tedna je bila ponavadi vaja. Takrat sem bil še v šoli. Priprave so bile kakšen mesec in pol pred predstavo, nekaj takega. Začeli smo jeseni, pa je bila predstava za novo leto. To je bilo zelo hitro, ne zdi se mi, da bi se prav dolgo pripravljali, učili. Pred predstavo smo bili večkrat skupaj. Premiera je bila vedno v združenem domu, gostovali pa smo po več krajih, recimo v Radomljah, Zalogu pri Cerkljah, Vodica, mogoče tudi v Tacnu, samo se ne spomnim natančno.«

Ali se je obiskanost predstav sčasoma manjšala? Ali je društvo mogoče zaradi tega prenehalo z delovanjem?

»Predstave so bile vedno zelo dobro obiskane. Ko je bila zgrajena dvorana in so bili v njej že stoli, je bilo vse zasedeno, pa še stojišča so bila. Vedno je bilo polno, obisk je bil zelo dober. Obisk ni bil razlog, da je društvo prenehalo delovati, ker je bilo vedno izredno veliko ljudi.«

Kaj vam je takrat pomenilo sodelovanje pri igrah in v društvu?

»To mi je bilo v veselje in užitek, veselje do igranja, do druženja, vse skupaj. Bilo je zelo sproščeno, domače vzdušje, vsi smo se poznali. Nobene razlike ni bilo med boljšimi igralci, ki so imeli več izkušenj z igranjem, in mlajšimi igralci. Vsi smo se sproti učili pri vseh stvareh. Takrat sem bil še precej mlad. Ko sem igral pastirčka, sem bil še v osnovni šoli.«

Kam ste pa hodili v osnovno šolo?

»V osnovno šolo sem hodil v Vodice. Prvo leto po vojni, ko sem začel, šole v Vodica še ni bilo, ker je bila med vojno požgana. Pred vojno je bila šola v stavbi, kjer je sedaj občina. Po vojni smo šolo imeli v hiši nasproti gostilne, pri Lužarju se je reklo, med današnjo trgovino in Zavrlom. Tam, kjer danes stoji združni dom, pa je bil urejen vrt.«

Kako ste člani društva skrbeli za društveni inventar in kdo je skrbel za finančno poslovanje društva?

»Spomnim se, da je tovarna Stol iz Kamnika društvu podarila 300 stolov za dvorano. Da bi imeli kakšne inventure, se ne spomnim, nisem bil zraven, lahko pa, da so bile. Kdo je vodil račune, tudi ne vem. Pobirale so se vstopnine in dobivali smo donacije z občine, s tem se je društvo financiralo.«

V zborniku ob 10-letnici piše, da ste imeli tudi klub. Kaj se je v njem dogajalo?

»Kako je bilo potem, ko so imeli še klub, ne vem, ker nisem bil več zraven. To je bilo kasneje. Sodeloval sem le pri igrah in proslavah.«

Kako je Prosvetno društvo Srečko sodelovalo z gasilskim društvom?

»Recimo z muziko za veselico, ko smo igrali, smo igrali gasilcem za gasilsko veselico. Vsi, ki smo bili igralci, smo bili tudi gasilci. V glavnem smo sodelovali dobro, da bi pa posebej kaj za gasilce delali, se ne spomnim. Vse je bilo povezano, isti ljudje so bili tukaj in tam, tudi vodilni, predsednik Prosvetnega društva Srečko je bil pri gasilcih, tako da je bilo sodelovanje sigurno dobro.«

Ali je bilo Prosветno društvo Srečko zadolženo za prirejanje krajevnih proslav ob državnih praznikih? Kdo je skrbel za program, organizacijo in izvedbo proslav?

»Člani društva smo veliko sodelovali na proslavah, igralci z raznimi recitacijami, jaz sem pogosto nosil prapor. Prapor je društvena zastava, na kateri piše ime društva. Gasilci imajo svoj prapor, imelo ga je tudi Prosветno društvo Srečko. Na tej sliki (slika 21) je bila proslava pri združenem domu, kjer sem bil tudi zadolžen za društveni prapor. Tudi na proslavi ob 10-letnici društva (sliki 51, 52) sem bil zadolžen za prapor, pa še večkrat. To je bila moja pogosta zadolžitev, drugi pa so bili zadolženi za kakšno drugo stvar, za recitacije itd. Če je bila otvoritev združenega doma, je zagotovo sodeloval kdo iz igralske skupine, vse se je delalo skupaj. Proslave pa so organizirali politiki, ki so imeli stike z občino Šiška, še prej občino Šentvid. Proslave so bile bolj politične. Za vsebino proslav so skrbeli drugi, borci.«

Kako se je v delovanju društva in v kraju čutil zgodovinski povojni čas: ali so imeli borci in komunisti kaj več vpliva?

»Komunisti so imeli takrat glavno besedo in ostali se niso vtikali v njih, ker to ni bilo dobro, ni bilo zaželeno. A niso bili vsi komunisti. Eni so bili borci, pa niso bili komunisti. Pogostejše so borci sodelovali pri teh stvareh, manj pa tisti, ki so bili npr. pri beli gardi. Vedelo se je, kakšen sistem se uveljavlja. Eni so imeli težave zaradi tega, ker niso bili za tak sistem, ki je nastajal. Po vojni se je popolnoma spremenil sistem, kar je bilo pomembno za starejše, nam, mlajšim, pa je bilo vseeno. Mi smo bili mladi in nismo imeli nobenih težav s tem, da kdo ne bi smel sodelovati, tega med mladimi ni bilo. Pri mladih se ni delalo razlik. Tako je bil nekaj časa predsednik Prosветnega društva Srečko tudi Lužarjev Vito. Karakteristika, ki sta jo našli v arhivu, do sedaj ni bila v javnosti, vedeli pa smo vsi, kako je bilo takrat. Očitno so morali za vse člane, ki so bili v upravnem odboru društva, napisati takšne karakteristike. Obstajale so službe, ki so to delale, ki so iskale podatke o teh ljudeh, a je bilo to tajno. Sedaj je to lahko javno, prej pa, tudi če bi sam zase hotel poizvedeti, če si kje vpisan, do teh podatkov nisi prišel. Lahko, da je bila tudi o tebi vodena kakšna stvar, pa sam tega sploh nisi vedel, tudi nisi smel vedeti. Vedel je lahko samo tisti, ki je bil v tej tajni službi.

To društvo so ustanovili v Okrajnem ljudskem odboru (OLO) v Kamniku. Oni so zahtevali karakteristike od občine. Kaj so tam noter napisali, sam ni vedel nihče, to je vedela le tajna služba, ki jih je pripravljala. Tak režim je bil, komunisti so hoteli imeti vse pod kontrolo. Svoje sodelavce so imeli vsepovsod. A ti so bili skriti, nismo vedeli zanje. Lahko da je bil to sosed, da so mu rekli: »Daj pogledaj, kaj ima, kje hodi, s kom se družijo,« pa je šlo tako naprej, le da nisi vedel, da si opazovan in zasledovan. A tega nismo čutili, vsaj jaz osebno ne. Treba je bilo ljudi spremeniti, to je zahteval ta sistem. Pred vojno je bila kraljevina, potem okupacija, tudi ta je vse spremenila. Po vojni pa kraljevine ni moglo več biti, dovoljena je bila ena sama politična stranka, komunistična, ki je imela vse pod sabo. Politične stranke imamo tudi danes, med seboj se borijo, katera bo glavna, katera bo imela več vpliva. Takrat je bilo enako, le da je bila dovoljena samo ena politična stranka. Mladi to težko razumete, mi pa smo to doživeli.«

Kakšen pa je bil takrat odnos do vere, verujočih in cerkve?

»Praznovalo se je tudi verske praznike. Mislim, da to ni bilo nikoli posebej prepovedano, da ne bi smelo biti maše ali česa takega. Res pa je, da vodilni pri tem niso sodelovali. Komunisti so rekli, da bog ne obstaja, da je vera opij za ljudi. Čeprav je bil nekdo veren vse življenje in je bil star recimo že 50 let, se je takrat to malo spremenilo. Komunisti vere niso smeli več upoštevati in ne omenjati. Če je nekdo hotel biti na vodilnem položaju, je moral verske stvari opustiti, na vero pozabiti.

Ne spomnim pa se, da otrok v tistem času ne bi krstili. Bilo pa je tako: ker komunisti otrok niso smeli dati krstiti, so jih dali krstiti na skrivaj. Nočem konkretno nobenega izpostaviti, ampak je bilo veliko takih, ki so otroke dali krstiti na skrivaj. Učitelji niso smeli hoditi v cerkev, komunisti tudi ne, ker niso priznavali vere. Četudi nekdo ni bil tako prepričan v ateizem, so nadrejeni to od njega zahtevali. Posebno strogo je bilo takoj po vojni, dokler je bilo vse pod vplivom Rusije, takrat Sovjetske zveze, ki je bila prva komunistična država in je sodelovala z novo Jugoslavijo po drugi svetovni vojni. Rusi so jo tudi osvobodili, potem jih je bilo potrebno upoštevati. Ni pa se vere zatiralo, vsaj da bi jaz vedel, da bi bil kdo zaradi vere prikrajšan. Res je, da ni mogel biti nek vodilni ali učiteljica, če je bila verna itd. Takoj po vojni smo nekaj časa še imeli verouk v šoli, tako da je župnik hodil v šolo, potem pa so to kmalu prepovedali.«

Kakšen je bil odnos do tistih, ki med vojno niso bili na strani OF ali pa so bili mobilizirani v nemško vojsko?

»Prisilna mobilizacija v nemško vojsko je bila, temu se fantje in moške niso mogli upirati. Če so bili toliko stari, da so bili vpoklicani, so morali iti. Za mobilizacijo v nemško vojsko pa niso bili sami nič krivi. Da bi bil kdo zaradi tega po vojni kaj prikrajšan, ne vem. Lahko da mu je kdo očital: »Ti si bil pri Nemcih, si se proti nam boril,« res pa je težje prišel do kakšnega pomembnega položaja. Za domobrance se pa ve, kako je bilo po vojni. Ko so hoteli uiti čez mejo, veliko jih je šlo na Koroško, so jih potem pobili. Tudi z našega konca so šli nekateri v Argentino ali

pa v Kočevski Rog pod puške. Težko je to razumeti. Sam sem bil premlad, zato nisem imel težav. Moj oče je bil med vojno v Kranju zaposlen in skoraj ni prihajal domov, ker bi moral tako iti ali v partizane ali pa med domobrance. Ker je živel v Kranju, je bila mama doma sama z otroki, smo pa hodili k njemu na obisk. Spomnim se, da me je mama v Kranj peljala s kolesom. Tudi če je oče prišel domov, je prišel samo za en dan, takoj je šel nazaj, ker bi hitro kdo rekel, da je doma in bi prišli ponj, da bi ga pobrala ena ali pa druga stran. To je težko razlagati.«

Ideja o letnem gledališču v Bognarjevi dolini

»Naj povem še, da je imel Borčnik, ko je bil predsednik Prosvetnega društva Srečko, idejo, da bi tukaj naredili letno gledališče. Zgledoval se je po Mengšu, kjer je bilo letno gledališče V pruhu, tam kjer so kopali pesek. Naši ljudje so hodili na igre tudi v Mengeš, pa jim je bilo to všeč. Rečeno je bilo, da naj bi bilo letno gledališče tukaj v bližini, v dolini, kjer je travnik na robu gozda. To je bila Bognarjeva dolina, naša, pri nas je hišno ime pri Bognarju. Borčnik je že začel že organizirati stvari, pa so potem ugotovili, da do te doline ni nobene javne poti, da ni javnega dostopa. Zaradi tega se je potem to ustavilo, ideja pa je bila. To je bilo že bolj proti koncu delovanja društva.«

Zakaj je društvo prenehalo z delovanjem in kdo je bil zadnji predsednik društva?

»Zakaj je društvo prenehalo z delovanjem, tega ne vem. Verjetno je bil Borčnik predsednik do konca. Ne vem, da bi bil kdo drug. Ko sem prišel od vojakov domov, sem moral v službo, malo sem se še dodatno izobraževal in zato mi je zmanjkalo časa za sodelovanje v društvu.«

Kdo je prevzel imovino društva in kaj se je zgodilo z društvenim arhivom?

»Kulise in stoli so ostali v zadružnem domu. Menim, da je Krajevna skupnost Bukovica–Šinkov Turn prevzela stole in mize ter drugo društveno opremo. Arhiv so verjetno uničili, ko ni bilo več nobenega, ki bi skrbel za to. Nekomu, ki ni bil zraven, to ni nič pomenilo in je želel pridobiti prostor za kaj drugega. Potem, ko je bil v kleti mladinski klub, se je verjetno arhiv uničil. Vesel pa sem, da vidve to raziskujeta, da se ne pozabi, kaj se je dogajalo, čeprav je res škoda, da se ni ohranilo več dokumentacije.«